REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării Naționale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

• General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
• Academician DINU C. GIURESCU, Academia Română
• Dr. JAN HOFFENAAR, Președintele Comisiei Olandeze de Istorie Militară
• Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University
• Colonel (r) dr. PETRE OTU, directorul științific al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
• Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea București
• IULIAN FOTA, consilier prezidențial
• Dr. SERGIU IOSIPESCU, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
• Prof. univ. dr. ALESANDRU DUȚU, Universitatea „Spiru Haret"
• Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU, Universitatea Pitești
• Comandor (r) GHEORGHE VARTIC

SUMAR

• Centenar Primul Război Mondial. Românii și bătălia de la Verdun

– *CHRISTOPHE MIDAN* – La bataille de Verdun: un mythe mémoriel contemporain porteur de signification et d'espoir 1

– *PETRE OTU* – Bătălia de la Verdun. Tenacitate germană, rezistență franceză 7

– *SERGIU IOSIPESCU* – Bătălia de la Verdun și intrarea în război a României. Pe marginea unor izvoare 14

– *ALEXANDRU MADGEARU* – Reflectarea bătăliei de la Verdun în presa bucureșteană 22

– *ȘERBAN PAVELESCU* – Imaginea bătăliei de la Verdun în memorialistica și istoriografia românească 27

– *LUCIAN DRĂGHICI* – Acțiuni de luptă ale batalioanelor de miliții în campania din 1916 31

– *ȘERBAN F. CIOCULESCU* – România și decizia de a intra în război în august 1916. Balansare, sub-balansare, aliniere 43

– *DANIEL FOCȘA* – Izbucnirea Primului Război Mondial și neutralitatea Greciei, în lumina relațiilor diplomatice cu Antanta și Puterile Centrale (iulie 1914 – martie 1915) 51

• Armata română în misiuni internaționale

– *CONSTANTIN-DUMITRU MOISA* – Primii ofițeri români la NATO. Anul 1998, anul când au fost selecționați și numiți în funcții la comandamentele NATO (II) 59

• Din activitatea științifică a Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

– *CERASELA MOLDOVEANU* – Conferința: Românii și Bătălia de la Verdun 66

– *CARMEN RÎJNOVEANU* – Conferința anuală a Grupului de Lucru privind Studierea Conflictelor (CSWG) din cadrul Consorțiului PfP al Academiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate 70

– *ALEXANDRU MADGEARU* – Al 23-lea Congres Internațional de Studii Bizantine, Belgrad, 22-27 august 2016 72

• Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C".

• Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017
ISSN 1220-5710

CONTENTS

• **First World War Centenary. Romanians and the Battle of Verdun**

– *CHRISTOPHE MIDAN* – La bataille de Verdun: un mythe mémoriel contemporain porteur de signification et d'espoir 1

– *PETRE OTU* – The Battle of Verdun. German Tenacity, French Endurance 7

– *SERGIU IOSIPESCU* – The Battle of Verdun and Romania's Entry into the War. On a Number of Historical Sources 14

– *ALEXANDRU MADGEARU* – The Coverage of the Battle of Verdun by the Press in Bucharest 22

– *ȘERBAN PAVELESCU* – The Image of the Battle of Verdun in the Romanian Memoirism and Historiography 27

– *LUCIAN DRĂGHICI* – Combat Actions of the Militia Battalions in the Campaign of 1916 31

– *ȘERBAN F. CIOCULESCU* – Romania and the Decision to Enter the War in August 1916. Balancing, Sub-balancing, Alignment 43

– *DANIEL FOCȘA* – The Outbreak of World War 1 and Greek Neutrality in the Light of the Diplomatic Relations with the Entente and the Central Powers (July 1914 – March 1915) 51

• **Romanian Armed Forces in International Missions**

– *CONSTANTIN-DUMITRU MOISA* – The First Romanian Officers at NATO. 1998, the Year when They Were Selected and Appointed to NATO Commands (II) 59

• **From the Activity of the Institute for Political Studies of Defence and Military History**

– *CERASELA MOLDOVEANU* – Conference: Romanians and the Battle of Verdun 66

– *CARMEN RÎJNOVEANU* – The Annual Conference of the "Conflict Studies" Working Group from the PfP Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes 70

– *ALEXANDRU MADGEARU* – The 23rd International Congress of Byzantine Studies, Belgrade, August 22-27, 2016 72

• Responsabili de număr: PETRE OTU
• VOICU ALEXANDRU – redactor
• ADRIAN PANDEA – coperta
• ELENA LEMNARU – tehnoredactare computerizată

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1, telefon: 0213157827, telefax: 004021-3137955 www.mapn.ro/diepa/ispaim

B 00136/13.12.2016

LA BATAILLE DE VERDUN: UN MYTHE MÉMORIEL CONTEMPORAIN PORTEUR DE SIGNIFICATION ET D'ESPOIR

Colonel CHRISTOPHE MIDAN *

Abstract

The Battle of Verdun, which lasted between February 21st and December 18th, 1916, is emblematic to World War 1, just as the Battle of Sedan is to the Franco-Prussian War (1870-1871) or the Battle of Stalingrad to World War 2.

The study focuses on the unfolding and consequences of the Battle of Verdun and especially on the elements that turned it into a symbol not only for the French, but also for other combatants. The first such element is the impressive number of troops that took part in the battle, numbering over 2.5 million, and for whom the confrontation represented an inferno. Second, for tacticians and doctrinaires alike, Verdun represented the paralysis of manoeuvre, the role of the artillery as the queen of the battle, the supremacy of in-depth preparation of the terrain and the important role of stocks and fluxes of supplies. Third, for the politicians, journalists and opinion leaders from the two belligerent sides, the battle on the river Meuse signifies the affirmation of military and political power. Fourth, at least in what the strategists are concerned, Verdun continues to be an enigma, an open book that is difficult to analyse. Fifth, this time from the point of view of the antimilitarists, the enormous number of casualties (700 000 dead) from both sides represents a terrible illustration of the destructive nature of war.

For the supports of European unity of today, Verdun – with its ossuary that contains the remains of 130 000 soldiers who died in battle – demonstrates the viability of the Franco-German reconciliation in the post-war period, a binomial that laid the foundation of what was to become the European Union.

In conclusion, the Battle of Verdun was total and was fought with paroxysm, unleashing all the horrors that war is capable of.

Keywords: Battle of Verdun, World War 1

Avant toute chose, je remercie le général Ionescu, le colonel Otu, le colonel Iosipescu et toute l'équipe de l'ISPAIM de m'avoir fait l'honneur de m'inviter ce jour à la table ronde «La Roumanie et la bataille de Verdun». C'est un honneur et un grand plaisir d'avoir été choisi pour représenter la France pour un évènement d'une si haute importance pour notre mémoire commune.

Il est de mon devoir de rappeler la contribution de l'ambassade de France en général, et en particulier de la Mission de défense, de l'Insti-

* Attaché de Défense en Roumanie.

Soldats français à Verdun

tut et des alliances françaises aux cérémonies du centenaire de la Grande Guerre. Pour parler de ce que je connais le mieux, depuis 2014, la mission militaire a rénové tous les cimetières français de Roumanie et soutenu ou participé à de nombreux projets scientifiques ou médiatiques (11 en Roumanie en 2014-2015). En 2016, nous continuons à mettre à disposition l'exposition *Français et Roumains dans la Grande Guerre*, à encourager les expositions croisées et actions mémorielles entre villes et territoires, à soutenir le projet OZMA de photo-concert sur le front d'Orient, à constituer le chapitre relatif à la Roumanie du livre d'art des sépultures militaires, et à participer à diverses actions scientifiques et mémorielles. Pour ne citer que cette semaine, qui a commencé pour moi hier étant en escale à Constanța (certains ont peut-être vu le résumé de la manœuvre du Jean Bart qui est passé aux journaux télévisés d'hier soir sur TVR1, ProTV, Antena 1, etc.), j'ai ce matin le privilège d'être avec vous dans le cadre de cette table ronde, puis je déposerai une gerbe au cimetière militaire français de Bellu en présence d'un député français avant d'avoir une réunion sur le Projet Saint-Germain avec l'université de Bucarest demain matin. De même, une délégation de l'ISPAIM participera en France au colloque international sur *les batailles* de 1916 et des autorités mémorielles roumaines seront invitées aux cérémonies du centenaire de la bataille de Verdun. Celles-ci se dérouleront à partir du 29 mai en présence du Président de la République qui suit les pas de Jacques Chirac en 1996 et 2006, de François Mitterrand en 1984 et du général de Gaulle en 1966 pour donner toute la solennité nécessaire aux commémorations de la bataille de Verdun.

Lorsque l'on voit l'importance des commémorations et surtout quand on perçoit l'intensité de l'émotion que suscite ce nom, une question vient à l'esprit de l'historien: mais au fait pourquoi Verdun et pas une autre bataille?

Et de fait, si les 300 jours de la bataille de Verdun ont été ressentis à raison par les combattants comme un interminable enfer, et si les pertes ont été très lourdes (près de 700 000 hommes au total, dont 163 000 morts et 216 000 blessés français et 143 000 morts et 190 000 blessés allemands), ce n'est ni une quelconque bataille décisive à la Cannes, Sedan, Midway ou Koursk, ni la phase la plus sanglante (rappelons que la période du 13 au 30 août 1914 coûte à la France 80 000 morts et disparus, soit presque 4 fois plus par jour que la bataille de Verdun). En 1914-1918, les batailles de la Marne, Tannenberg, Saint-Mihiel ou Gallipoli, l'offensive Broussilov ou la remonté de l'armée d'Orient vers le Danube en 1918 ont eu une portée opérative et/ou stratégique bien supérieure. Pour ne parler que du front roumain, les batailles de Flămânda, des frontières, de Bucarest, de Mărăşti, Mărăşeşti ou d'Oituz ont eu un effet opératif au moins équivalent à celui de Verdun. Au niveau français, toujours en 1916, la bataille de la Somme est, comme se plait à le dire le colonel Guelton, vétéran du service historique français de la défense, un Verdun à la puissance 10… Sur le plan géographique, enfin, la bataille de Verdun ne voit, de part et d'autre, qu'une progression très limitée (6 kilomètres au sommet de l'avance allemande) et le front, après les contre-offensives d'octobre à décembre 1916 puis d'août 1917 reste presque inchangé, l'Allemagne conservant toujours le tiers de ses gains initiaux, d'ailleurs insignifiants en termes d'espace.

Et pourtant, Verdun résume, dans l'imaginaire collectif, du moins français et, à un degré un peu moindre, allemand, tout ce que représente la Grande Guerre, comme Sedan demeure pour nous associée à la guerre de 1870, ou Stalingrad à la Seconde Guerre mondiale… Pourquoi? C'est ce que je me propose de voir avec vous maintenant.

Pour les anciens combattants, d'abord, on y trouve en effet les tranchées, l'horreur du froid, des cadavres, et des copains qui tombent, l'omniprésence de la boue, des rats et des bombardements, la débauche de moyens de destruction (1 million d'obus allemands dans le seul premier jour de l'attaque) qui rend la survie au mieux improbable, au pire impossible, mais aussi une pléthore d'actes de bravoure individuels ou collectifs, des deux côtés,

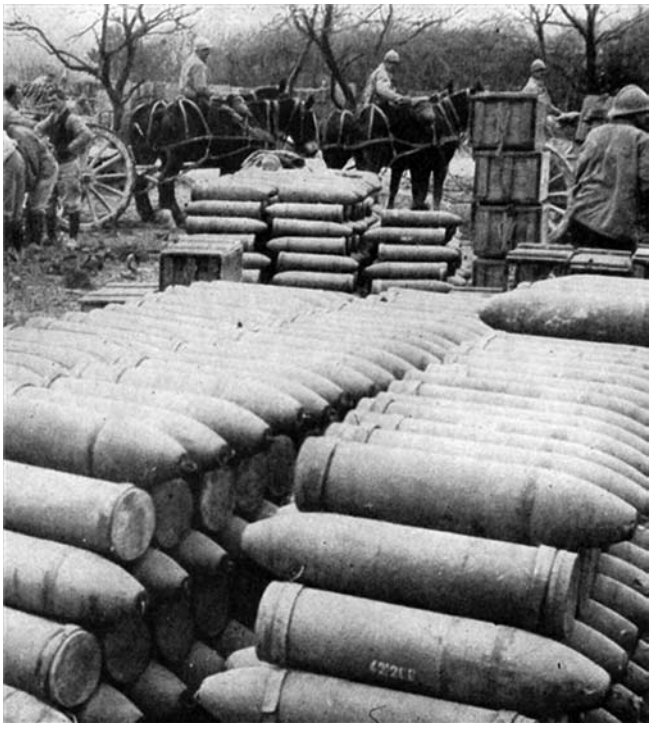

Dépôt de munitions français près de Verdun

et pour finir une victoire française, que l'on veut annonciatrice de la victoire finale. Enfin, les relèves ont fait que 2,5 millions de soldats français se sont relayés sur Verdun, soit les 2/3 des unités constituées en 1916, ce qui fait qu'il est assez facile de s'y identifier.

Pour les tacticiens et les férus de doctrine, on notera plutôt la paralysie de la manœuvre, le rôle de l'artillerie comme nouvelle reine des batailles, l'importance de l'organisation en profondeur, qui sera à la base de la doctrine Pétain de 1917-1918, l'importance de la logistique directe et continue, la suprématie des flux sur les stocks… C'est la fin, enfin, de la doctrine française «d'attaque à outrance» et de résistance «à tout prix», pour une plus habile doctrine d'adaptation aux possibles, au service d'une stratégie d'usure renouvelée, alliant nouveaux moyens techniques d'attaque (les chars), et l'utilisation des fronts périphériques pour diluer les armées des puissances centrales. De même, pour l'Allemagne, il s'agit de la dernière tentative d'usure *tactique* directe de l'armée française, sans objectif d'exploitation et sans but autre que de faire «du bilan», tentative avortée du fait de la ténacité française, mais aussi d'erreurs d'exécution et surtout du fait de la supériorité du niveau *stratégique*, justement, sur le niveau *tactique*.

Pour les hommes politiques, les médias, les faiseurs d'opinion, on notera que Verdun représente, pour la France comme pour l'Allemagne, l'affirmation du pouvoir politique sur le pouvoir militaire: le tout Puissant Joffre, confronté aux rapports alarmistes sur les préparatifs allemands répond au Président de la République et à celui du Conseil: «je ne demande qu'une chose, c'est que les Allemands m'attaquent et s'ils m'attaquent, que ce soit sur Verdun». Il envisage de se replier si besoin au-delà de Verdun, mais Aristide Briand et les ministres successifs de la guerre s'y opposent immédiatement. Le généralissime doit alors s'adapter mais, refusant à raison de condamner son offensive sur la Somme, il se contente de gagner du temps. Il est alors discuté et perd de son aura et de son pouvoir jusqu'à son remplacement après l'échec de la Somme. De cette chute sort renforcé le pouvoir civil, qui peut désormais imposer ses vues en imposant ses hommes. Du côté allemand, la stratégie de Falkenhayn, «saigner l'armée française», même si on l'accusera d'avoir réécrit ses buts de bataille à défaut d'avoir pris Verdun, sera annulée par la volonté de victoire de Berlin mais aussi au niveau inférieur puisque le principal subordonné de Falkenhayn, le Kronprinz, fera appliquer une tactique trop offensive visant à lui assurer des succès de politique interne, plutôt que le simple pilonnage des forces françaises. L'opinion publique française remplacera enfin Joffre par Pétain, le vainqueur de Verdun, dans le panthéon des grandes figures nationales, avec des effets à long terme que l'on n'aurait pu prévoir dans l'euphorie de la victoire.

Pour les stratèges, aussi, Verdun demeure une énigme, ou du moins un livre ouvert, d'autant plus difficile à refermer que la vérité historique souffre de la recomposition mémorielle liée à la dimension mythique de l'évènement. Certes le début de la bataille fait penser qu'il s'agissait bien pour Falkenhayn, de «saigner l'armée française» en pilonnant les poilus et en se contentant de conquérir des positions défensives avantageuses. De nombreux éléments concourent à cette analyse: choix d'un symbole pour la France, que Paris *devait* défendre, front limité, troupes (hors artillerie) réduites, secteur d'attaque formant un saillant et donc favorable au pilonnage d'artillerie, attaques très professionnelles visant à minimiser les pertes, sans précipitation, opposées à une recherche de percée rapide, absence de réserves d'exploitation, d'axes dignes de ce nom pour exploiter un éventuel succès… La toute première phase comporte d'ailleurs bien des pertes allemandes proches de 1 pour 3 à 4, donc en accord avec le plan officiel allemand d'usure avec un rapport minimum de 1 à 3. En revanche, l'acharnement qui a suivi, l'engagement inutile d'infanterie allemande sur des objectifs purement locaux, la continuation de l'effort malgré la perte de la supériorité aérienne et la réduction de l'avantage allemand en artillerie, permettent de penser que dans l'esprit des exécutants, au moins, il fallait percer. Tous les témoins sont déjà morts et les archives sur ce plan contradictoires. Il est impossible de savoir avec certitude si le but a changé en cours d'exécution, si des succès faciles comme la prise du fort de Douaumont ont pu monter à la tête de généraux sous-estimant la capacité de résistance française, ou si c'est seulement l'ac-

tion des exécutants qui a entrainé l'échec allemand. La seule certitude est que cette tactique, s'opposant à la stratégie initiale, a conduit à un équilibrage progressif des pertes qui a consacré l'échec allemand, une fois les offensives alliées lancées en Italie, Russie et sur la Somme, pour ne pas parler du front roumain qui a immobilisé des forces allemandes importantes.

Du côté français, c'est la même chose : si les commandants militaires successifs ont envisagé un repli si nécessaire, les ordres de «tenir à tout prix» et de «reprendre le terrain perdu» se sont multipliés, et auraient pu faire fonctionner la stratégie allemande si elle était restée constante. Quant au résultat de la bataille, il a consacré la fin du «grignotage», la supériorité de la défensive et du feu sur l'offensive à outrance et au mouvement, ce qui sera efficace à court terme, mais fatal à la pensée stratégique française, portant en germe la défaite de 1940.

Pour les antimilitaristes, aussi, la bataille de Verdun parle. Avec ses 700.000 victimes pour rien, puisque le front reste presque inchangé, avec l'utilisation massive de moyens de destruction encore jamais vus à cette échelle (lance-flammes, artillerie lourde, obus aux gaz…) ou par la concentration des actions sur une petite surface, elle est le symbole même de l'absurdité de la Grande Guerre, mais aussi de toutes les guerres. Champ de bataille improbable, n'offrant aucune perspective de percée en profondeur, elle est le prototype même de l'attaque inutile, mais aussi de la défense inutile et des erreurs de commandement, car si l'acharnement allemand s'est retourné contre l'attaquant, le défenseur n'a pas toujours été brillant : le refus de mettre les forts en état de défense, et l'abandon pur et simple de celui de Douaumont étant, selon le général Rouquerol, une bévue «qui équivaut, dans l'ensemble de la guerre, à une perte d'une centaine de mille hommes».

Pour les amoureux de la paix, enfin, les partisans de l'Europe et les acteurs de la réconciliation franco-allemande, Verdun est l'écho amplifié par la mémoire d'une lutte à mort, mais d'une lutte à mort heureusement dépassée par une fraternité d'armes profonde. L'ossuaire commun, qui contient les restes, mêlés, de quelques 130 000 combattants français et allemand, le rassemblement paneuropéen de 1936 au nom du «plus jamais ça», le discours de De Gaulle de 1966, les cérémonies binationales ou multinationales régulières depuis les années 80 en font le symbole de la réconciliation franco-allemande, bien sûr, mais aussi d'une Europe unie par une mémoire commune, une histoire commune, d'une Europe consciente d'avoir dépassé ses divisions pour devenir solidaire et facteur de paix permanent. Verdun porte, par la valeur du contre-exemple, l'espoir d'une Europe à jamais apaisée, d'un monde enfin débarrassé de la guerre.

Au total, quel que soit le point de vue considéré, Verdun est une bataille propice à l'appropriation, propice à l'identification, propice au mythe, mais aussi porteuse d'espoir. C'est une bataille totale, alliant la sauvagerie de la Grande Guerre, portée à son paroxysme, à l'horreur de toutes les guerres. Il revient à l'historien de distinguer la réalité sous les nuées de la légende, de rétablir les faits, les actes et les jugements en les séparant des justifications, des reconstructions et des récupérations postérieures. C'est pourquoi je passe la parole au colonel Otu, qui va justement nous parler en détail de la bataille.

Bibliographie:

Alain Bernède, «Verdun 1916: un choix stratégique, une équation logistique», *Revue historique des armées*, no 242, 2006, p. 48-59

Alain Denizot, *Verdun 1914-1918*, Paris, Nouvelles Éditions Latines, 1996

Alain Girardot, *Histoire de Verdun*, Privat, 1982, p. 258

André Bach, «Verdun février 1916, une bataille improbable», in «Verdun, 100 ans après», *Revue de Défense Nationale,* février 2016

Antoine Prost, «Verdun» in *Les lieux de mémoire* sous la direction de Pierre Nora, T. II «La Nation», vol. 3, p. 110-141. Éd. Gallimard, 1986

Aurélien Prévot, *Les chemins de fer français dans la Première Guerre mondiale*, Auray, LR Presse, 2014, 424 p

Benoist Bihan, «Verdun, la bataille qui a tué la stratégie» in «Verdun, 100 ans après», *Revue de Défense Nationale,* février 2016

Christophe Gué, «Verdun», in François Lagrange (dir.), *Inventaire de la Grande Guerre*, Universalis, 2005

Claude Franc, «Verdun: comment la stratégie française s'est-elle montrée supérieure à l'allemande?» in «Verdun, 100 ans après», *Revue de Défense Nationale,* février 2016

François Lagrange, «100 ans après, Verdun peut-il parler aux jeunes de France?» in «Verdun, 100 ans après», *Revue de Défense Nationale,* février 2016

Georges Blond, *Verdun*, Presses de la Cité, Paris, 1962

Georges-Henri Soutou, «La construction du symbole de Verdun», in «Verdun, 100 ans après», *Revue de Défense Nationale,* février 2016

Jean-Jacques Becker, *Dictionnaire de la Grande Guerre*, Bruxelles, André Versailles éditeur, 2008

Jean-Jacques Becker, «L'évolution de l'historiographie de la Première Guerre mondiale», *Revue historique des armées*, no 242, 2006

Julie d'Andurain, «verdun, ou le tournant de la doctrine française» in «Verdun, 100 ans après», *Revue de Défense Nationale,* février 2016

Malcolm Brown, *Verdun 1916,* traduit de l'anglais par Antoine Bourguilleau, Perrin, 2006

Pierre Renouvin, *La Crise européenne et la Première Guerre mondiale*, Paris, Presses universitaires de France, coll. «Peuples et civilisations» (no XIX), 1962, 4e éd. (1re éd. 1934), 779 p., partie III, chap. II («La campagne de 1914»), p. 241-253

Raymond Wey, «Le soutien médical au cours de la bataille de Verdun» in «Verdun, 100 ans après», *Revue de Défense Nationale,* février 2016

Serge Berstein & Pierre Milza, *Histoire de la France au XXe siècle*, Éditions Complexe, 1999

Revue *L'Histoire*, n° spécial «14-18: Mourir pour la patrie»; n°107, janvier 1988

Dossier «1914-1918, Victoires et désastre» in *L'Histoire*, n°225, octobre 1998

http://verdun2016.centenaire.org/fr/verdun-1916-la-bataille-par-antoine-prost

http://www.web-libre.org/dossiers/bataille-verdun,2130.html

http://www.verdun.fr/Terre-d-Histoire/Verdun-et-la-Grande-Guerre/La-Bataille-de-Verdun

BĂTĂLIA DE LA VERDUN. TENACITATE GERMANĂ, REZISTENȚĂ FRANCEZĂ

PETRE OTU *

Abstract

The study analyses the preparation, unfolding and consequences of the Battle of Verdun (February 21st – December 18th 1916). The initiative belonged to the German High Command, which, with regards to the year of 1916, changed its strategic priorities. Erich von Falkenhayn considered that, in order to take France out of the war, a severe blow was needed on the Western Front. With this purpose in mind, he chose Verdun for its historical symbolism and value.

The German concentration of forces was enormous, but with moderate success, as the French resistance fared much better than expected. The Battle of Verdun went through four major phases. The first, which unfolded between February 21st and March 1st, consisted in a swift and concentrated German offensive, which involved impressive forces, totalling 17 divisions. This massive attack failed and, from March 2nd to April 15th, 1916, there was a generalized offensive on both banks of the River Meuse, which again failed to reach its goals. This was followed by the attrition phase, between April 15th and July 1st. From July 1st until December, in the context of the Battle of Somme, of the Brusilov offensive, of the Italian counteroffensive and of Romania's entry into the war, the confrontation entered in its last phase, that of recoil and stabilization.

To a large extent, it was the Battle of Verdun that prompted Romania to enter the war alongside the Entente. Confronted with the huge pressure at Verdun, France took the initiative to negotiate with Bucharest, something that was, until that moment, left to the Russian Empire, by accepting its requests and persuading it to enter the war.

Keywords: *Battle of Verdun, World War 1, Erich von Falkenhayn, Philippe Pétain, Meuse*

În istoria Primului Război Mondial, anul 1916 este considerat, îndeobște, ca unul al marilor ofensive, care urmăreau să încline balanța victoriei, de o parte sau alta. În această categorie se includ, în primul rând, ofensivele Puterilor Centrale de la Verdun și de pe Frontul italian și cele ale Antantei de la Somme și de pe Frontul de est, ultima fiind cunoscută sub numele comandantului trupelor ruse, generalul Alexei Brusilov.

Dintre toate aceste confruntări cea mai crâncenă și mai înverșunată a fost, fără îndoială, cea de la Verdun, numită nu întâmplător „mama bătăliilor" din „Marele Război".

* Director adjunct, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Soldați germani la Verdun

Planuri ale beligeranților pentru anul 1916

Anul 1915 nu a adus decizia mult așteptată, deși el nu a fost lipsit de evenimente care de care mai importante. Astfel, pe plan politic și diplomatic, fiecare tabără beligerantă a repurtat succese prin atragerea de noi aliați. Italia a aderat, în mai 1915, la Antanta, iar Bulgaria a ales să se alăture Puterilor Centrale în septembrie-octombrie 1915. Dar aceste lărgiri ale coaliților beligerante nu au avut un efect notabil asupra raportului de forțe dintre ele.

În același an, 1915, Puterile Centrale au avut inițiativa strategică pe aproape toate teatrele de operații, fără a reuși mult așteptata lovitură decisivă. În occident, în pofida eforturilor aliaților occidentali, s-a păstrat statu-quo-ul. Pe frontul de est, ofensiva armatelor germane și austro-ungare din lunile mai-august 1915 a provocat o gravă înfrângere Imperiului rus, fără ca acesta să poată fi scos din război[1]. În sud-estul continentului, operația de la Gallipoli, ce avea scopul de a deschide Strâmtorile Mării Negre și a-i fixa pe francezi și englezi în această regiune sensibilă, a fost un eșec. În contextul zdrobirii Serbiei de către Centrali, Franța și Anglia au retras forțele din Dardanele și au creat un nou front, la Salonic.

Pornind de la această situație strategică, cele două coaliții beligerante și-au elaborat pentru anul 1916 proiecte de operații care urmăreau să apropie victoria. Astfel, statele Antantei la conferința de la Chantilly (6-8 decembrie 1915) au fost de acord asupra declanșării unor ofensive simultane pe fronturile occidental, italian și rus. Pe cel occidental, înaltele comandamente francez și englez preconizau un atac puternic la nord și sud de fluviul Somme. Pe teatrul de operații din est, s-a luat în calcul o ofensivă de amploare a armatei ruse, care urma să înceapă la 1 iulie 1916.

De partea cealaltă, asistăm la o schimbare de strategie și de viziune. După o serie de întruniri de stat major în cursul lunii decembrie 1915[2], Erich von Falkenhayn, șeful Marelui Stat Major al armatei germane, a redactat o scrisoare către împăratul Wilhelm al II-lea la sfârșitul anului 1915 în care propunea ca efortul principal în anul viitor să fie mutat de la est la vest[3]. În document se făcea o analiză amplă a situației pe toate fronturile de luptă și se ajungea la concluzia că menținerea efortului principal pe frontul de la Marea Baltică la Carpați, așa cum fusese în anul în care se încheia, nu mai era o soluție viabilă. Situația in-

ternă din Rusia se deteriora rapid, astfel că nu se excludea posibilitatea izbucnirii revoluției. Cu toate acestea, cucerirea, administrarea și hrănirea imensului imperiu solicitau forțe numeroase, pe care Germania nu le avea. Drumul spre Petrograd și Moscova, scria Falkenhayn, ducea în vid.

Rămânea ca alternativă Franța, care, după aprecierile șefului Marelui Stat Major german, era la limita suportabilității sub raport politic, economic și militar. Prin urmare, având în vedere starea sa de epuizare, o lovitură puternică și concentrată, într-un sector restrâns de front cu forțe numeroase, putea să o scoată din luptă relativ rapid. Rămasă singură în luptă, fără „sabia sa continentală", care era armata franceză, Anglia, marea putere care conta efectiv pe continent, ar fi fost obligată să ceară armistițiul.

De ce Verdun?

Zonele inițial vizate erau Belfort și Verdun, decizia finală oprindu-se asupra acestei ultime localități. Ea avea o adâncă semnificație istorică în primul rând pentru francezi, dar și pentru germani. La Verdun, în anul 843, nepoții împăratului Carol cel Mare și-au împărțit, după lupte fratricide, ceea ce mai rămăsese din Imperiul carolingian, fondat de bunicul lor[4]. Lui Lothar i-a revenit Italia și teritoriul dintre Ron și Rin, cunoscut și sub numele de Francia media. Ludovic Germanicul a primit partea de la est de Rin (Francia orientalis), iar Carol cel Pleșuv, partea de la vest de Ron și Meuse, precum și Aquitania (Francia occidentalis).

Verdunul a intrat în componența regatului francez ca urmare a păcii din Westphalia ce punea capăt Războiului de 30 de ani, devenind, ulterior, o fortăreață puternică. A fost asediat în 1792, iar în timpul războiului franco-prusian (1870-1871), a fost ultimul punct întărit care a fost cucerit de trupele prusace, devenind astfel pentru francezi un simbol al rezistenței.

Dar, pe lângă semnificațiile istorice, decizia Înaltului comandament german de a alege Verdunul drept loc al viitoarei lovituri s-a bazat și pe considerente militare. Situat pe cursul navigabil al Meusei, localitatea era cel mai puternic sector fortificat al frontului francez și un nod foarte important de comunicații. Verdunul reprezenta, concomitent, un intrând în dispozitivul german, putând fi atacat din trei părți – nord, est și nord-est. În plus, aprovizio-

Fortul Douaumont astăzi

narea cetății de către francezi era foarte dificilă, întrucât linia de cale ferată, Bar-le-Duc, singura aflată în acțiune, avea o capacitate foarte redusă.

Mai era un argument, de natură simbolică, luat în calcul de partea germană la alegerea Verdunului pentru lovitura principală. Kronprinzul Imperiului, Wilhelm, comanda Armata a 5-a, astfel că un previzibil succes aici aducea după sine o creștere a prestigiului familiei imperiale, de natură să ridice moralul națiunii.

Având în vedere semnificația istorică a Verdunului, Falkenhayn era convins că Înaltul comandament francez va face tot ce era necesar pentru a-l apăra cu orice preț. Se crea, astfel, o bună ocazie pentru măcinarea forțelor franceze, printr-o bătălie de uzură. Concepția germană poate fi sintetizată în formula „petei de ulei" care înaintează lent, acoperind încet o suprafață din ce în ce mai întinsă. Practic, Falkenhayn, pe care comandanții armatei germane nu l-au înțeles foarte bine, dorea nu să cucerească Verdunul, ci să-i oblige pe francezi să își uzeze trupele într-o proporție imposibil de susținut, transformând orașul într-un cimitir al armatei franceze[5]. Proporția pierderilor celor două armate, prognozată de Falkenhayn și de statul său major, era de cinci francezi la doi germani.

Preparativele germane pentru ofensivă au început la mijlocul lunii decembrie 1915, înainte ca împăratul să aprobe operația. Ele s-au intensificat la începutul anului 1916, iar pentru păstrarea secretului s-au evitat, în mare măsură, ordinele scrise. La 4 ianuarie 1916, generalul Schmidt von Knobelsdorf, șeful de stat major al grupului de armate comandate de kronprinzul Wilhelm, a elaborat ordinul de atac și planul de utilizare a artileriei pe care Falkenhayn l-a aprobat două zile mai târziu. La 26 ianuarie 1916, un nou ordin fixa misiunile pentru fiecare din corpurile de armată participante la ofensivă.

Pe malul drept al Meusei, în nord, erau angajate trei corpuri de armată în fâșii înguste de ofensivă, cu misiunea de a atinge, în primă fază, liziera de sud a pădurii Bois d Haumont și creasta de la nord de satul d'Ornes. În a două fază, obiectivul era cucerirea aliniamentului jalonat de cotele 344 și 378 și coasta de sud a vest a satului d'Ornes. În momentul atingerii lui, cel de-al patrulea corp de armată ataca la nord de comunicația Etain-Verdun, pozițiile franceze între Mancourt și Fromezey. Era prevăzut și un alt atac, cu un al cincilea corp de armată, la nord de Etain.

Pe malul stâng al râului Meuse, un corp de armată german, al șaselea, executa un atac de diversiune. În sfârșit, un corp de armată era păstrat în rezervă la Metz pentru a face față unei contraofensive franceze.

Pregătirile germane au fost cunoscute de francezi, grație serviciului de informații. Falkenhayn scrie în memoriile sale că a existat o scurgere de informații interesată în cercurile de la Berlin, iar pe teren un dezertor a confirmat, la 10 februarie 1916, că la Verdun se pregătea o mare ofensivă germană, la care participau patru corpuri de armate, iar atacul se va da pe partea dreaptă a râului Meuse.

Dar Marele Cartier general francez nu era foarte convins de acest lucru, mai ales că germanii au realizat atacuri de diversiune în Champagne (9, 12 ianuarie 1916) și Artois (23-25 ianuarie 1916). În pofida insistențelor comandanților din zonă, dispozitivul de apărare de la Verdun nu a fost întărit corespunzător. În fața sectorului de atac german existau, sub comanda generalului Frédéric Georges Herr, doar două divizii, alte două, de rezervă, erau între Verdun și Bar-le-Duc, dar ele nu puteau fi folosite fără aprobarea expresă a Marelui Cartier General Francez[6].

Infernul de la Verdun

Ziua „Z" a fost fixată pentru 12 februarie, când cele trei corpuri de armată germane erau gata pregătite pentru a începe atacul, dar el a fost amânat din cauza ploii și a ceții dese. După câteva zile, vremea s-a îmbunătățit, astfel, că în cele din urmă, atacul a fost fixat pentru 21 februarie. Înainte de aceasta, la 14 februarie 1916, trupelor li s-a citit ordinul de zi al împăratului Wilhelm al II-lea, prin care li se cerea trupelor să atace citadela Verdun, inima Franței, aceasta fiind ultima bătălie înaintea păcii pe care inamicul învins va o fi obligat să o accepte. Iar kronprinzul Wilhelm a adăugat „Prietenii mei, noi vom lua (cuceri) Verdunul și apoi noi vom face pace".

În dimineața zilei de 21 februarie 1916, la ora 7.45 dimineața, germanii au început pre-

gătirea de artilerie care a durat nouă ore. S-a declanșat, astfel, ceea ce specialiștii au numit infernul de la Verdun, care va dura până către sfârșitul anului 1916. 1225 de piese de diferite calibre au revărsat pe un front de circa 40 km o imensă cantitate de explozibil, astfel că zgomotul produs de această canonadă s-a auzit la 150 km distanță.

În sectorul de rupere, pe frontul Brabant-Ornes, de circa opt kilometri, s-au aruncat proiectilele celor 850 de piese de artilerie, dintre care 542 obuziere, unele de 305, 380 și 420 mm. Dispozitivul francez era răvășit, iar către ora 17 a avut loc atacul general, Falkenhayn aruncând în luptă 17 divizii (nouă la gruparea principală, general von Mudra, între Brabant și Ornes, șase la detașamentul generalului Galwitz și două la detașamentul generalului von Stranz).

Ofensiva a fost reluată a doua zi cu și mai multă vigoare, luptele fiind de o violență extremă. Într-o primă fază, cea a atacului bruscat, întinsă până către 26 februarie 1916, germanii au obținut unele succese, cum ar fi cucerirea, la 25 februarie 1916, a fortului Douaumont, o poziție cheie a dispozitivului francez. Acest succes a fost anunțat și de împăratul Wilhelm al II-lea, care îl considera ca un preambul al victoriei totale și, implicit, al păcii mult dorite.

Dar rezistența franceză a întrecut orice așteptări, astfel că Înaltul comandament german nu și-a atins obiectivele fixate. Cei doi beligeranți au luat măsuri de reorganizare și întărire a dispozitivului, iar bătălia a intrat într-o fază de uzură. Merită remarcate două elemente, care au avut o influență directă asupra rezultatului final al confruntării. Primul dintre ele este numirea generalului Philippe Pétain la conducerea trupelor de la Verdun. Prin măsuri ferme și bine chibzuite, el a restabilit încrederea în rândul trupelor franceze și a întărit spiritul lor de rezistență. Philippe Pétain este, din acest punct de vedere, salvatorul Verdunului.

Un al doilea fapt a avut loc în tabăra germană. La 26 februarie 1916, șeful de stat major al Armatei a 5-a, generalul Schmidt von Knobelsdorf, i-a cerut lui Falkenhayn o divizie și 20 de baterii grele pentru a ataca trupele franceze și pe malul stâng al Meusei. Dar, surprinzător, Falkenhayn, sub impresia căderii fortului Douaumont, a refuzat acest modest ajutor, apreciind că germanii au în față un inamic dezorganizat, iar un atac pe altă direcție era inutil. A fost o eroare care i-a costat pe germani, întrucât artileria franceză a avut posibilitatea de a lovi infanteria germană care ataca pe malul drept. Când germanii au declanșat ofensiva și pe flancul stâng, apărarea franceză se organizase și a fost capabilă să reziste presiunii.

La 30 martie 1916, într-o scrisoare către von Knobelsdorf, Falkenhayn a avut primele semne de întrebare asupra continuării ofensivei la Verdun. Dar colegul său i-a răspuns prompt că se impune continuarea efortului și astfel bătălia a continuat, luând aspectul unei confruntări de uzură și epuizare. Diferența evidentă de opinii între cei doi comandanți arăta, însă, că îndoiala asupra rezultatului final își făcea loc în tabăra germană.

De partea cealaltă, la francezi, încrederea se instala treptat, astfel că ei au fost capabili să respingă atacurile germane. Din șirul multor exemple din această cumplită bătălie, vom reține episodul din 9 aprilie 1916, când un mare atac german pe malul stâng al Meusei a fost respins cu pierderi pentru atacator. Pétain a fost mișcat de eroismul ostașilor săi, și, deși era o fire puțin expansivă și reținută, el a dat un ordin de zi celebru în care aprecia că ziua de 9 aprilie este una glorioasă pentru armata franceză, asaltul soldaților kronprinzului fiind blocat.

Bătălia a continuat cu violență extremă în săptămânile următoare, dar, în pofida unor succese, cum ar fi cucerirea fortului Vaux (7 iunie 1916), germanii nu au reușit să-și atingă obiectivele. La 1 mai 1916 a avut loc o reorganizare a dispozitivului francez, generalul Pétain primind comanda Grupului de armate centru. Comandantul trupelor franceze de la Verdun a fost numit generalul Robert Nivelle.

Înaltul comandament german nu a renunțat la intențiile sale ofensive, astfel că la 23 iunie 1916 a executat o mare ofensivă, dar care a fost respinsă de francezi. Declanșarea la începutul lunii iulie 1916 a marii ofensive britanice, susținută de francezi, la Somme, hotărâtă la conferința de la Chantilly (6-8 decembrie 1915), a schimbat în bună măsură datele problemei, marcând sfârșitul primei mari perioade a confruntării de la Verdun, în care germanii au avut inițiativa. Interesant că la Somme

britanicii au aplicat aceeași tactică a „petei de ulei", ceea ce a determinat ca publicațiile germane să-i acuze de „plagiat ordinar"[7].

În următoarele luni, germanii au mai executat atacuri de amploare reușind să obțină doar succese minore, fapt care a generat o criză de comandament. La 21 august 1916, Falkenhayn a dat o directivă operativă în care menționa că situația generală impunea ca francezii să aibă convingerea că ofensiva germană nu a fost abandonată și că ea va fi continuată în mod sistematic. Dar, conduita va fi stabilită de grupul de armată condus de kronprinzul Wilhelm și de statul său major, care va aloca și mijloacele adecvate.

În memoriile sale, kronprinzul arată că această decizie l-a nemulțumit, întrucât transfera întreaga responsabilitate a bătăliei din zona Verdunului asupra grupului de armate pe care îl comanda, ceea ce i se părea inacceptabil. În consecință, i-a cerut tatălui său să îi dea un nou comandament lui Falkenhayn. La 29 august 1916, acesta a primit comanda Armatei a 9-a, nou formată, care va acționa, cu mult succes, cum se știe, împotriva României. Împăratul l-a numit în funcție pe mareșalul Paul von Hindenburg, secondat de Erich von Ludendorff. Cei doi vor conduce armata germană până la sfârșitul ostilităților în noiembrie 1918.

La 31 august 1916, kronprinzul Wilhelm a propus împăratului, într-un lung raport, oprirea ofensivei de la Verdun. La 2 septembrie 1916, o nouă directivă operativă stipula încetarea atacului asupra Verdunului, aliniamentul atins urmând a fi organizat pentru o rezistență de lungă durată.

Dar bătălia Verdunului a continuat, francezii preluând inițiativa strategică. Prin două mari ofensive, în octombrie și decembrie 1916, ei au reușit să recucerească mare parte din obiectivele pierdute în prima parte a campaniei.

Concluzii

Bătălia de la Verdun a cunoscut patru mari faze Prima dintre ele, între 21 februarie și 1 martie 1916, este cea **a atacului bruscat** întreprins de germani cu forțe impresionante, cifrate la 17 divizii. Acest masiv atac a eșuat și de la 2 martie până la 15 aprilie 1916 a avut loc **ofensiva generalizată pe ambele maluri ale Meusei**, care nu și-a atins obiectivele. A urmat **faza de uzură**, între 15 aprilie și 1 iulie 1916. De la 1 iulie 1916 până în decembrie același an, în contextul bătăliei de la Somme, al ofensivei Brusilov, al contraofensivei italiene, al intrării României în conflict, confruntarea a intrat într-o **fază de recul și de stabilizare**.

Pregătirea ofensivei germane s-a realizat cu multă minuțiozitate și nimic nu a scăpat comandamentului german pentru reușita operației. Este destul să semnalăm că s-a mers până acolo încât s-au construit în apropiere uzine pentru fabricarea armamentului și munițiilor, spre a se putea alimenta bătălia în timpul cel mai scurt. De asemenea, este de apreciat reducerea timpului alocat pregătirii de artilerie. În anii anteriori, la toți beligeranții ea dura patru-cinci zile sau chiar mai mult. În bătălia de la Verdun timpul a fost redus la nouă ore, prin apelul la o cantitate foarte mare de material, obținându-se efecte similare. În acest mod germanii au realizat surpriza strategică.

De partea cealaltă, Înaltul comandament francez a făcut prea puțin pentru organizarea defensivă a regiunii Verdunului, dar, odată cu declanșarea atacului, s-a mobilizat exemplar și a organizat un sistem defensiv puternic. Mai este de semnalat și adoptarea de către Pétain a unei apărări active, cu numeroase contraatacuri care au blocat atacurile germane. O apărare pasivă ar fi dus, probabil, la pierderea Verdunului. Tot Pétain se remarcă prin utilizarea eficientă a artileriei, ceea ce cauzat adversarului numeroase pierderi, încetinindu-i forța ofensivă.

Impresionante în această confruntarere gigantică au fost tenacitatea germană și rezistența franceză. Deși, către sfârșitul lunii martie 1916, existau semnale că ofensiva se împotmolise, germanii au continuat să aducă forțe și să exercite o presiune constantă asupra dispozitivului francez. A fost, evident, o eroare, întrucât Antanta avea un potențial mai mare decât al Germaniei. Acest lucru a fost recunoscut și de Erich von Ludendorf, care, în memoriile sale, pornind de la această realitate, aprecia că bătălia de la Verdun a reprezentat o aventură a comandamentului german[8].

În același timp, ofițerii și soldații francezi au dovedit un spirit de sacrificiu ieșit din comun, reușind, în final, să oprească ofensiva germană. A rămas consemnat îndemnul adresat apărătorilor orașului de Robert Nivelle „Ils ne passe-

ront pas" (Ei nu vor trece). Prin urmare, Verdunul a rămas în istorie ca simbol al rezistenței franceze. Evident, Verdunul a salvat Franța, iar unii oameni politici și istorici au apreciat că astfel a fost salvată și lumea.

Evident, pierderile ambelor părți au fost impresionante. După unele date, ele s-au cifrat la aproximativ 550.000 pentru francezi și 430.000 pentru germani (morți, răniți și dispăruți), dar estimările diferă de la autor la autor.

Consecințele asupra evoluției conflagrației mondiale au fost însemnate. Germania și-a arătat limitele sale, perspectivele victoriei în războiul declanșat în iulie 1914 îndepărtându-se. La rândul ei, Franța și-a întărit încrederea în forțele proprii, dar până la decizia finală vor trece încă doi ani.

Bătălia de la Verdun a determinat, în bună măsură, intrarea României în război alături de Antantă. Confruntată cu presiunea uriașă de la Verdun, Franța a preluat inițiativa negocierilor cu Bucureștiul, lăsate până atunci în sarcina Imperiului rus, acceptându-i solicitările și exercitând presiuni pentru intrarea României în război.

În foarte cunoscutele sale memorii, Constantin Argetoianu scria: „Desigur că francezii obținuseră un mare rezultat prin dârza lor rezistență la Verdun, dar asalturile continuau cu aceeași intensitate, tunurile franțuzești se roșiseră trăgând, munițiile, cu tot circuitul trenurilor și automobilelor ce se stabilise, începeau să nu mai ajungă și Comandamentul francez voia totuși să evite cu orice preț cucerirea Verdunului. Intrarea României în război a apărut atunci Aliaților ca cea mai nimerită măsură pentru salvarea nenorocitei cetăți, căci prin această intrare, Statul Major german ar fi fost nevoit să deplaseze spre Carpați 20-30 divizii, pe care nu le putea lua decît de la Verdun. Ca să scape Verdunul, francezii ne dau ghies și puneau sulița în coastă lui Brătianu; Brătianu se tocmea și ridica tariful pe când rușii, mai indiferenți de soarta Verdunului, se lăsau greu…"[9].

Verdunul a pus capăt amânărilor și indeciziei factorilor politici de la București, în primul rând a lui Ion I.C. Brătianu, România intrând în război la 14/27 august 1916. În dimineața următoare trupele române de acoperire erau la nord și vest de Carpați.

Prin amploarea efectivelor participante, prin caracterul extrem de violent al confruntărilor, prin pierderile enorme ale celor doi beligeranți, prin consecințele multiple pe care le-a exercitat pe timpul războiului și după, bătălia de la Verdun este o adevărată bisectoare a Primului Război Mondial. La un secol distanță, ea ne apare o monstruozitate morală, pusă de cale de zeul Marte, căreia revoluția industrială i-a multiplicat mijloacele distructive.

NOTE

[1] Erich Ludendorff, *Souvenirs de guerre*, préface du Général Buat, tome I, Payot, Paris, 1920, p. 157-190; Général Camon, *Ludendorff sur le front russe 1914-1915. Manoevres et Batailles*, Berger-Levrault, Editeurs, Paris 1927, p.97-105 etc.

[2] L. Koeltz, *La guerre de 1914-1918. Les operations militaires*, Edition Sirey, 1966, p. 301-302.

[3] Erich Ludendorff, *Souvenirs de guerre*, préface du Général Buat, tome I, Payot, Paris, 1920, p. 160-169.

[4] Alexandru-Florin Platon, Laurențiu Rădvan, Bogdan-Petru Maleon, *O istorie a Europei de Apus în evul mediu. De la Imperiul Roman târziu la marile descoperiri geografice (secolele V-XVI)*, Polirom, 2010, p. 121.

[5] Colin S. Grey. *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, traducere de Ramona Lupu, Polirom, 2010, p. 113.

[6] Maiorul Octav Vorobchievici, *Între Verdun și luminișurile Armistițiului. Pe urmele bătăliilor din 1914-1918,* Tipografia cavaleriei, Sibiu, 1931, p. 49.

[7] Serviciul Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Casa Regală.

[8] Erich Ludendorff, *Souvenirs de guerre*, preface de general Buat, tome I, Payot, Paris, 1920, p. 230.

[9] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri, volumul al II-lea. Partea a IV, 1913-1916*, ediție și indice adnotat Stelian Neagoe, Editura Humanitas, București, 1992.

BĂTĂLIA DE LA VERDUN ŞI INTRAREA ROMÂNIEI ÎN MARELE RĂZBOI. PE MARGINEA UNOR IZVOARE

SERGIU IOSIPESCU *

Abstract

L'etude analyse premièrement les adnotations du président de la Republique francaise, Raymond Poincaré dans ses mémoires Au service de la France concernant les négociations de l'Entente avec la Roumanie pour aboutir au traité de 17 août 1916 et à l'entrée du royaume dans la Grande Guerre, dix jours après, dans les conditions de la meurtrière bataille de Verdun et des maigres résultats l'offensive sur la Somme.

Avec les mémoires du président français on met également en valeur sa lettre de 5 août 1916 au tsar Nicolas II, – comprise dans les infra-pages des La Russie des Tsars de Maurice Paléologue – pour parachever les négociations avec la Roumanie. Le président Poincaré résume les décisions du Conseil de Défense de la France au lendemain de l'entrée de l'armée roumaine en guerre, ou on trouve la mention, ignoré, d'un accord Briand-Lloyd George pour une aide militaire substantiel russe pour la défense roumaine de Dobroudja.

En utilisant aussi les télégrammes envoyées par le Grand Quartier General français au général Sarrail à Salonique, l'auteur prouve que le généralissime Joffre, d'accord avec le général Alexeiev, et d'autant avec le général Sarrail n'ont pas envisagé une offensive contre la Bulgarie, quoique cette offensive était prévue dans la Convention militaire avec la Roumanie de 17 août 1916.

Les pertinentes observations du roi des Belges, Albert Ier sur les espérances nourries par les Alliés au momment de l'entrée de l'armée roumaine en lutte, en flagrante contradiction avec le veritable rapport des forces dans le sud-est européen, closent l'étude.

Keywords: *WW I, Romania, Oriental front, Raymond Poincaré, King Albert I^st^ of Belgium, general Joffre, general Philippe Sarrail*

Temeinica, sugestiva prezentare a bătăliei de la Verdun, a domnului profesor universitar dr. Petre Otu, mă dispensează de a mai reconstitui cadrul în care se înserează cele câteva mărturii străine privitoare la drumul României de la neutralitate la angajarea în Marele Război[1].

Redus la un rol decorativ – pe care nu şi l-a asumat cu uşurinţă şi din care a căutat nu o dată să evadeze – preşedintele Franţei, Raymond Poincaré, nu scăpa prilejul de a se implica în politica Republicii . Astfel la 28 august 1916 el telegrafia regelui Ferdinand I al României:

* Cercetător ştiinţific gr. I, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară.

«Maiestății sale Regele României, București

În clipa în care poporul român, răspunzând chemării fraților săi asupriți, intră cu hotărâre pe cale glorioasă unde va afla certitudinea realizării aspirațiilor sale naționale, o rog pe maiestatea voastră să primească pentru ea și pentru nobila sa țară, călduroasele urări ale Franței» [2].

Dincolo de formele unui mesaj oficial, jurnalul de război al lui Raymond Poincaré, *Au service de la France,* subintitulat pentru anul 1916 chiar *Verdun,* evocă tensiunea crescândă la care era supusă conducerea militară și politică a țării, căutarea înfrigurată a unei soluții pentru diminuarea extraordinarei presiuni germane la care era supus frontul de vest în zona Verdun.

La 9 mai 1916, în Consiliul de apărare al Franței, în condițiile în care generalii Joffre și Castelnau erau împotriva oricăror prelevări de trupe de pe frontul de Vest – unde socoteau că se va decide războiul – spre a le trimite armatei Orientului, Briand, Bourgeois și Ribot, susținuți de Poincaré, susțineau că o victorie în Balcani – a armatei lui Sarrail – „ar avea ca urmare declanșarea acțiunii românești și ar da Germaniei o lovitură morală cu mari consecințe”[3]. În aceeași ședință, generalul Castelnau comunica pierderile franceze la Verdun până la finele lui aprilie: 125 000 de prizonieri, 17 000 uciși, 57 000 răniți evacuați în spitale, 51-52 mii dispăruți. Ceea ce îl făcea pe președinte să noteze: „Dacă Verdun va fi cucerit într-o zi, ce dezastru! Dacă-l salvăm, vom putea uita vreodată cu ce preț!”[4]. Curând președintele Poincaré afla cu emoție că numărul cunoscut al prizonierilor de război francezi în Germania se ridica la „formidabila” cifră de 347 000[5].

La finele lui mai, situația la Verdun era și mai gravă. După cifrele date de generalul Petain în Consiliul Apărării, de la începutul bătăliei pieriseră 600 de ofițeri și 22 743 soldați; 1944 ofițeri și 73 000 soldați răniți; 1 000 de ofițeri și 53 000 de oameni dispăruți[6].

În aceste condiții era evident că intrarea în război a României putea avea urmări dintre cele mai favorabile pentru Frontul de Vest. La 30 mai, revenit dintr-o misiune în Rusia, fostul președinte de Consiliu, René Viviani, raporta rezultatele convorbirilor cu Serghei Sazonov în ceea ce privea intervenția României în război. Ministrul rus de externe părea să nu acorde nici o încredere lui Brătianu și aprecia că intrarea în scenă a României ar provoca imediat o declarație de război a Suediei împotriva Rusiei[7]. Era de bună seamă un pretext extravagant.

La 17 iunie, președintele de Consiliu Briand prezenta președintelui Poincaré discuția avută cu ministrul României la Paris, Alexandru Lahovary, care-i explicase că, din deferență pentru regele Ferdinand, declarația de război se va face, probabil, doar Austro-Ungariei. Briand i-a replicat atunci: „Dacă intrați în război doar spre a vă lua teritoriile pe care le revendicați, Anglia și Rusia, care și așa socot că prea vă lăsați rugați, și mai ales Rusia, ce a considerat totdeauna revendicările voastre excesive, nu vor accepta fără îndoială că, pentru un atât de slab concurs să pretindeți întregul beneficiu al convențiilor”[8].

La 5 iulie, contele de Saint Aulaire, în preziua plecării la București, înfățișa președintelui Franței mesajul transmis de Brătianu prin ministrul român de la Paris, Lahovary: promitea intrarea în război a României în cinci sau șase săptămâni dacă în acest interval vor începe să sosească munițiile solicitate[9].

Cel mai bine informat asupra mersului real al afacerilor, ambasadorul Republicii la Petrograd, Maurice Paléologue, însemna la 18 iulie că în sfârșit s-a perfectat înțelegerea între puterile aliate „spre a cere împreună României să se alăture *fără zăbavă* alianței lor; generalul Alexeiev a fixat 7 august ca dată extremă la care armata română să trebuiască să intre în campanie”[10] (subl. S.I.).

La 23 iulie s-a încheiat la Marele Cartier General aliat de la Chantilly un proiect de convenție militară cu România care prevedea ofensiva imediată împotriva Bulgariei a unei armate românești de 150 000 de soldați în cooperare cu armata aliată de la Salonic. Semnată sub beneficiul aprobării ulterioare (*„ad referendum”*) de colonelul Vasile Rudeanu, reprezentantul Ministerului de Război român în Franța, convenția a fost de îndată dezavuată de președintele Consiliului, Ion I. C. Brătianu[11]. Astfel că, în aceeași zi, președintele Poincaré nota că Brătianu mai adaugă condiția ca aliații să nu înceteze lupta până la împlinirea idealului na-

Regele Albert I al Belgiei

țional românesc, ceea ce-l făcea pe Poincaré să reflecteze amar că Franța, căreia nimeni nu i-a garantat nimic, va ajunge să se bată numai pentru alții[12].

Tot în aceeași zi de 23 iulie 1916 se anunța însă oficial la Petrograd înlocuirea lui Serghei Sazonov la Afacerile Străine, postul fiind preluat de președintele Consiliului miniștrilor, Boris Sturmer.

Pe măsură ce zilele lui iulie treceau, președintele Franței devenea din ce în ce mai îngrijorat de momentul intrării României în război.

Însă abia la 5 august generalul Alexeiev și-a dat asentimentul pentru propunerea lui Joffre și Briand ca ofensiva armatei române să fie îndreptată numai împotriva Austriei, lăsându-se deoparte operațiile împotriva Bulgariei, deși șeful Stavkăi socotea că „ aceste operații se vor declanșa de la sine”[13].

În aceeași zi, președintele Republicii franceze trimitea o telegramă țarului Nicolae al II-lea spre a-i solicita puternica sa intervenție personală pentru încheierea acordului cu România: „Înfăptuind de îndată ceea ce trebuie cu România pentru zdrobirea armatei austriace, noi vom obliga Germania să facă un efort suplimentar care i-ar putea depăși mijloacele de care dispune acum” – conchidea Raymond Poincaré[14]. Era evocată în telegramă, mai direct sau mai voalat, însemnătatea intervenției românești pentru ofensiva rusă și, *în filigran*, pentru diminuarea forțelor germane la Verdun.

A doua zi, Marele Cartier General francez adresa generalului Sarrail și șefului său de stat major o esențială telegramă confidențială[15]:

„1. Pentru atacarea Bulgariei, România pretinde un sprijin prea mare pentru ca Rusia să poată să i-l acorde. Pe de altă parte ea [România] invocă greutățile de modificare a planului de concentrare care prevede defensiva pe frontiera de la miază-zi și, prin urmare, refuză să atace la sud de Dunăre pe bulgari. Puterile aliate sunt de acord să cedeze în această privință pentru a nu întârzia intrarea în luptă a armatei române contra Austriei, obiectiv capital în situația actuală.

2. Cu toate că evenimentele ar putea să împingă într-o zi România împotriva Bulgariei, nu este cazul ca să prevedem *acum* o acțiune combinată a forțelor dumneavoastră cu acelea ruso-române” [16].

În concluzie, se prevedea doar „hărțuirea forțelor bulgare de la frontiera greacă spre a îngrădi libertatea lor de acțiune”[17]. Este adevărat că din Franța se telegrafiase *«să atace»* (*attaquer*), dar descifrarea exhibată de generalul Sarrail și devenită ordin pentru Armata de la Salonic a fost *«să hărțuiască»* (*harceler*).

La 9 august, împăratul Nicolae al II-lea răspundea la scrisoarea președintelui Republicii franceze declarându-se de acord cu considerentele sale politico-militare și-i comunica ordinul dat ministrului Afacerilor Străine pentru a autoriza pe ministrul Rusiei la București să semneze convenția definitivată de Brătianu cu reprezentanții Antantei din România.

În sfârșit, la 17 august s-a parafat la București tratatul de alianță între România, Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia. Prin articolul III al Convenției militare se prevedea că „Aliații se angajează să preceadă, cu cel puțin zece zile mai înainte de intrarea României în război, printr-o ofensivă susținută a armatelor de la Salonic, spre a ușura mobilizarea și concentrarea tuturor forțelor militare românești. Această ofensivă va începe la 7/20 august 1916”[18].

În corespondența din aceeași zi dintre generalul englez Milne, francez Sarrail și prințul

Europa în 1914

regent Alexandru al Serbiei, primul socotea că „nu este cazul să avem în vedere un act ofensiv", iar ultimul era gata pentru „o acțiune demonstrativă pe întreg frontul sârb"... când comandantul șef francez va da ordinul[19]!

A doua zi după semnarea convenției militare Marele Cartier General francez adresa sub semnătura generalissimului Joffre o nouă telegramă generalului Sarrail care prevedea ca „forțele aliate din Orient să înceapă operațiile lor ofensive la 20 august spre a îndeplini misiunea ce le-a fost dată, de *a ataca forțele bulgare la frontieră în vederea îngrădirii libertății lor de acțiune*"[20] (subl. S.I.).

În fapt, semnarea tratatului de alianță cu România și prevederile acestuia nu schimbaseră nimic din dispozițiile generalissimului francez pentru Armata Orientului și ordinul din 18 august era identic celui plecat din Franța la 6 august, așa cum fusese redactat înainte de „descifrarea" sa de generalul Sarrail.

La Paris, sâmbătă 26 august, deputatul Kerguezec se înfățișa președintelui Republici franceze spre a-i arăta, cu lacrimi în ochi, recunoștința sa „pentru că – nota Raymond Poincaré – am înțeles România și am avut încredere în Brătianu". „Îi mulțumesc la rândul meu – înseamnă președintele – dar aș fi mai liniștit atunci când efectiv România va fi alături de noi"[21].

Contele de Kerguezec[22] a fost unul dintre mulții prieteni francezi ai românilor, uitați sau poate nici măcar știuți!

Credincioasă angajamentelor asumate prin Tratratul de alianță cu Antanta din 17 august 1916, România a declarat război Austro-Ungariei în seara zilei de 27 august 1916, trimisul extraordinar și ministru plenipotențiar al regelui Ferdinand I pe lângă împăratul rege Francisc Iosif I, Edgar Mavrocordat, a depus Declarația de război – elaborată de Emanoil Porumbaru, ministrul român de Externe – la Ballplatz, Viena, sediul Ministerului Afacerilor Străine al dublei monarhii. În sfârșit, intrarea în război a României, anunțată președintelui

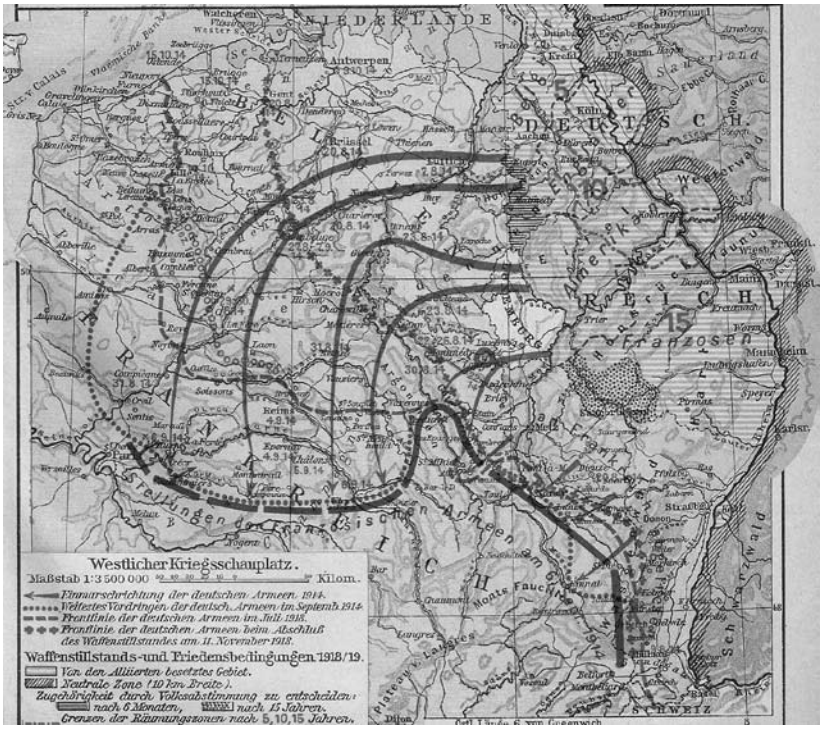
Westlicher Kriegsschauplatz.
Maßstab 1:3 500 000
Kilom.
Einmarschrichtung der deutschen Armeen 1914.
Weitestes Vordringen der deutsch. Armeen im Septemb. 1914.
Frontlinie der deutschen Armeen im Juli 1918.
Frontlinie der deutschen Armeen beim Abschluß des Waffenstillstandes am 11. November 1918.
Waffenstillstands- und Friedensbedingungen 1918/19.
Von den Alliierten besetztes Gebiet.
Neutrale Zone (10 Km. Breite).
Zugehörigkeit durch Volksabstimmung zu entscheiden:
nach 6 Monaten,
nach 15 Jahren.
Grenzen der Räumungszonen nach 5, 10, 15 Jahren.

Verdun în evoluția frontului de Vest

Țarul Nicolae al II-lea al Rusiei

Alexandru Lahovary, ministrul României în Franța

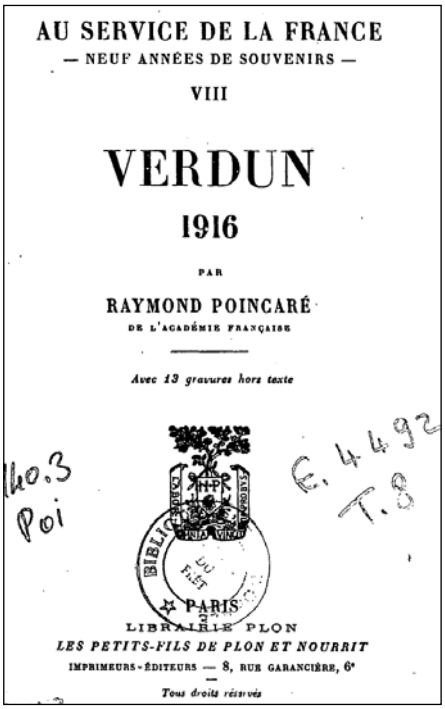

AU SERVICE DE LA FRANCE

— NEUF ANNÉES DE SOUVENIRS —

VIII

VERDUN

1916

PAR

RAYMOND POINCARÉ

DE L'ACADÉMIE FRANÇAISE

Avec 13 gravures hors texte

940.3 Poi
E. 4492 T. 8
BIBLIOTECA
PARIS

LIBRAIRIE PLON

LES PETITS-FILS DE PLON ET NOURRIT

IMPRIMEURS-ÉDITEURS — 8, RUE GARANCIÈRE, 6e

Tous droits réservés

Foaia de titlu a volumului VIII al memoriilor preşedintelui Poincaré

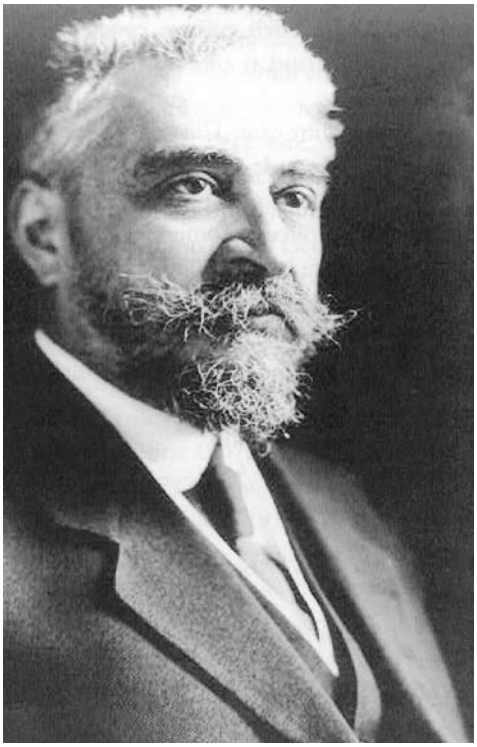

Ion Ionel I. C. Bratianu

Regele Ferdinand I al României

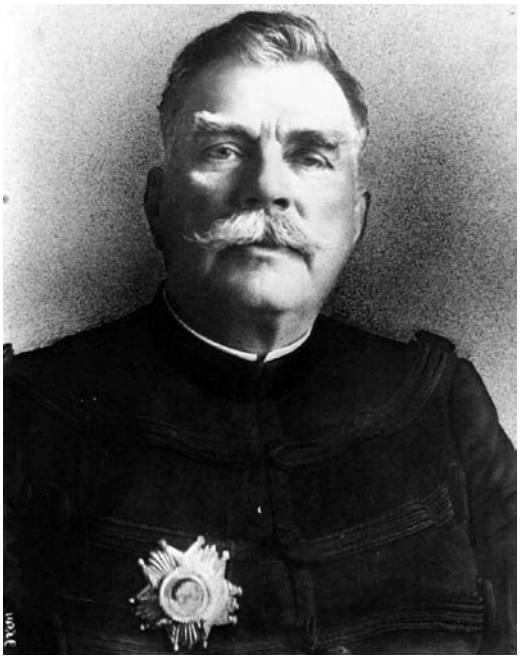

Generalul Joseph Joffre

Edgar Mavrocordat, viitorul ministru al României la Viena

Maurice Paléologue, ambasadorul Franței în Rusia

luni, 29 august 1916, de ministrul român la Paris, Alexandru Lahovary, făcea obiectul discuțiilor din Consiliul Apărării de vineri, 1 septembrie 1916.

Relatarea președintelui Franței este un document de prim ordin – neluat până acum în discuție de istorigrafia română. Președintele Consiliului, Aristide Briand, declara că, în conformitate cu *protocolul semnat împreună cu Lloyd George în august*[23], „a sosit momentul să se solicite Rusiei forțe suplimentare în Dobrogea". Replica generalului Joffre este caracteristică pentru spiritul său: „i se pare cu neputință să sprijine această cerere în momentul în care trupele ruse ne sunt trebuitoare în Franța; prin convențiile lor militare Rusia și România sunt obligate să se lupte împotriva austro-germanilor și operațiunile ruse vor reîncepe chiar astăzi; nu le putem întrerupe". Argumentația este mirabilă, generalul Joffre pare cu totul câștigat de ideea ofensivei românești în Transilvania. Generalissimul francez a fost imediat susținut de generalii Roques și Castelnau, care socoteau că trebuie acționat ca Rusia și prin ea România să se angajeze spre a sfârși cu Austro-Ungaria și abia apoi să se întreprindă ofensiva contra Bulgariei, pentru care participarea rusă era indispensabilă[24].

Se pare însă că adunarea nu a fost pe deplin receptivă la finețurile generalissimului, pentru că, în final, s-a hotărât ca să se atragă atenția generalului Alexeiev asupra „marelui interes prezentat de deschiderea, înainte de iarnă, a trecerii prin Bulgaria și, spre a a junge la acest sfârșit, de a trimite, pe cât posibil, cât mai multe forțe împotriva Bulgariei". Din păcate această rezoluție era sever diminuată de precizarea că nu trebuie împietat asupra ofensivei ruse contra Austro-Ungariei și că decizia dublei

ofensive se lăsa la latitudinea lui Alexeiev, dacă va dispune de rezerve îndestulătoare. „Demers delicat care va cere multă atenție și tact”[25].

*

La dosarul chestiunii se mai pot adăuga astăzi noi mărturii, belgiene și... româno-britanice.

Fila carnetului de război al regelui Albert I al Belgiei de la 28 august 1916 are titlul „România intră în luptă”. Însemnarea suveranului continuă astfel: „Un eveniment important: câțiva anunță drept consecință încheierea războiului mai înainte ca să se sfârșească acest an. Totuși nu trebuie să ne facem iluzii asupra însemnătății militare a acestei participări. Împotriva intrării în acțiune a armatei române vor fi folosite toate forțele bulgărești și turcești”[26].

Și ca o premoniție suplimentară, în aceeași zi regele mai titrează în carnetul său: „Erori în ceea ce privește forța armatei de la Salonic” și continuă „i se atribuie fie 4 fie 5 sute de mii de oameni și de aici o cu totul falsă percepție a situației din Balcani”[27].

Părerea regelui belgienilor despre împrejurările intrării României în Marele Război se apropia de viziunea critică a locotenent-colonelului Christopher Birdwood Thomson, ataşatul militar britanic la București din anii neutralității, viitorul lord Thomson of Cardington. După mărturia Marthei Bibescu, prietena sa de o viață, ataşatul militar britanic i-ar fi mărturisit, după semnarea convenției militare cu România din 4 august 1916, sentimentul său de adâncă ruşine pentru atragerea unei țări atât de nepregătite într-o conflagrație așa de cumplită[28].

Uriașa și cumplit de ucigătoarea bătălie pentru Verdun, slabele rezultate ale ofensivei de pe Somme, planurile Rusiei impuseseră Antantei intrarea României în Marele Război.

NOTE

[1] O interesantă abordare a chestiunii în lucrarea domnului Jean-Noël Grandhomme, *La Roumanie de la Triplice à l'Entente.1914-1919*, Editions Soteca, Paris, 2009.

[2] Raymond Poincaré, *Messages, discours, allocutions, lettres et telegrammes*, t. I, Paris, 1919, p. 153.

[3] Raymond Poincaré, *Au service de la France,* VIII. *Verdun,* Paris, 1931, p. 205.

[4] *Ibidem*, p. 210.

[5] *Ibidem*, p. 211.

[6] *Ibidem*, p. 242.

[7] *Ibidem*, p. 249.

[8] *Ibidem*, p. 270.

[9] *Ibidem*, p. 284.

[10] Maurice Paléologue, *La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre*, vol. II, Plon, Paris, p. 315.

[11] Vezi General Vasile Rudeanu, *Memorii din timp de pace și de război. 1884-1929*, ed. D. Preda și V. Alexandrescu, Cavallioti, București, 2004, pp. 183-193. Din păcate, chiar și în această parte esențială, memoriile generalului Rudeanu au fost editate cu prea multe trunchieri.

[12] Raymond Poincaré, *op. cit.*, p. 300.

[13] Maurice Paléologue, *op. cit.*, p. 329.

[14] Ibidem, p. 330 n.1.

[15] *Les Armées françaises dans la Grande Guerre*, t. VIII[1], Paris, 1926, p. 817 nr. 1434; *România în Războiul Mondial. 1916-1919*, vol. I, *Documente-Anexe*, ed. Serviciul istoric al Marelui Stat Major București 1934, pp. 42-43. Alcătuită de nespecialiști, fără respectarea vreunui criteriu și siguranța reproducerii corecte a unor surse reale, culegerea română de documente este de nefolosit.

[16] *Ibidem* (subl. S.I.).

[17] *Les Armées françaises dans la Grande Guerre*, t. VIII[1], Paris, 1926, p. 817, nr. 1434.

[18] Pentru textul convenției tradus după fotocopiile originalului vezi Sergiu Iosipescu în verdun.mapn.ro *Intrarea României în Marele Război*.

[19] *Les Armées françaises dans la Grande Guerre*, t. VIII[1], p. 839, nr. 1460; *România în Războiul Mondial. 1916-1919*, vol. I, *Documente-Anexe*, p. 159-160.

[20] *Les Armées françaises dans la Grande Guerre*, t. VIII[1], p. 841 nr. 1462; *România în Războiul mondial. 1916-1919*, vol. I, *Documente-Anexe*, p. 159.

[21] Raymond Poincaré, *op. cit.*, p. 325.

[22] Gustave Yves Marie Ange conte de Kerguezec (n. 18 mai 1868 la Tréguier, Côtes-du-Nord – d. 27 decembrie 1955), nobil breton, mare proprietar funciar, deputat pentru departamentul Côtes-du-Nord din 1906 și până la 1920 în grupul republican socialist, apoi senator în aceeași circumscripție până în 1939, specializat în problemele politicii maritime. Aproape de aceeași vîrstă cu frații Brătieni poate va fi fost un coleg și prieten de-al lor din vremea studiilor în Franța.

[23] După știința mea necunoscut în istoriografia noastră.

[24] Raymond Poincaré, *op. cit.*, pp. 205.

[25] *Ibidem*.

[26] Albert Ier, *Carnets et correspondance de guerre. 1914-1918*, presentés par Marie-Rose Thielemans, Paris-Louvain-la-Neuve, 1991, p. 291.

[27] *Ibidem*.

[28] Martha Bibescu, *Destinul lordului Thomson of Carington, urmat de Smaranda*, cu o prefață de Ramsay MacDonald, București, 1932.

REFLECTAREA BĂTĂLIEI DE LA VERDUN ÎN PRESA BUCUREŞTEANĂ

ALEXANDRU MADGEARU *

Abstract

The battle of Verdun was reflected in the Romanian newspapers by news coming from the press agencies, but also by their own comments written by editors or by military or civilian collaborators. In this study I utilised articles from „Universul", „Adevărul", „Minerva", and from „Săptămâna războiului", a weekly supplement of „Adevărul". The news were usually presented and commented according to the general political direction of the publication („Minerva" was Germanophile, and its biased view increased as the Germans were loosing). The manner in which the information was desired to be recepted by readers is reflected in the composition of the titles and subtitles, and also by the increasing number of articles on the frontpage. The comments emphasized the importance of the fulfilling battle for the fate of the war, but also for the issue of the entrance in action of Romania. The most expert were those of general Grigore Crăiniceanu from „Universul". The news about the resistance of the French army confirmed the expectations of the majority of the public opionion, contributing perhaps to convince some Germanophiles that the Entente has a chance to win.

Keywords: *Battle of Verdun, Romanian newspapers, general Grigore Crăiniceanu, Gabriel Hanotaux*

Acum un secol, presa era, inclusiv în capitala României, un mijloc de informare capabil să preia fără întârziere ştirile externe, deoarece marile ziare le obţineau prin telefon şi telegraf, fie de la agenţiile de presă, fie de la corespondenţii proprii. Imaginile veneau prin fototelegraful inventat de Arthur Korn în 1903. Astfel, evenimentele de pe frontul de vest puteau fi imediat prezentate în ziarele româneşti.

Pentru reflectarea bătăliei de la Verdun am ales trei mari cotidiene, ale căror colecţii le-am putut consulta, dar nu integral pentru fiecare dintre ele: *Universul*, *Adevărul* şi *Minerva*. De asemenea, am utilizat *Săptămâna războiului*, un supliment al *Adevărului*, în care articolele sunt de altă factură. Despre aceste articole voi discuta separat.

Tipurile de informaţii pe care le-am urmărit sunt:

1. ştiri brute şi comentarii preluate din sursele aparţinând părţilor beligerante;
2. imagini (hărţi, fotografii);
3. comentarii proprii sau editoriale ale redactorilor, sau ale unor autori români colaboratori ai ziarului (militari sau oameni politici).

* Cercetător ştiinţific gr. I, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară.

Primele ştiri despre ceea ce se va numi „bătălia de la Verdun" au apărut în numerele din 11 (24) februarie din *Adevărul*, *Universul* şi *Minerva*. Este semnalată o slabă activitate de artilerie la nord de Verdun, pe baza comunicatelor de la Berlin şi Paris din ziua de 8 (21) februarie, primite în ziua de 9 (22). *Adevărul* a publicat numai comunicatul francez. În primele trei zile, articolele se referă în mod simplu la „luptele de la Verdun", menţionându-se rapiditatea ofensivei germane. Dar, deja din 14 (27) februarie, *Adevărul* titra: „Formidabila ofensivă contra Verdunului", iar în *Universul* din 15 (28) februarie se scria că „Germanii încearcă să spargă frontul francez". În numărul din ziua următoare, *Universul* se referea la „Lupte înverşunate în regiunea Verdunului". Expresiile „Ofensiva contra Verdunului" (*Adevărul*, 15 (28) februarie), „Ofensiva germană la Verdun" (*Universul*, 18 februarie (2 martie) sau „Atacul de la Verdun" devin uzuale, fiind însă rapid înlocuite cu „Lupta de la Verdun", sau Luptele de la Verdun prima oară în *Universul* în 16 (29) februarie, în *Adevărul* din 17 februarie (1 martie) şi în *Minerva* din 18 februarie (2 martie). Titlul „Luptele de la Verdun" devine practic o rubrică permanentă în *Universul* şi *Adevărul* începând din luna martie, sub acest titlu fiind prezentate diversele comunicate oficiale. De asemenea, în *Universul* apărea o dată la câteva zile un articol de sinteză intitulat „Cronica războiului". În *Minerva* se prefera titlul „Războiul franco-german", iar în *Adevărul* „Pe frontul francez". Din luna iunie apar şi titlurile „Ofensiva franco-engleză" sau „Războiul anglo-franco-german".

Orientarea politică generală a ziarelor a influenţat şi modul în care au fost preluate şi comentate ştirile. *Adevărul* şi *Universul* erau net francofile, iar despre *Minerva*, un cotidian dealtfel foarte bine scris, este de notorietate că a fost cumpărat de un consorţiu german în septembrie 1914. Cu toate acestea, chiar şi în cazul *Minervei* se constată o încercare de abordare obiectivă, printr-un ton cât mai neutru. Pe măsură ce timpul trecea, această obiectivitate a *Minervei* se diminua însă. Iată două exemple, din zilele de 24 şi 26 iulie. În 24 iulie (6 august), *Minerva* scria că „Ofensiva anglo-franceză nu uşurează sarcina trupelor franceze de la Verdun". În numărul din aceeaşi zi al *Adevărului*, se cita în schimb afirmaţia generalului

„Săptămâna războiului" 10 aprilie

Joffre, că victoria aliaţilor este sigură. Apoi, la 26 iulie (8 august), adică în a cincea zi a ofensivei comune franco-engleze, *Minerva* scria că „Ofensiva franco-engleză a eşuat". Se susţinea că pierderile acestora sunt imense şi că ofensiva nu a progresat nicăieri. În *Universul* din aceeaşi zi, subtitlurile sunt strict informative, iar informaţiile mult mai detailate, iar în *Adevărul* din aceeaşi zi se evidenţiază în schimb inexactităţile din comunicatele oficiale germane.

Pe prima pagină, ştirile despre Verdun apar mai întâi în *Universul* din 17 februarie (1 martie): articolul „Luptele de la Verdun". A doua zi, editorialul semnat Alfa sublinia că Germania nu mai poate aştepta victoria decât de la lupte de uzură, numai că resursele sale se epuizează. Pierderile reale nu sunt cunoscute, iar lipsa de rezerve proaspete nu va permite dezvoltarea primului succes. Tot pe prima pagină a numărului din 18 februarie (2 martie), *Universul* publica rubrica „Cronica Războiului", dedicată în principal luptelor de la Verdun, despre care se crede că vor decide soarta războiului mondial. Următoarea ştire de primă pagină din *Universul* a fost la 25 februarie (9 martie): „Marea bătălie de la Verdun", despre luptele crâncene de la fortul Douaumont. În continuare, amplasarea ştirilor despre Verdun pe prima pagină a devenit tot mai frecventă, fiind uneori însoţită de hărţi. Aceste articole erau dublate de cele din locul obişnuit din interiorul ziarului. Un exemplu este ediţia din 29 februarie (13 martie) a *Universului*, unde pe prima pagină este un mare grupaj „Bătălia de la Verdun", care include şi o hartă, dar care are şi alt grupaj de

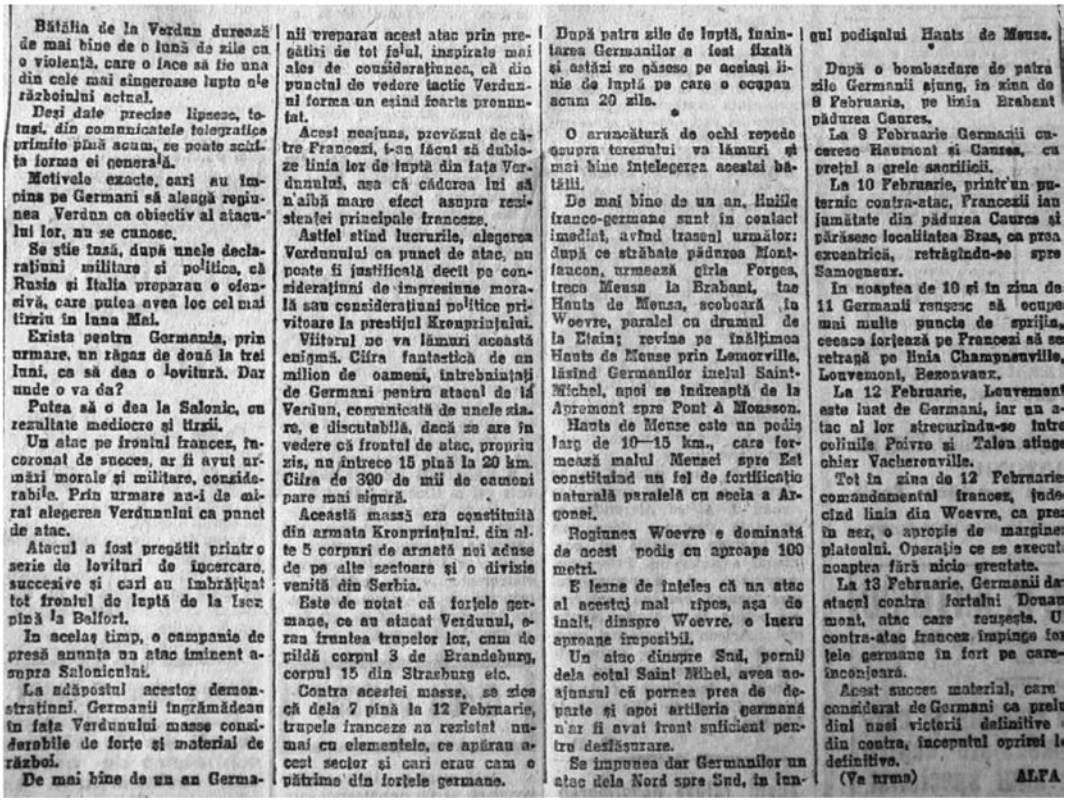

Bătălia de la Verdun durează de mai bine de o lună de zile cu o violență, care o face să fie una din cele mai sîngeroase lupte ale războiului actual.

Deși date precise lipsesc, totuși, din comunicatele telegrafice primite pînă acum, se poate scrie forma ei generală.

Motivele exacte, cari au împins pe Germani să aleagă regiunea Verdun ca obiectiv al atacului lor, nu se cunosc.

Se știe însă, după unele declarațiuni militare și politice, că Rusia și Italia preparau o ofensivă, care putea avea loc cel mai tîrziu în luna Mai.

Exista pentru Germania, prin urmare, un răgaz de două la trei luni, ca să dea o lovitură. Dar unde o va da?

Putea să o dea la Salonic, cu rezultate mediocre și tîrzii.

Un atac pe frontul francez, încoronat de succes, ar fi avut urmări morale și militare, considerabile. Prin urmare nu-i de mirat alegerea Verdunului ca punct de atac.

Atacul a fost pregătit printr'o serie de lovituri de încercare, succesive și cari au îmbrățișat tot frontul de luptă de la Ieser pînă la Belfort.

In acelaș timp, o campanie de presă anunța un atac iminent asupra Salonicului.

La adăpostul acestor demonstrațiuni, Germanii îngrămădeau în fața Verdunului masse considerabile de forțe și material de război.

De mai bine de un an Germanii vreparau acest atac prin pregătiri de tot felul, inspirate mai ales de considerațiunea, că din punctul de vedere tactic Verdunul formează un eșind foarte pronunțat.

Acest neajuns, prevăzut de către Francezi, i-au făcut să dubleze linia lor de luptă din fața Verdunului, așa că căderea lui să n'aibă mare efect asupra rezistenței principale franceze.

Astfel stînd lucrurile, alegerea Verdunului ca punct de atac, nu poate fi justificată decît pe considerațiuni de impresiune morală sau considerațiuni politice privitoare la prestigiul Kronprințului.

Viitorul ne va lămuri această enigmă. Cifra fantastică de un milion de oameni, întrebuințați de Germani pentru atacul de la Verdun, comunicată de unele ziare, e discutabilă, dacă se are în vedere că frontul de atac, propriu zis, nu întrece 15 pînă la 20 km. Cifra de 300 de mii de oameni pare mai sigură.

Această massă era constituită din armata Kronprințului, din alte 5 corpuri de armată noi aduse de pe alte sectoare și o divizie venită din Serbia.

Este de notat că forțele germane, ce au atacat Verdunul, erau frontea trupelor lor, cum de pildă corpul 3 de Brandeburg, corpul 15 din Strasburg etc.

Contra acestei masse, se zice că dela 7 pînă la 12 Februarie, trupele franceze au rezistat numai cu elementele, ce apărau acest sector și cari erau cam o pătrime din forțele germane.

După patru zile de luptă, înaintarea Germanilor a fost fixată și astăzi se găsesc pe aceiași linie de luptă pe care o ocupau acum 20 zile.

O aruncătură de ochi repede asupra terenului va lămuri și mai bine înțelegerea acestei bătălii.

De mai bine de un an, liniile franco-germane sunt în contact imediat, avînd traseul următor: după ce străbate pădurea Montfaucon, urmează cîrlia Forges, trece Meusa la Brabant, trec Hauts de Meusa, scoborîă la Woevre, paralel cu drumul de la Etain; revine pe înălțimea Hauts de Meuse prin Lemorville, lăsînd Germanilor inelul Saint-Michel, apoi se îndreaptă de la Apremont spre Pont à Mousson.

Hauts de Meuse este un podiș larg de 10—15 km., care formează malul Meusei spre Est constituind un fel de fortificație naturală paralelă cu aceia a Argonei.

Regiunea Woevre e dominată de acest podiș cu aproape 100 metri.

E lesne de înțeles că un atac al acestei mai rîpos, așa de înalt, dinspre Woevre, e lucru aproape imposibil.

Un atac dinspre Sud, pornit dela colul Saint Mihel, avea neajunsul că pornea prea de departe și apoi artileria germană n'ar fi avut front suficient pentru desfășurare.

Se impunea dar Germanilor un atac dela Nord spre Sud, în lungul podișului Hauts de Meuse.

După o bombardare de patru zile Germanii ajung, în ziua de 8 Februarie, pe linia Brabant pădurea Caures.

La 9 Februarie Germanii cuceresc Haumont și Caures, cu prețul a grele sacrificii.

La 10 Februarie, printr'un puternic contra-atac, Francezii iau jumătate din pădurea Caures și părăsesc localitatea Bras, ca prea excentrică, retrăgîndu-se spre Samogneux.

In noaptea de 10 și în ziua de 11 Germanii reușesc să ocupe mai multe puncte de sprijin, ceeace forțează pe Francezi să se retragă pe linia Champneuville, Louvemont, Bezonvaux.

La 12 Februarie, Louvemont este luat de Germani, iar un atac al lor strecurîndu-se între colinile Poivre și Talon ating chiar Vacheronville.

Tot în ziua de 12 Februarie comandamentul francez, judecînd linia din Woevre, ca prea în aer, o apropie de marginea platoului. Operațiile ce se execută noaptea fără nicio greutate.

La 13 Februarie, Germanii dau atacul contra fortului Douaumont, atac care reușește. Un contra-atac francez împinge forțele germane în fort pe care-l înconjoară.

Acest succes material, care considerat de Germani ca prelud al unei victorii definitive din contra, începutul opririi definitive.

(Va urma) ALFA

„Universul” 16 martie

știri, „Marea bătălie de la Verdun”, în pagina 5. În *Adevărul*, primul articol de primă pagină a apărut în 19 februarie (3 martie), împreună cu o hartă, dar deja în ziua precedentă se publica fotografia generalului Humbert, alături de o scurtă notă intitulată „Rezistența franceză la Verdun”. Următorul articol de primă pagină, scurt dar important prin mesajul său, s-a publicat la 24 februarie (8 martie): „După Verdun?”, de Mihail Valerianu (era autorul unei cărți, *România și războiul european*, apărute în 1915). Autorul arată consecințele dezastruoase ale unei înfrângeri pentru Germania. Statele încă neutre vor fi determinate să abandoneze ezitările și să treacă de partea Antantei. În *Minerva*, primul articol de prima pagină a apărut la 26 februarie (10 martie), dar era doar reproducerea unui comunicat. Primul articol mai amplu s-a publicat la 29 februarie (13 martie). El era compus din două părți: „Comunicat oficial german” și „Asaltul general contra Verdunului”.

Subtitlurile și titlurile de paragrafe sunt și ele revelatoare pentru modul în care se dorea receptarea știrilor de către cititori. Câteva exemple doar:

- *Adevărul*, 18 februarie (2 martie): „Germanii anunță că Verdun e în flăcări și că trupele lor înaintează. Comunicatul francez arată că germanii s-au băgat iar în tranșee”.
- *Adevărul*, 17 (30) martie: „Un nou mare atac german respins”
- *Adevărul*, 4 (17) mai: „Germanii continuă să fie respinși în fața Verdunului”.
- *Adevărul*, 22 mai (4 iunie): „Germanii au pierderi enorme”.
- *Adevărul,* 22 iunie (5 iulie): „Noi poziții cucerite. Numărul prizonierilor”.
- *Minerva*, 26 februarie (10 martie): „Importanța strategică a progreselor germane”.
- *Minerva*, 4 (17) martie: „Pierderile francezilor în luptele de la Verdun”.
- *Minerva*, 4 (17) aprilie: „Pierderile franceze la Verdun”.

• *Minerva*, 5 (18) aprilie: „Germanii înaintează cucerind teren".

• *Minerva*, 16 (29) aprilie: „Superioritatea artileriei germane".

• *Minerva*, 12 (25) iunie: „Germanii pregătesc atacul definitiv asupra Verdunului".

În privința imaginilor, prima apărută este cea din *Adevărul* din 13 (26) februarie, o fotografie a lui Georges Clemenceau pe front, în pădurea Apremont. La 16 (29) februarie era reprodusă fotografia prințului moștenitor al Germaniei care comanda forțele de la Verdun, iar la 18 februarie cea a generalului Humbert, comandantul forțelor franceze care apărau cetatea. La 19 februarie (3 martie) este publicată și prima hartă. În *Universul*, prima imagine a apărut la 29 februarie (13 martie): harta Verdunului și a forturilor dimprejur. Altele au urmat în numerele din 11 (24) martie, 16 (29) martie și 23 martie (5 aprilie). În *Minerva*, prima hartă a operațiunilor a apărut pe prima pagină la 1 (14) martie, iar următoarea la 18 (31) martie, tot pe prima pagină. Unele dintre aceste imagini au fost preluate din celebra revistă franceză *L'Illustration*, precum cea din *Minerva* din 18 martie.

Primele comentarii proprii au apărut în: *Universul* din 18 februarie (2 martie): „Ofensiva germană de la Verdun"; *Adevărul*, 25 februarie (9 martie): „Lovitura de la Verdun"; *Minerva*, 27 februarie (11 martie): „Luptele de la Verdun". În articolul din *Universul* se aprecia că ofensiva va rămâne „fără urmări favorabile, din cauza lipsei de rezerve proaspete, cu care să desvolte și să ducă la bun sfârșit un prim succes". În articolul din *Adevărul* se insista pe nevoia de a impresiona statele neutre care a motivat ofensiva. În schimb, *Minerva* scria că situația francezilor devine tot mai grea, deoarece armata germană s-a apropiat de centura fortificată a Verdunului.

După ce a început să se contureze adevărata amploare a încleștării, ziarele au publicat comentarii care evidențiau semnificația lor în evoluția generală a războiului. Astfel, în *Universul* din 28 februarie (12 martie) editorialistul care semna Alfa scria că Germania avea nevoie de o mare lovitură, un succes cu rezultate imediate, din motive atât morale, cât și strategice (străpungerea frontului la mijloc). Trupele franceze rezistă însă, frontul nu a putut fi rupt, în timp ce germanii ar fi pierdut deja circa 100.000 oameni. Autorul presupunea că e de așteptat un atac german pe altă direcție, de exemplu Oise. Printre comentariile din prima lună a bătăliei mai este de reținut și cel din *Universul* din 16 (29) și 17 (30) martie, „Bătălia de la Verdun", semnat tot Alfa. Se arată motivele mai ales morale ale atacului și se prevede că este începutul opririi definitive a germanilor. Teoretic ar fi posibilă cucerirea, dar cu ce costuri? Idei similare sunt enunțate în articolul „La Verdun se dovedește impotența Germaniei", semnat de omul politic C. G. Costa-Foru (*Adevărul*, 3 (16) martie). El își exprima încrederea în capacitatea armatei franceze și încheia scriind că o intrare a României în război ar precipita încheierea păcii. Semnificația bătăliei de la Verdun pentru problema intrării României în război este dealtfel o temă a multor articole. Deja la 5 (18) martie, în *Adevărul* se publica articolul „Noi și Verdunul", care se încheia astfel: „Verdunul a oțelit la noi pe toți acei care urmăresc realizarea idealului național numai și numai alături de împătrita înțelegere". Un punct de vedere interesant este și cel exprimat într-un articol anonim din *Adevărul*, 19 martie (1 aprilie), „Ungurii, căderea Verdunului și Bulgarii. O scrisoare de peste munți": După primele succese de la Verdun se aștepta un atac al Austro-Ungariei și Bulgariei, iar o victorie germană l-ar fi silit pe Brătianu să cedeze locul lui Carp, care ar fi pornit războiul contra Rusiei. Aceste speranțe ale ungurilor s-au spulberat însă din cauza rezistenței francezilor.

În *Minerva*, tonul comentariilor proprii era vizibil progerman. Un exemplu doar. La 8 (21) iulie, în articolul „Mersul războiului", se aprecia că ofensiva franco-engleză nu dă rezultate, și că apropiata cădere a Verdunului va avea un efect moral mult mai mare decât cucerirea câtorva sate din regiunea Somme, de către franco-englezi. Aceasta se scria într-un moment când, conform comunicatului francez din 8 iulie reprodus de *Adevărul* din 9 (22) iulie, „Francezii cuceresc o nouă poziție germană, peste 3000 prizonieri și un important material de război".

De un interes particular sunt comentariile generalului Grigore Crăiniceanu din *Universul* (el fusese o vreme și director al ziarului). Astfel, la 5 (18) aprilie, în editorialul „Situațiunea zilei", el explica de ce situația tactică de la Verdun îi silește pe germani la atacuri de front, cu pierderi îngrozitoare. Despre francezi susținea

că nu au luat ofensiva pentru că ar urmări alt plan strategic. Continuarea articolului, denumită chiar „Bătălia de la Verdun", a apărut la 9 (22) aprilie. Se sublinia că bătălia are în primul rând o importanță morală și propag andistică pentru Germania. Generalul Crăiniceanu arăta că de la asedierea cetății Verdun s-a trecut la o bătălie a armatei de câmp, a cărei victorie va fi asigurată de bravura armatei franceze și de spiritul de invenţiune și penetrațiune al ofițerilor francezi. Următorul articol al generalului Crăiniceanu, din 28 aprilie (11 mai), intitulat „După 60 zile de bătălie", definește două faze în desfășurarea bătăliei: surprinderea (21-26 februarie) și „investirea cetății" pe malul stâng al Meusei, respectiv asediul. După atacul de la formidabila cotă 304, germanii nu au mai putut manevra pe flanc, iar ofensiva lor a fost mărginită la atacuri de front. Armata germană riscă să fie întoarsă și înconjurată de frontul francez întins între Avocourt și Vauquois. Se prefigurează pentru germani una dintre cele mai sângeroase înfrângeri pe care le-a văzut omenirea. O abordare de ansamblu asupra frontului de vest se află în alt articol al generalului Crăiniceanu, din 20 mai (2 iunie): „Teatrul de război". Fixarea acțiunilor în Franța face ca România să fie tot mai izolată de beligeranți, dar intrarea acesteia în război, ori atacarea ei, este inevitabilă. Crăiniceanu nu era de acord cu posibilitatea unui front unic european la care ar fi cooperat și România, idee avansată de colonelul italian Barone.

În alte cazuri, presa românească reproducea ca atare comentarii ale unor personalități franceze, engleze, dar și germane, preluate din ziarele la care avea acces. De exemplu, la 22 martie (4 aprilie), *Universul* publica editorialul „Pentru ce Verdunul?", în care se prelua un articol din *Le Figaro* al academicianului Gabriel Hanotaux, fost ministru de externe și autor, între altele, al unei monumentale *Histoire illustrée de la Guerre de 1914* (17 volume, 1914-1915). Acesta arăta că împăratul Germaniei „riscă cele din urme șanse pe o singură carte".

În continuare mă voi opri pe scurt asupra publicației *Săptămâna războiului*. Acest supliment al *Adevărului* publica atât sinteze săptămânale ale evenimentelor de pe diferitele fronturi, cât și reportaje, interviuri, articole cu caracter mai mult literar, fotografii, ilustrații și caricaturi. În fiecare număr existau rubricile fixe „Săptămâna războiului" și „Frontul Anglo-Franco-German". Publicația oferea astfel o imagine mult mai cuprinzătoare și mai vie decât comunicatele oficiale din cotidiene. În general, erau preluate articole din presa franceză, care subliniau eroismul apărătorilor Verdunului, dar și barbaria germană. Germanii sunt constant prezentați defavorabil, inclusiv prin reproducerea unor interviuri cu prizonieri demoralizați, care, răniți fiind, erau tratați în spitalele franceze.

În concluzie, marile cotidiene bucureștene au fost capabile să ofere cititorilor informații detaliate și relevante despre desfășurarea bătăliei de la Verdun. Știrile despre rezistența înverșunată a armatei franceze au confirmat speranțele majorității opiniei publice și au contribuit poate și la convingerea unora dintre germanofili că Antanta are șansa victoriei. În plus, cititorii au beneficiat și de opiniile avizate ale unor militari sau publiciști, care au analizat contextul și consecințele evenimentelor, inclusiv importanța bătăliei de la Verdun pentru problema intrării României în război.

IMAGINEA BĂTĂLIEI DE LA VERDUN ÎN MEMORIALISTICA ȘI ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ

ȘERBAN PAVELESCU *

Abstract

The battle of Verdun detains a prominent place in the memory and the historiography of the First World War. The present article analyze the manner in which the Romanian historiography analyzes and reflects the impact of the battle on the general course of the World War and on particular evolution of the Romanian front during the campaigns of the years 1916-1917.

Keywords: *Verdun, World War 1, Historiography, memoirism, nation, national identity*

Declanșată cu un secol în urmă, acoperind mai bine de un an de zile și fiind considerată ca una dintre cele mai lungi[1] și sângeroase[2] confruntări ale Primului Război Mondial, bătălia de la Verdun s-a impus drept un reper obligatoriu în orice demers dedicat cunoașterii și analizei experienței întâii mari conflagrații mondiale. Memorialistica, documentele de arhivă ori presa, jurnalele și însemnările zilnice dar și analizele istorice dedicate războiului mondial ori „Marelui Război", după apelativul împământenit în spațiul de limbă franceză, au consemnat pentru posteritate evenimentele și au analizat și prezentat faptele în cadrul eforturilor de înțelegere a experienței războiului și de aplicare a concluziilor vizând pregătirea armatei și societății românești pentru viitoarele conflicte militare.

Înainte de a proceda la o examinare a modului în care s-a reflectat bătălia de la Verdun în memoria și istoriografia epocii și ulterior se cuvine să facem câteva precizări asupra istoriografiei românești în ansamblul său. Producția istorică românească este, dincolo de deplina sa integrare în curentele epocii și în ansamblul demersului istoriografic european, mică, în dezvoltare, insuficient pregătită pentru a face față sarcinilor imense ce îi revin odată cu desăvârșirea programului construcției statului național unitar român. Și aceasta pentru că ei îi revine un rol important în procesul de edificare a acestuia, de dezvoltare a unui discurs identitar susceptibil să contribuie la aglutinarea și dezvoltarea unei identități naționale. De aceea, în anii interbelici, dar și ulterior, în mare parte a perioadei celui de-al Doilea Război Mondial

* Cercetător științific gr. II, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

și a anilor postbelici, punctul focal de interes al demersului istoriografic este îndreptat către istoria națională și către efortul de structurare a unui discurs și a unei viziuni istoriografice coerente și comprehensive acoperind experiența istorică și devenirea românilor, în plan istoric, la scala întregului spațiu românesc, acum pe deplin reunit în granițele statului național unitar. Aceasta nu înseamnă că nu există deschidere și preocupare către universalitate, activitatea și opera unor personalități precum Nicolae Iorga, Gheorghe Brătianu, Petre P. Panaitescu, Ion Bianu, Eugen Cizek etc. stând mărturie în acest sens, ci că există o preferință și o predominanță a subiectelor și preocupărilor istoriografice pentru istoria națională și pentru integrarea/sincronizarea acesteia cu istoria universală[3]. Ceea ce lipsește din discursul istoric ca preocupări fie comportă o insuficientă acoperire prin producția autohtonă istoriografică, fie este suplinit prin traduceri ori prin importul și accesul neîngrădit la producția istoriografică internațională, cel puțin pentru anii interbelici. Este și cazul memorialisticii și istoriei Primului Război Mondial unde, precum constatau autorii unuia dintre demersurile monografice de amploare consacrate Războiului de Întregire Națională din anii interbelici, generalii Constantin Găvănescul și Ion Manolescu, „la noi au lipsit aproape cu totul asemenea lucrări, dar lipsa nu a fost prea mult simțită, până la acest războiu, întrucât bibliografia străină – în special cea franceză – precum și trimiterea a multora dintre elevii noștri prin școalele din străinătate a completat această lipsă"[4]. Predomină, în anii interbelici, dar și ulterior, preocuparea pentru analizarea și prezentarea participării românești la Primul Război Mondial. Discurs politic, discurs identitar și de construcție a istoriei și reprezentării memoriale a devenirii unui pilon fundamental al identității românești – armata română, discurs popular ori discurs centrat pe „lecțiile învățate", toate acestea se regăsesc și se reunesc atât în opere precum atât de influenta lucrare a lui Constantin Kirițescu[5] ori demersul sobru și impresionant prin amploare dezvoltat de către Serviciul Istoric al Armatei Române[6].

Memoria și imaginea bătăliei de la Verdun și a experienței Primului Război Mondial în general beneficiază, în acest context, în discursul istoriografic românesc de o multiplă perspectivă.

O primă constatare este cea legată de amplitudinea reflectării și interesul manifestat în epocă asupra bătăliei și evoluției frontului occidental. Verdunul și luptele din această regiune sunt reflectate în ample articole din publicații zilnice precum „Universul" ori „Adevărul" dar și în reviste periodice ori special dedicate conflictului în curs precum „L'Independance roumaine", „Gazeta Ilustrată" ori „Războiul popoarelor". Tonul articolelor, maniera de reflectare, sursele utilizate și citate reflectă deja un partizanat prezent de lung timp în opinia publică românească și prevăd cursul deciziilor politice ulterioare ce vor conduce la intrarea în război a României de partea Antantei. Este evidentă nu numai simpatia pentru cauza franceză dar și preferința pentru știrile și comunicatele provenind din spațiul Antantei în reflectarea cursului bătăliei și în interpretarea evenimentelor.

Se adaugă acestui prim nivel de observație un al doilea care urmărește interpretarea și valorificarea în procesul de pregătire pentru război al armatei române. Una dintre publicațiile ce pot fi citate în acest sens este seria de broșuri, clasate confidențial și dedicate unei circulații restrânse la cercurile militare, editate pe parcursul primilor doi ani ai războiului mondial de către Marele Stat Major al Armatei Române ce poartă un nume mai mult decât sugestiv: *Observațiuni și învățăminte din Războiul european. 1914-1916*[7]. Se adaugă acesteia eforturi de extragere de învățăminte și de pregătire pentru o viitoare participare la conflict în contextul unor mutații de amploare deja produse în tactica și arta militară pe parcursul anilor deja scurși de la război demersuri precum cele ale generalilor Constantin Găvănescul și Ion Manolescu ce acoperă anii 1914-1916 ai războiului mondial[8], Constantin Herjeu[9] ori Constantin G. Pietraru[10].

Odată depășit primul nivel al observației și analizei contemporane evenimentelor, o primă viziune și cheie interpretativă prezentă în documentele și producția istoriografică românească dedicată subiectului face din Verdun și bătăliile de pe fronturile occidentale ale Primului Război Mondial o componentă accesorie și

un factor determinant, un fundal pe care se inserează tratativele pentru intrarea României în războiul mondial și evoluția luptelor de pe frontul românesc în campaniile anilor 1916-1917. În acest context, documente de epocă ori analize istoriografice insistă asupra rolului pe care situația de pe frontul de la Verdun l-a jucat în determinarea, pe de o parte, a deciziei aliaților de a accepta și semna în consecință convenția de alianță cu România în condițiile și termenii solicitați de București, iar, pe de alta, în amplitudinea presiunilor acestora pentru intrarea cât mai rapidă a statului român în război.

La un alt nivel, superior, de receptare, analiză și interpretare a experienței Primului Război Mondial și a confruntărilor de pe fronturile conflagrației cu referire specială la Verdun și frontul occidental, atât istoriografia cât și literatura de specialitate militară (analiză operativă și strategică, artă militară etc.) dezvoltă un discurs care integrează Verdunul istoriei Marelui Război și analizei modului în care s-au produse transformările de artă, de tactică și strategie militară pe parcursul conflictului mondial. Pot fi citate în acest context lucrări precum cele ale generalilor Constantin Găvănescul și Ion Manolescu,[11] Maior Ion Gh., Trofin[12], maior Nasta Andrei[13], Ion Dumitrescu[14], Emilian Cernăianu[15] etc. Se adaugă acestui demers studii particulare referitoare la probleme punctuale legate de modul de purtare a războiului, de materialele și echipamentele utilizate și de performanțele lor în luptă. Poate fi citată, în acest context, lucrarea lui Leon Cerchez care prelua, la rândul său, o lucrare de mai mare amplitudine de limbă franceză[16].

Completează tabloul lucrărilor subsumate subiectului de interes cele cu caracter biografic și memorialistic/evocator. Dintre acestea pot fi citate în acest context lucrări precum biografiile mareșalului Foch, aparținând generalului Rudeanu[17] și colonelului Stoenescu[18], ori generalului Berthelot, autor Cosma Aurel[19]. O figură aparte o constituie în cadrul acestui tip de literatură lucrarea maiorului Octav Vorobchievici[20] ce se situează la întretăierea analizei strategice, tactice și de artă militară cu preocupările de istorie și cele legate de memoria și locurile memoriei Primului Război Mondial. În acest din urmă caz, bătălia de la Verdun, contextul, derularea și mai ales posteritatea acesteia sunt pe deplin tratate și prezentate.

Dincolo de orizontul interbelic și cel al celui de-al Doilea Război Mondial, anii postbelici consemnează o scădere evidentă a preocupărilor și publicațiilor dedicate experienței marii conflagrații. Subordonată unor comandamente politice și ideologice formatoare și, mai ales constrângătoare, încadrată strâns în tiparul școlii și producției sovietice istoriografice, istoriografia românească abandonează aproape total subiectul Primului Război Mondial, controversat și încărcat, în modul în care fusese tratat până atunci, de componentele discursului național-identitar. După aproape două decenii de deșert, la orizontul anilor 1965-1967 survine debutul operei de recuperare a tematicii Primului Război Mondial. Și în acest caz discursul istoriografic se va centra îndeosebi pe recuperarea și restituirea istoriei participării României la războiul mondial și mai puțin pe orizontul general al cursului conflagrației.

La finalul demersului nostru dedicat Verdunului și reflectării sale în memoria și istoriografia românească în fața noastră ni se prezintă un tablou contrastant. Bătălia, istoria Primului Război Mondial, luptele de pe frontul occidental sunt cunoscute în comunitatea științifică românească. Opțiunile acesteia așa cum sunt ele reflectate în producția de literatură de specialitate sunt însă majoritare în direcția unei tratări a subiectului în strânsă legătură și inter-relaționare cu evenimentele din spațiul românesc, cu participarea României la această conflagrație și mai puțin îndreptate către o tratare în sine a bătăliei ori chiar a istoriei generale a Primului Război Mondial. Demersurile întreprinse în această din urmă direcție, cu deosebire în anii interbelici, aparțin cu preponderență literaturii de specialitate militară și vizează în special analiza de artă militară, de tactică și strategie, cu trimitere directă la cunoașterea și utilizarea „lecțiilor învățate" în pregătirea armatei, a cadrelor sale pentru conflictele armate viitoare. În rest, la bine și la rău, istoriografia românească a războiului rămâne credincioasă istoriei naționale, istoriei războiului de reîntregire națională și discursului național-identitar fundamentat în anii interbelici.

NOTE

[1] Paul Jankowski, *Verdun: The Longest Battle of the Great War, Oxford*, Oxford University Press, 2014.

[2] Maior Ion Gh. Trofin, *Studiu analitic rezumativ asupra Războiului Mondial. 1914-1918*, Tipografia Școlii de Aplicație a Cavaleriei, Sibiu, 1937, p. 225.

[3] Ni se pare interesantă de invocat în acest context o observație a istoriculu Keith Hitchins care remarca, într-unul din demersurile sale dedicate istoriografiei românești că, chiar dacă, în anii interbelici, „istoriografia românească fusese arareori independentă de patriotism și ideologie, cel puțin istoricii fuseseră liberi să caute adevărul după propria conștiință și avuseseră loc confruntări de idei" iar istoriografia românească fusese în deplină sicronicitate cu istoriografia universală. Keith Hitchins, Hitchins, Keith (1992), *Historiography of the Countries of Eastern Europe: Romania*, în „The American Historical Review", vol. 97, nr. 4, October 1992, p. 1064-1083.

[4] General Constantin Găvănescul, general Ion Manolescu, *Răsboiul cel Mare. 1914-1918*, Tipografia „Răsăritul", București, f.a., p. 4.

[5] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Institutul de Arte Grafice „România Nouă", București, 1922-1924.

[6] Serviciul Istoric al Armatei Române, *România în Războiul Mondial*, vol. I-IV, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, 1934-1946.

[7] Marele Stat Major, *Observațiuni și învățăminte din Răsboiul european. 1914-1916*, București, 1914-1916.

[8] Constantin Găvănescul, Ion Manolescu, *1914-1915. Răsboiul cel Mare*, 3 vol., Institutul de Arte Grafice „Universala", București, 1915-1916.

[9] Constantin Herjeu, *Din învățămintele războiului de astăzi*, Librăria Nouă, București, 1915-1916.

[10] Constantin G. Pietraru, *Fasele războiului actual și învățăminte pentru viitor*, Editura „Flacăra", București, 1914.

[11] General Constantin Găvănescul, general Ion Manolescu, *Răsboiul cel Mare. 1914-1918... Op.cit.*

[12] Maior Ion Gh. Trofin, *Op.cit.*

[13] Maior Nasta Andrei, *Razboiul Mondial: 1914-1918*, 3. vol., Tipografia Școalei Speciale a Artileriei, Timișoara, 1925-1926.

[14] Ion Dumitrescu, *Istoria politică și militară a neamului românesc în legatură cu istoria politica generală și răsboiul: curs predat la Scoala Speciala de Infanterie a Corpului VI Armata*, Tipografie Societate pe Acțiuni Adolf Sonnenfeld, Oradia-Mare, 1920.

[15] Emilian Cernăianu, *„Comandamentul unic": istorie politică-militară a Răsboiului Mondial: (1914-1918). Scrisă pe baza de documente oficiale și scrisori, clasate și comentate de Mermeix*, Tipografia Școalei Ofițeri de Infanterie „Principele Carol", Sibiu, 1936.

[16] Leon Cherchez, *Modul cum s'a comportat Fortificația Permanentă Franceză în războiul mondial: rezumarea unui document francez făcut de maiorul Frossard*, Tipografia școalei militare de infanterie nr. 1, București, 1922.

[17] General Rudeanu, *Foch*, Tipografia Marelui Stat Major, București, 1931.

[18] Colonel Nicolae Stoenescu, *Foch. Marechal de France*, Imprimeriile „Lupta", Bucharest, 1933.

[19] Aurel Cosma, *Generalul Berthelot și desrobirea românilor*, Imprimeriile Independența, București, 1932.

[20] Octav Vorobchievici, *Între Verdun și luminișul Armistițiului*, Tiparul Cavaleriei, Sibiu, 1931.

ACȚIUNI DE LUPTĂ ALE BATALIOANELOR DE MILIȚII ÎN CAMPANIA DIN 1916

LUCIAN DRĂGHICI *

Abstract

The study below analyses a subject that was insufficiently covered by the Romanian historiography, namely the participation of the militias troops to the campaign of 1916. The militias represented a reminiscence of the military organization of the second half of the 19th century. According to the law of 1913, they incorporated the persons deemed able for military service, but with ages between 40 and 45.

They were poorly equipped and poorly trained, the same being valid for the officers. At the start of the hostilities, the effectives of the militias totalled 160 000 men. They were organized in battalions and entered the composition of the four Romanian armies.

Despite being unprepared for combat, the battalions of militias were used in major operations, such as those from Turtucaia, Câmpulung, Văile Topologului, Olt and Jiu valleys, etc. In most situations, they weren't very efficient, with the exception of the first battle on Jiu River (October 1916), when their intervention was salutary.

The participation of the militias in the confrontations during the fall of 1916 represented a necessity, as the fighting on two fronts required very large effectives. At the same time, their use into combat represented an error, as they were not as efficient as expected.

Keywords: *World War 1, militia battalions*

Termenul „miliție" – ca și acela de „militar" – provine din limba latină, de la cuvântul *miles* – soldat. Pentru romani, substantivul *militia* (plural *militiae*) desemna serviciul militar în genere sau o campanie militară[1].

În istoria modernă a României, termenul de „miliție" apare inițial în cele două Regulamente Organice adoptate de Țara Românească și Moldova în anii 1830-1831. În *Regulamentul Organic al Valahiei*, la Capitolul IX „Regulamentul Ostășesc", art. 379, se menționează necesitatea de a se constitui „o oștire întocmită pe temeiuri statornice și întru care Stăpânirea să-și poată odihni credința", drept pentru care „se întocmește miliția pământească în Prințipat" compusă din 3 polcuri (regimente)[2]. În *Regulamentul Organic al Moldovei* este folosit termenul de „miliție națională", structură mi-

* Expert gr. I, Serviciul Istoric al Armatei.

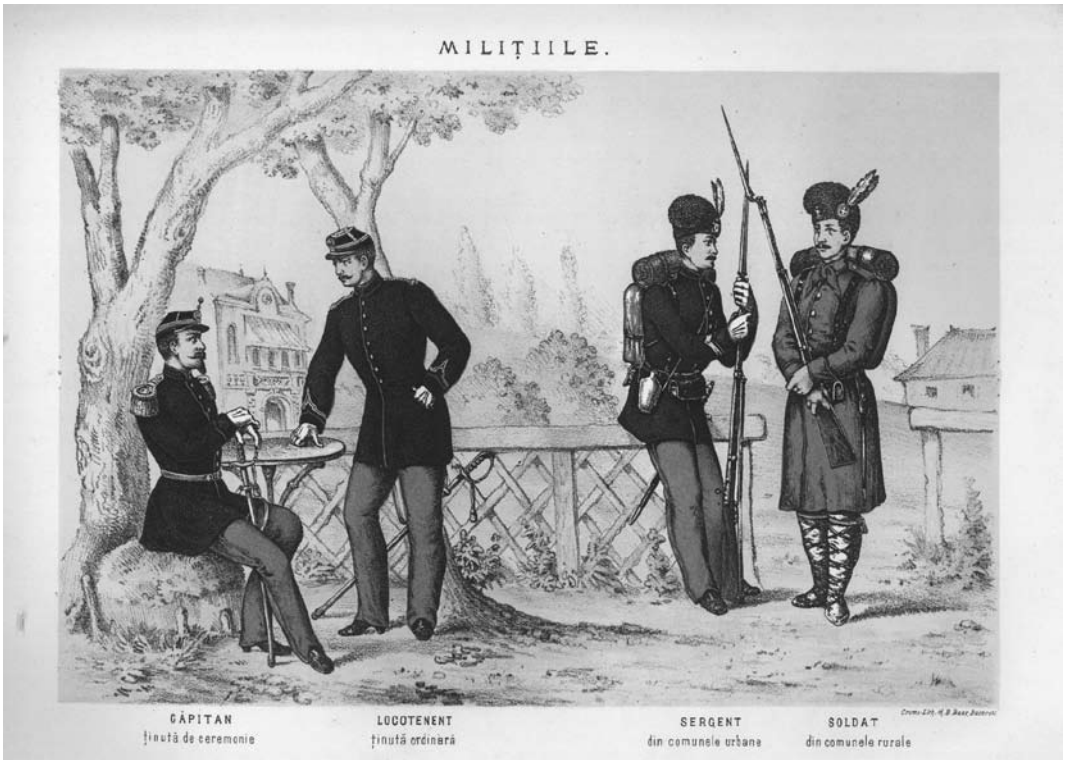

Militari din trupele de miliții (1873)

litară „organizată pentru paza marginilor țării și pentru slujba din lăuntru”[3]. Prin urmare, termenul de „miliție” desemna, în perioada regulamentară (1830-1858), armata în întregul ei.

După Unirea Moldovei și Țării Românești la 24 ianuarie 1859, procesul de contopire a armatelor celor două principate a constituit pilonul principal în jurul căruia s-a consolidat edificiul noului stat român[4]. Constituirea armatei României moderne a fost consfințită prin *Legea pentru organizarea puterii armate* din 27 noiembrie 1864. Conform acestei legi, prin denumirea de miliții erau desemnate formațiunile militare nepermanente (cu schimbul) – „grănicerii și dorobanții cu rezervele lor”. Împreună cu armata permanentă (cele 7 regimente „de linie”) cu rezerva ei, acestea formau puterea armată din România[5].

Prin legea din 11 iunie 1868[6], puterea armată a României era formată din „cinci elemente distincte”: a) Armata permanentă cu rezerva ei; b) Corpurile dorobanților și grănicerilor; c) Milițiile; d) Garda orășenească; e) Gloatele. Spre deosebire de legea din 1864, termenul de „miliții” nu mai desemna corpurile de trupă nepermanente, ci unitățile formate din bărbații valizi în vârstă de la 20 la 26 de ani care, în urma tragerii la sorți, nu îndepliniseră stagiul militar în armata permanentă, în corpurile de dorobanți sau grăniceri, precum și din cei în vârstă de 27-36 de ani cu serviciul militar îndeplinit în trupele permanente sau cu schimbul, atât în activitate, cât și în rezerva acestora.

Efectivele miliției erau împărțite în trei „stări” sau „chemări”: 1. cei neînsurați și văduvii fără copii; 2. cei însurați și fără copii; 3. cei căsătoriți cu copii sau văduvi cu copii. „Chemarea sub steaguri” a milițienilor se făcea începând cu prima clasă.

Se prevedea formarea de batalioane de miliții în fiecare județ, cu cadre permanente, ofițeri și subofițeri, care aveau misiunea de a ține evidența efectivelor, de a efectua convocările pentru instrucție, a supraveghea și comanda aceste exerciții, a îngriji și conserva depozitele de arme ale trupei ș.a. Aceste cadre beneficiau de aceleași drepturi în ce privește salarizarea și înaintarea în grad ca și ofițerii din armata permanentă.

Instrucția milițienilor urma să se facă săptămânal, timp de două ore, de preferință în zilele de sărbătoare. Unitățile de miliții puteau fi concentrate/chemate la exerciții anuale cu o durată de maxim 15 zile, „alegându-se pentru aceasta epoca când nu s-ar împiedica munca câmpului". Totodată, consiliile comunale îi puteau convoca pe milițieni la „un serviciu ordinar de pază sau strejuire de zi sau de noapte pe un timp de maximum 24 de ore, însă numai în comuna unde erau domiciliați".

Prin legea promulgată de domnitorul Carol I la 27 martie 1872[7], au fost aduse mai multe modificări *Legii organizării puterii armate* din 1868. Cele mai importante au fost constituirea diviziilor teritoriale și, în legătură cu aceasta, înlocuirea corpului grănicerilor și dorobanților cu *armata teritorială*, compusă din regimente de infanterie (dorobanți), regimente de cavalerie (călărași) și baterii de artilerie .

În ceea ce privește milițienii, aceștia sunt împărțiți în 2 clase: clasa 1 cuprindea bărbații cu vârstă de 21-29 de ani care nu aparțineau contingentelor armatei permanent sau teritoriale, iar clasa a 2-a din bărbații cu vârste între 29 și 37 de ani care făcuseră parte din armata permanentă, teritorială sau din clasa I de milițieni. Fiecare clasă de milițieni se împărțea în 3 stări sau chemări constituite pe criterii similare celor din legea din 1868. Legea stipula că „starea întâia este baza corpului, trebuind a fi ea întotdeauna nelipsită de orice chemare sub arme." Batalioanele și escadroanele de milițieni (acestea din urmă, un element de noutate) se anexau pe lângă un batalion de dorobanți și, respectiv, escadron de călărași.

Instrucția militară a milițienilor era încredințată cadrelor din unitățile militare teritoriale, la care erau atașate batalioanele și escadroanele de miliții. Legea prevedea și constituirea unui „corp de ofițeri milițieni", compus din militari care activaseră în armata permanentă și ieșiseră din serviciul activ fără a fi reformați sau să-și fi pierdut gradul în urma unei sentințe judecătorești[8].

*

În circumstanțele premergătoare declanșării Războiului de Independență din 1877-1878 s-a preconizat înființarea a 33 de batalioane de miliții care să cuprindă 33.000 de oameni, dar, din cauza lipsei de armament și echipament, precum și a deficitului de cadre, nu s-a reușit organizarea efectivă a tuturor acestor unități. S-a reușit doar mobilizarea batalioanelor de miliții din județele din Oltenia limitrofe Dunării, precum și concentrarea unor subunități de miliții de-a lungul frontierei cu Austro-Ungaria[9].

După trecerea Dunării de către armata română la începutul lui august 1877, batalioanele de miliții „Mehedinți", „Dolj", „Romanați" au fost destinate ca, în cadrul Corpului de observație, să contribuie, prin misiuni de patrulare și pază, la operația de acoperire a malului românesc al Dunării. Totodată, din rândurile milițienilor au fost completate lipsurile ivite în rândurile Armatei de operații. Batalioanele de miliții au fost desconcentrate pe 9 februarie 1878, după încheierea, la 23 ianuarie 1878, a armistițiului ruso-otoman de la Adrianopol, care a dus la încetarea operațiilor militare[10].

*

În anul 1882 a fost promulgată *Legea asupra comandamentelor armatei* din 1882[11] prin care se preconiza ca în fiecare regiune de jurisdicție a regimentelor de dorobanți, călărași, artilerie, geniu, tren, să se înființeze unități corespunzătoare de miliții, păstrând același număr de ordine. Acestea urmau să formeze *armata de miliții,* un element deosebit de celelalte forțe militare ale țării. Se prevedea ca în caz de mobilizare, unitățile de miliții să fie utilizate ca garnizoane de locuri întărite, la posturi de etape, la apărarea unor linii sau puncte strategice. Aceste unități puteau fi organizate în brigăzi, divizii și corpuri de armată „destinate a face campania cu armata activă". Puteau fi concentrate pentru instrucție una sau mai multe clase de miliții până la 30 de zile pe an.

Din cauza „constrângerilor bugetare", multe dintre prevederile legii din 1882 care se refereau la unitățile de milițieni au rămas pe hârtie. Abia la 24 mai 1896, se legifera înființarea, începând cu ziua de 1 octombrie 1896, a 32 de batalioane de miliții pe lângă cele 32 de regimente de infanterie, demarându-se astfel procesul constituirii regimentelor formate exclusiv din milițieni[12].

Soldat din batalioanele de miliții la sfârșitul secolului la XIX-lea

În anul 1899, în urma reorganizării unităților de infanterie, s-a renunțat la crearea de regimente de miliții. În schimb, pe fiecare regiune de recrutare a unui regiment de infanterie se înființa un batalion de miliții, care depindea de regiment în tot ceea ce privea comandamentul, administrația și mobilizarea. În cazul concentrărilor pentru manevre, batalionul se forma din milițieni de pe întreaga regiune a regimentului și din contingentele ce se chemau în acest scop[13].

Legea de organizare a armatei din 1908 prevedea că „elementele armatei române sunt: 1. Armata activă cu rezerva ei; 2. Milițiile; 3. Armata teritorială". În caz de război, Armata activă cu rezervele ei formau armata de operațiuni. Milițiile aveau misiunea de a întări armata de operații fie cu unități constituite din miliții, fie „împlinind golurile". Conform legii, serveau în miliții, în general, bărbații valizi cu vârste cuprinse între 33 și 36 de ani[14].

La 15 aprilie 1910, legea este modificată, armata fiind structurată în: 1. Armata activă; 2. Rezerva armatei active; 3. Milițiile. Armata teritorială era desființată, misiunea acesteia fiind preluată de miliții, care, pe lângă apărarea teritoriului, își menținea vechile atribuții privind constituirea de unități de rezervă și completarea efectivelor armatei de operații. În urma măririi duratei stagiului militar în activitate și rezervă, în miliții erau încadrați rezerviștii cu vârsta între 38 și 42 de ani[15].

Prin legea din 6 mai 1913, în miliții erau cuprinși bărbații între 40 și 46 de ani. Totodată, tinerii din prisosul de contingent erau înscriși direct în miliții, de unde puteau fi chemați la concentrări de instrucție pe timpul cât contingentul lor se afla în activitate și în rezervă. Destinația unităților de miliții urma a fi stabilită prin planurile de mobilizare, iar constituirea lor se făcea conform trebuințelor pentru serviciul de pază, atât în interiorul țării, cât și în spatele armatei de operații, indiferent unde s-ar afla aceasta, pe teritoriul național sau cel inamic[16].

Pregătirile pentru intrarea României în Primul Război Mondial au cuprins și efectivele de rezerviști destinate a încadra unitățile de miliții.

Așa cum spunea istoricul Constantin Kirițescu: *„Războiul Mondial s-a caracterizat de la început printr-o enormă consumație de*

oameni. [...] Pregătindu-ne a intra în luptă pe viață și pe moarte, trebuia și noi să sporim oștirea, chemând întrânsa tot ce putea țara să dea"[17].

Conform *Instrucțiunilor de mobilizare nr. 4135/1915 pentru anul 1916/1917*, elaborate de Marele Stat Major, din elementul milițiilor urmau a fi constituite diferite trupe și formațiuni de etapă de către cercurile de recrutare; batalioanele de lucrători de etapă care urmau să fie organizate tot de cercurile de recrutare, dar fără armament. Totodată milițienii trebuiau să asigure personalul necesar la depozitele și coloanele de subzistență de la diferite eșaloane. Mobilizarea acestor unități de milițiii urma să fie făcută pe corpuri de armată în modul următor:

a) La Corpul I Armată: batalioanele de milițiii „Mehedinți", „Dolj", „Calafat", „Rovine", „Romanați" și „Olt"; 1 batalion de infanterie de etapă; Batalionul I de lucrători de etapă, pe 4 companii, fiecare corespunzând cercurilor de recrutare „Gorj", „Olt", „Vâlcea" și „Rovine";

b) La Corpul II Armată: batalioanele de milițiii „Argeș", „Radu Negru", „Dâmbovița", „Teleorman", „Vlașca", „Ilfov" și „Muscel"; 1 batalion de infanterie de etapă; Batalionul II de lucrători de etapă, pe 4 companii date de cercurile de recrutare „Radu Negru", „Dâmbovița", „Muscel" și „Argeș";

c) La Corpul III Armată: batalioanele de milițiii „Prahova", „Mircea", „Buzău" și „Putna"; 1 batalion de etapă; Batalionul III de lucrători de etapă, pe 4 companii, date de cercurile de recrutare „Mircea", „Prahova", „Râmnicul Sărat", „Tecuci";

d) La Corpul IV Armată: Batalionul de milițiii „Bacău"; 1 batalion de infanterie de etapă; Batalionul IV de lucrători de etapă, cu 4 companii date de cercurile de recrutare „Războieni", „Bacău", „Roman" și „Suceava";

e) La Corpul V Armată: Batalionul de milițiii „Vasile Lupu" și „Constanța"; 1 batalion de infanterie de etapă; Batalionul V lucrători de etapă, pe 4 companii date de cercurile de recrutare „Urziceni", „Oltenița", „Constanța și Tulcea" [18].

Pentru organizarea unităților de mai sus, Marele Stat Major a emis, la 8 martie 1916, *Or-*

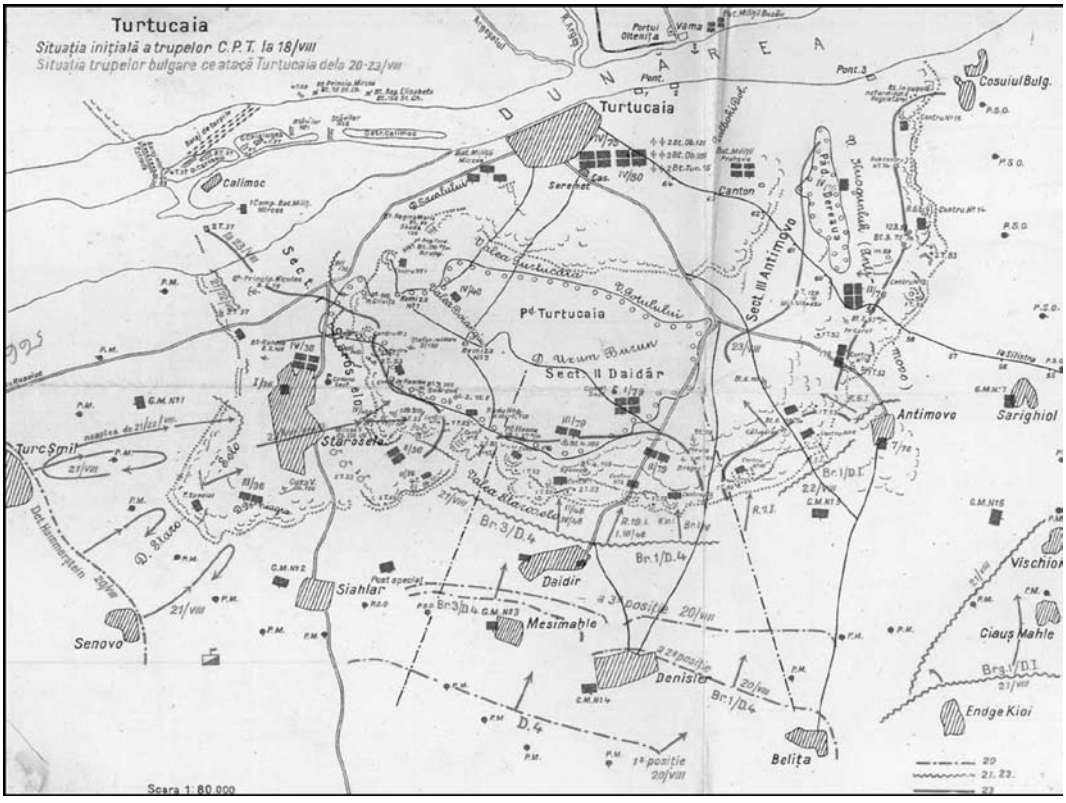

Bătălia de la Turtucaia (18 august / 1 septembrie -24 august / 6 septembrie 1916)

dinul nr. 5255, prin care se prevedea ca batalioanele de miliții să poarte numele cercurilor de recrutare de care depindeau. Comandanții de batalioane urmau să fie numiți de Ministerul de Război, iar restul ofițerilor să fie dați din disponibilitățile existente, de către corpurile de armată respective. Fiecare batalion trebuia dotat cu 808 arme „Peabody-Martini" model 1879, de fabricație austriacă[19]. În ceea ce privește echipamentul, *„oamenii trebuiau să-și aducă de la vatră efecte în bună stare, iar de la regimentul de infanterie ce se mobiliza de cercul de recrutare respectiv, să primească mantale de dimie, capelă și 2 trăiști (una pentru efecte și alta pentru merinde)"*[20].

Așa cum se arată într-o sinteză elaborată de Serviciul Istoric al Marelui Stat Major în primul deceniu interbelic: *„organizarea batalioanelor de milițieni a întâmpinat de la început greutăți mari, datorite lipsurilor enorme în echipament, armament și personal. Echiparea urma să se facă de către regimentele de infanterie de pe raza cercurilor de recrutare care mobilizau batalioanele de milițieni și anume din disponibilitățile aflate asupra acelor regimente (rezerva de 10%). Aceste disponibilități fuseseră repede epuizate, căutându-se a se face față, în primul rând, nevoilor unităților destinate armate de operații. Nici chiar depozitele de echipament nu au putut să distribuie echipamentul necesar unităților de milițieni deoarece și ele aveau ordine categorice ca să dea întâietate trupelor de prima linie. Echipate cu ceea ce mai găsea în magaziile corpurilor de trupă, cu efectele aduse de acasă de oameni, unitățile de milițieni au fost de la început puse într-o vădită stare de inferioritate față de celelalte unități ale armatei, cu toate că evenimentele au impus ulterior întrebuințarea lor în acțiuni operative, ca orice trupă din linia întâia. Îmbrăcați sumar, cu un aspect ostășesc detestabil, expuși și intemperiilor, era fatal ca milițienii să cadă repede pradă demoralizării și bolilor. Au fost unități de milițieni care s-au găsit în plină toamnă, pe ploaie și frig, luptând sau lucrând la tranșee numai în*

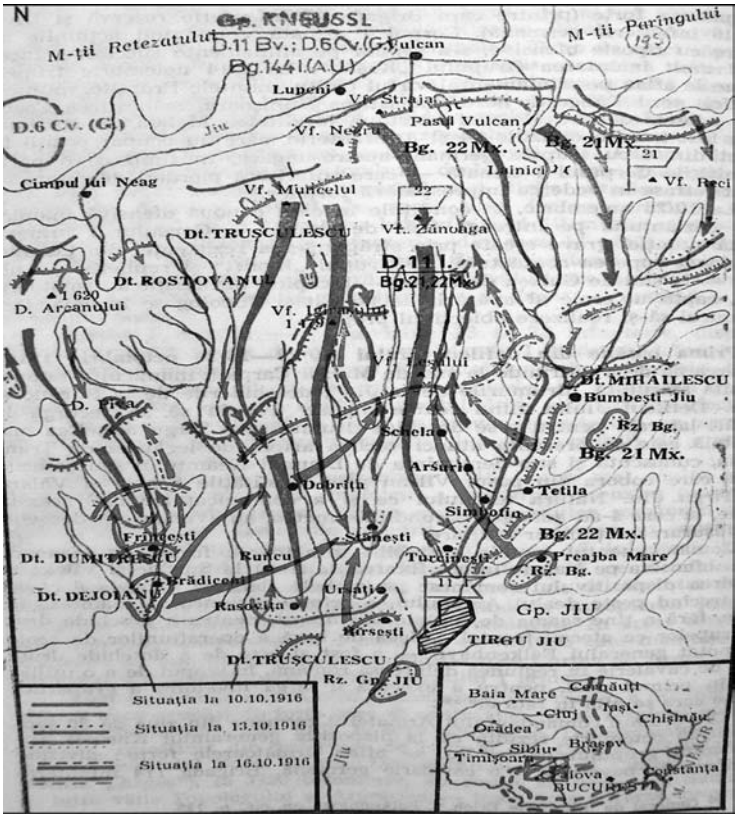

În prima bătălie de la Jiu (10/23-16/29 octombrie 1916) au luptat și batalioanele de miliții „Dolj", „Gorj" și „Radu Negru"

bluze de vară, fără mantale, desculți, fără saci de merinde, fără cartușiere.

Nu au fost mai bune nici condițiile în care s-a făcut înarmarea lor. Tot din cauza lipsei de armament suficient, unitățile de milițieni nu au primit o dotare uniformă în armament. Unele unități au primit arme Md. 1893, pe care nu o cunoșteau decât contingentele mai noi de milițieni; unele au fost dotate cu arme Md. 1879, care, la rândul lor, nu erau cunoscute decât contingentele mai vechi, iar altele au fost armate cu arme de calibru 8 mm pe care nu le cunoștea nimeni, nici contingentele vechi, nici cele mai noi. Din această cauză, în majoritatea cazurilor, trupa nu și-a cunoscut armamentul, cu toate că unitățile de milițieni aveau să fie întrebuințate în lupte grele.

Încadrarea batalioanelor de miliții s-a făcut, de asemenea, în condiții extrem de grele. Trupa nu a făcut, în perioada neutralității, nici un fel de instrucție. Cu ocazia concentrărilor la care participaseră în aceste perioade, milițienii au fost folosiți numai la paza lucrărilor de artă, a stabilimentelor militare etc. Timpul scurt afectat acestor concentrări (7 zile), precum și natura serviciului ce au îndeplinit nu au putut influența cu nimic formarea spiritului lor militar și pregătirea lor ca luptători. Contingente vechi, fără instrucție, foști dorobanți cu schimbul, cu spiritul ostășesc inexistent, contingentele de milițieni abia puteau fi socotite ca apte pentru un serviciu de etape, înapoia frontului sau în zona interioară, necum pentru operațiuni militare grele față de un adversar oțelit și experimentat.

Sub aceleași vitrege auspicii s-a făcut și încadrarea unităților cu ofițeri. Din cauza lipsei de ofițeri activi, pentru comanda batalioanelor a trebuit să se facă apel la ofițeri superiori de rezervă sau în retragere foarte înaintați în vârstă și chiar și la ofițeri din alte arme. Aceeași slabă încadrare au primit și companiile și plutoanele, așa că și sub raportul valorii corpului ofițeresc, unitățile de miliții erau cu totul improprii unor întrebuințări operative"[21].

*

La 14 august 1916, când armata română a fost mobilizată, erau deja constituite 20 de batalioane de miliții. În afară de acestea, efective numeroase de milițieni se aflau încadrate la 6 batalioane de lucrători de etapă (câte unul de fiecare corp de armată și un batalion în carul comandamentului general al etapelor), precum și la trupe de etape, în interiorul țării sau în depozitele cercurilor de recrutare.

În cadrul grupurilor de acoperire care trebuiau să forțeze trecătorile Carpaților se aflau și unități de miliții. Astfel, Batalionul de miliții „Dâmbovița" era inclus în Grupul „Moroeni", iar batalioanele „Radu Negru" și „Argeș" erau atașate Grupului „Olt-Lotru"[22].

Ulterior, batalioanele „Radu Negru" și „Argeș" au intrat în compunerea Diviziei 23 infanterie la 25 august 1916, iar Batalionul „Dâmbovița" a fost inclus în Divizia 3 infanterie la 28 septembrie 1916[23]. Și alte batalioane de miliții au făcut parte din structuri operative: batalioanele „Putna" și „Bacău" au fost integrate la Divizia a 8-a infanterie, iar batalioanele „Buzău", „Prahova", „Vasile Lupu" și „Mircea" la Divizia 17 infanterie. Batalionul „Dolj" se găsea în octombrie-noiembrie 1916 în cadrul Diviziei 3 infanterie. Batalioanele „Rovine" și „Mehedinți" au intrat la 6 octombrie în compunerea Diviziei 13 infanterie. Batalionul „Constanța" a fost dislocat la Capul de pod Cernavodă. În dispozitivul care avea ca misiune acoperirea malului Dunării de la Hinova la Călărași, din cadrul Armatei a III-a, au fost folosite, alături de batalioanele IV din regimentele de infanterie și subunități de artilerie, batalioanele de miliții „Calafat", „Olt", „Teleorman", „Vlașca", „Ilfov" și „Muscel" [24].

Mare parte dintre aceste batalioane a luat parte activă la operații, fiind întrebuințate ca și restul trupelor care intrau în compunerea diviziilor, brigăzilor sau detașamentelor respective. Este cazul, în special, al batalioanelor de miliții care au luptat la Turtucaia, a celor care au participat la operațiile Armatei a I-a în Oltenia și a celor din Grupul „Apărării Dunării".

*

Conform *Dării de seamă asupra operațiunilor din jurul Turtucaiei (23 iulie-24 august 1916)* redactată de generalul Constantin Teodorescu, comandantul Diviziei 17 infanterie, dislocată la Capul de Pod Turtucaia**,** la sfârșitul lui iulie 1916 au fost trimise în zona Olteniței 4 batalioane de miliții: „Buzău", „Pra-

hova", „Mircea" și „Vasile Lupu". Milițienii erau dotați cu arme Md. 1879, fără repetiție. Inițial au fost transferate peste Dunăre, la Capul de Pod Turtucaia, doar batalioanele „Prahova" și „Mircea", care făceau parte din rezerva generală a capului de pod alături de batalioanele IV din regimentele 40 și 75 infanterie. Pe măsură ce atacurile inamicului se intensificau, companii din cadrul acestor două batalioane au fost trimise în prima linie. La 22 august și Batalionul „Vasile Lupu" a fost trecut pe malul drept al Dunării, fiind trimis în luptă într-o încercare disperată de a se evita un dezastru militar care se profila tot mai clar[25].

Printre cauzele înfrângerii de la Turtucaia (denumite în darea de seamă „Observațiuni și propuneri"), pe lângă superioritatea artileriei grele a inamicului sau lipsa de mijloace tehnice moderne de observare (aeroplane, baloane captive) și comunicații (telefoane de campanie), este nominalizată și încadrarea defectuoasă a unităților, mai ales a celor de rezervă și miliții: *„Pentru a face să reiasă modul de încadrare al unităților noastre de miliții voi cita aici numele comandanților batalioanelor de miliții: Batalionul de miliții «Vasile Lupu» a avut comandant pe maiorul de rezervă Bălăceanu Oliviu, care în ultima zi a fost înlocuit cu maiorul de rezervă Bălșănescu V., bătrân aproape paralitic, incapabil chiar a se mișca pe sine, necum a comanda un batalion. Batalionul de miliții „Prahova" a avut comandant pe maiorul de rezervă Kebac, un obez care nu se mai poate mișca decât în trăsură și care nu e în stare de a face cea mai mică sforțare. Batalionul de miliții „Buzău" este comandat de maiorul de rezervă de cavalerie Iliescu, de asemenea obez și incapabil de a se mișca. Toate companiile de miliții erau comandate de ofițeri de rezervă fără nici o pregătire. Cu o asemenea încadrare, batalioanele de miliții pot fi cel mult bune a fi întrebuințate la diferite corvezi, dar niciun moment nu se poate conta pe ele ca trupă de luptă. [...] Am constatat de asemenea că ofițerii noștri de rezervă proveniți din învățători, afară de foarte rare excepții, sunt cei dintâi care părăsesc trupa în momente de pericol, astfel că nu numai că sunt capabili de a comanda unitățile lor, dar sunt un element de panică foarte periculos.*

Armele Md. 1879 cu care s-au înzestrat batalioanele de miliții trebuiesc imediat înlocuite. Aceste arme, din pricina muniției vechi și probabil din cauza lipsei pulberii din cartușe, se înfundă mai toate la primele lovituri, așa că, după cum începe lupta, mai mult de 60% din ele sunt scoase din serviciu. Aceste arme și muniția lor pot fi întrebuințate cel mult pentru gărzile de milițieni din comune, iar nu ca arme pentru război"[26].

O altă mărturie privind stare deplorabilă în care se aflau batalioanele de miliții de la Turtucaia o avem de la un militar aflat la baza ierarhiei, soldatul Constantin Niculescu-Telega din Batalionul de miliții „Prahova", în viața civilă funcționar al statului, fost atașat comercial la Legația României de la Berlin: *„Batalionul avea în cele 4 companii un efectiv total de aproape 800 de oameni, dintre care cei mai mulți foști dispensați, care nu făcuseră nicio concentrare de 20 de zile și care nu trăseseră cu arme de război niciodată. Armele date batalionului erau model 1879, iar cartușe, în loc să luăm 130.000, socotite a câte 160 de om, plus o rezervă de luptă, luasem numai 69.000, adică 80-100 de cartușe de om, și cu acestea singure am intrat în foc. La cererea repetată a batalionului ni s-a răspuns că Ministerul de Război va face un depozit de cartușe Md. 1879 la Oltenița pentru 4 batalioane de miliții. De fapt nu am mai primit nici un cartuș mai mult, așa că chiar dacă toți dispensații ar fi fost cei mai buni ochitori din lume, noi milițienii aveam de fapt în mână pentru caz de luptă serioasă, o armă-ciomag"*[27].

Batalioane de milițieni au fost întrebuințate și pe frontul Armatei I în nordul Olteniei, în special în cadrul Grupului „Jiu". Un exemplu privind utilizarea acestor în lupte o regăsim într-un raport redactat la 7 octombrie 1916 de colonelul Henri Cihoschi, viitorul ministru de Război/al Apărării din anii 1928-1930.

În cadrul Detașamentului „Argeș" se constituise Grupul „Colonel Costescu" format din batalioanele de miliții „Dolj" și „Radu Negru" și 2 companii de pionieri. În ziua de 7 octombrie 1917, în cadrul luptelor duse pe Valea Topologului, în zona Sălătruc-Șuici, colonelul Cihoschi ordonase ca Grupul „Colonel Costescu" „să rămână în strictă defensivă pe partea frontului său, dat fiind imposibilitatea de a se manevra cu batalioane de milițieni".

Acțiunile de luptă ale trupelor române, începute la 6 dimineața pe o vreme ploioasă care a durat întreaga zi, au dus la încercuirea treptată a unităților inamice. *„De acest moment critic al inamicului Grupul «Colonel Costescu» voind a profita, a dat ordin de atac batalioanelor de miliții. Inamicul, văzându-se în situație critică, a contraatacat cu energie pe milițieni, care s-au retras în debandadă. Cu multă greutate ordinea s-a restabilit în acel sector prin ajutorul batalionului din Regimentul 42, la care ajuta şi un batalion din Regimentul 72, care şi el şovăise la contraatacul inamicului”*[28].

Pe lângă nereușitele menționate mai sus trebuie să amintim și un moment de glorie al milițienilor din armata română, cum a fost cel al luptei duse la podul de peste Jiu în ziua de 14 octombrie 1916. Paradoxal, salvarea de la o posibilă ocupare a orașului Târgu Jiu de către trupele germane s-a datorat incapacității Companiei 1 a Batalionului de Miliții „Gorj” de a se aduna în perioada de timp ordonată, în vederea deplasării. O descriere grăitoare a acestei eroice fapte de arme o regăsim în raportul căpitanului în retragere Constantin Popilian, comandantului batalionului:

„La ora 9 primesc ordinul de a aduna trupa să mă pui în marş spre Raşovița, unde, odată ajuns, să mă pui sub ordinele domnului maior Truşculescu. Adun companiile 2 şi 3 şi le îndrept către destinație. Compania 1 pune mare întârziere în executarea ordinului. Atunci plec în persoană ca să asist la adunarea companiei. Dau din nou ordinul de adunare, care de astă dată se execută. Dar pe când adunarea se execută, o patrulă raportează că de pe Dealul Târgului se văd coborând trupe.[...]

Am dat ordin sublocotenentului Popescu, comandantul Companiei 1, să facă față, retrăgându-se încet, până ce eu voi recunoaşte o po-

La 10/23 noiembrie 1916, trupele germano-bulgaro-otomane conduse de feldmareșalul von Mackensen (în centrul fotografiei) au forțat Dunărea la Zimnicea în zona apărată de milițienii din Brigada 43 Infanterie

ziție pe care, ocupând-o, să primim lupta. Am ales digul Jiului din grădina publică şi am dat ordin să fie ocupată cât mai grabnic. Pentru moment s-a făcut gol în fața vrăjmaşului, care continua a înainta de la nord la sud, având flancul său aproape la 100 m de Jiu. Ajuns în dreptul liniei noastre de luptă, pe la ora 10 ¾, focurile noastre îl silesc să-şi schimbe dispozitivul făcând față la stânga şi lupta cu focuri începe pe toată linia şi cu tendința de a se prelungi mereu către sud. Am raportat atunci diviziei că mă găsesc în imposibilitatea de a executa ordinul de plecare la Raşovița fiind atacat şi în luptă cu inamicul. Primesc atunci următorul ordin al diviziei: «Rezistați cu cea mai mare energie până la ultimul om şi apărați oraşul!».

La ora 12 din zi sosesc 12 pionieri cu plutonierul Rozemberg, care împreună cu comisarul Popilian şi cercetaşul Cosmulescu au apărat gura podului spre oraş; lupta continuă.

Pe la ora 3 p.m. mi s-au trimis 50-60 de soldați de la diferite corpuri ce se aflau prin oraş. Cu aceştia am asigurat stânga liniei de luptă în dreptul Morii Bălănescu. Pe aici (Moara Bălănescu) patrule inamice căutau să treacă Jiul. În acest timp sosindu-ne şi cartuşele, pericolul trecuse.

La ora 4 ½ p.m. soseşte căpitanul Sadoveanu cu compania lt. Popescu M. din Regimentul 59, care îmi fusese anunțată prin al doilea ordin al diviziei [...]. Îndată după sosirea căpitanului Sadoveanu, oamenii din dreptul Morii Bălănescu trec Jiul prin apă, întorc pe inamic, care se retrage. Compania lt. Ionescu trecând podul se unește cu detaşamentul de învăluire şi susținută de focul liniei de luptă a Companiei 1 de miliții, se desfăşoară în fața vrăjmaşului, care bătut de focuri de front şi de flanc, se retrage repede spre nord, urmărit de compania lt. Popescu M. şi detaşamentul ce trecuse Jiul. Astfel la ora 5 ½ lupta de la pod a luat sfârşit"[29].

După pătrunderea forțelor austro-germane în Câmpia Olteniei şi forțarea Dunării la Zimnicea, la 10 noiembrie 1916, de către trupele germano-bulgaro-turce, batalioanele de miliții din cadrul Detaşamentul „Dunărea" („Rovine", „Calafat", „Romanați", „Argeş"), aflate la vest de Olt, s-au retras luptând alături de militarii din Detaşamentul „Cerna", încercând să traverseze râul pentru a se alătura unităților române din vestul Munteniei. După numeroase confruntări, militarii şi milițienii români au fost nevoiți să capituleze la 23 noiembrie 1916, atunci când orice speranță de salvare era pierdută după înfrângerea suferită de armata română în bătălia de la Neajlov-Argeş (16-20 noiembrie 1916)[30].

Unitățile de miliții destinate apărării malului Dunării în zona Turnu Măgurele – Zimnicea (batalioanele „Teleorman", „Vlaşca", „Olt") erau încadrate în Brigada 43 infanterie din Divizia 18. Aceste batalioane n-au putut împiedica forțarea Dunării în zona Zimnicea în ziua de 10 noiembrie 1916 de către trupele Grupului general Kosch format din diviziile 217 germană, diviziile 1 şi 12 bulgare, Divizia 26 turcă, Divizia bulgaro-germană von der Goltz. Pentru a opri extinderea capului de pod de la Zimnicea, comandantul Diviziei 18 a ordonat ca Brigada 43 infanterie să atace în dimineața zile de 11 noiembrie. Deoarece trupele nu au putut fi adunate la timp, atacul a avut loc abia la ora 16.30 numai cu batalionul IV din Regimentul 4 Argeş, batalionul V (de milițieni) din regimentul 39 şi o parte din Batalionul de miliții „Olt". Atacul a fost executat fără vigoare, cu excepția batalionului IV/Argeş, care a contraatacat de două ori. Confruntate cu un puternic foc de mitraliere, trupele române s-au retras în final pe liniile de plecare[31].

În seara zilei de 12 noiembrie s-a încercat un contraatac cu Batalionul de miliții „Vlaşca", aflat în refacere. După primele sute de metri, întâmpinat de focul puternic al inamicului *„batalionul şovăie, se opreşte şi se retrage în dezordine, pâlcuri, pâlcuri"*. Toate încercările de reorganizare a batalionului pentru un nou atac au fost zadarnice. Conform jurnalului de operații al Diviziei 18 infanterie, *„demoralizarea era prea mare, instrucția milițienilor insuficientă pentru o ofensivă, armele Md. 1879 de o calitate foarte proastă, lipsa de mitraliere şi mai ales lipsa de încadrare a acestor batalioane de miliții nu permiteau a întreprinde o operațiune serioasă cu ele"*[32].

În zilele următoare unitățile Diviziei 18 infanterie, inclusiv Brigada 43, au dus lupte grele cu Divizia 217 germană, încercând să împiedice înaintarea acesteia pe direcția Alexandria-București. Din cauza pierderilor suferite, Divizia 18 Infanterie a fost desființată la 16 noiembrie 1916, resturile unităților din compunere fiind trimise spre refacere la Jilava[33].

Circumstanțele dramatice în care rezerviștii din trupele de miliții au luptat în toamna anului 1916 sunt descrise fără menajamente și cosmetizări inutile în sinteza Serviciului Istoric al Marelui Stat Major din care am citat mai sus:

„Cu echipament submediocru, cu un armament vechi, pe care nici măcar nu-l cunoștea bine trupa, cu o pregătire nulă și comandate extrem de slab, batalioanele de miliții n-au putut rezista realităților dure ale războiului, intemperiilor și bolilor și până la sfârșitul lunii octombrie (pe stil vechi), 5 din cele 20 de batalioane de miliții și anume «Dolj», «Argeș», «Dâmbovița», «Prahova» și «Vasile Lupu» dispar din ordinea de bătaie a armatei, iar restul de 15 rămân cu efective slabe și nu mai pot fi întrebuințate în luptă. Celelalte unități de milițieni care se găseau la formațiunile de etapă sau în zona interioară n-au avut nici ele o soartă mai bună. Dacă acestea nu au avut de suferit rigorile câmpului de luptă, au avut în schimb de luptat cu un vrăjmaș și mai implacabil: intemperiile, bolile, cărora, repede, le-au căzut victime un număr mare de oameni.

Rezumând trebuie să afirmăm că participarea contingentelor noastre de milițieni la războiul național a fost plină de jertfe sângeroase și inutile.

Din circa 160.000 de milițieni mobilizați, după câteva luni de război nu au mai rămăseseră decât circa 60.000; restul pieriseră marți pe câmpul de luptă, răpuși de boli sau căzuți prizonieri în mâinile inamicului, pentru care, desculți și dezbrăcați, rău comandați și nepricepuți în meseria armelor, au fost o pradă cât se poate de ușoară.

Într-adevăr, deși aceste unități de milițieni erau destinate prin însuși regulamentul de mobilizare la servicii înapoia frontului și în interiorul țării, 20 de batalioane au fost târâte în luptă încă de la începutul campaniei, participând la luptele grele pe văile Cernei, Jiului și Oltului, la Turtucaia, precum și la cele care au avut loc în Oltenia, Muntenia și la Dunăre.

Iar dacă la aceasta se mai adaugă și felul lor de echipare, înarmare a lor cu material pe care nu-l cunoșteau, neștiind măcar să încarce puștile, conducerea mai mult decât slabă datorită ofițerilor bătrâni și ignoranți care comandau unitățile, ne putem ușor închipui condițiile vitrege în care acești bătrâni soldați au fost siliți să participe la războiul nostru național”[34].

Întrebuințarea unităților de miliții în acțiuni de luptă a fost determinată, în principal, de lipsa de efective pentru susținerea unui război de două fronturi, în condițiile în care aliații nu și-au respectat angajamentele asumate prin convenția militară din 4 august 1916 privind declanșarea unor ofensive puternice în Galiția și Macedonia, iar Înaltul Comandament rus părea resemnat cu o retragere a armatei române pe Siret și Carpații Orientali.

Participarea rezerviștilor din batalioanele de miliții, soldată cu numeroase sacrificii de vieți omenești, la bătăliile duse de armata română pentru apărarea teritoriului național în toamna anului 1916, trebuie omagiată ca parte integrantă din epopeea Războiului de Întregire care a dus la Marea Unire a tuturor provinciilor istorice românești de la 1 Decembrie 1918.

NOTE

[1] Gh. Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Științifică, București, 1993, p. 258.

[2] Biblioteca Institutului de Științe Administrative al României, *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei, Volumul I*, Întreprinderile „Eminescu” S.A, București, 1944, p. 133.

[3] *Ibidem,* p. 292.

[4] Cornel I. Scafeș, Horia Vl. Șerbănescu, Corneliu M. Andonie, Ioan I. Scafeș, *Armata Română în vremea lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866)*, Colecția „Dorobanțul”, nr. 1, Total Publishing, București, 2003, p. 9.

[5] „Monitorul Oastei” nr. 27 din 19 decembrie 1864, Partea oficială, pp. 456-465.

[6] „Monitorul Oastei” nr. 21 din 22 iunie 1868, Partea oficială, pp. 257-271.

[7] „Monitorul Oastei” nr. 14/1872, Partea oficială, pp. 221-226.

[8] *Istoria militară a poporului român*, Volumul V, Editura Militară, București, p. 188.

[9] Cornel I. Scafeș, Horia Vl. Șerbănescu, Corneliu M. Andonie, Ioan I. Scafeș, *Armata Română în Războiul de Independență, 1877-1878,* Editura Sigma, București, 2002, p. 55.

[10] *Ibidem,* p. 220.

[11] „Monitorul Oastei” nr. 19/1882, Partea oficială, pp. 477-485.

[12] Locotenent-colonel I. Popovici, *Organizarea Armatei Române, Partea a III-a,* Tipografia Leon Friedman, Roman, 1903, p. 318.

[13] *Ibidem,* p. 320.

[14] Ministerul de Război, *Lege pentru organizarea armatei, cu dezbaterile din Cameră și Senat*, Tipografia Curții Regale „F. Göbl", București, 1908, pp. 3-12.

[15] *Legea pentru organizarea armatei din 29 martie 1908; modificată prin Legea din 15 aprilie 1910,* Imprimeria Statului București, 1910, *passim*.

[16] „Monitorul Oastei", nr. 22 din 15 mai 1913, pp. 323-330.

[17] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României 1916-1919,* Volumul I, Ediția a II-a, Editura Casei Școalelor, București, 1926, p. 192.

[18] Serviciul Istoric al Armatei, fond Microfilme, rola F II 5.174, c. 571-572.

[19] Date și imagini ale puștii „Peabody-Martini" model 1879 se regăsesc la pagina de internet: www.militaryrifles/Romania/RomPeab_Martini.htm (accesată la data de 21 aprilie 2016).

[20] Serviciul Istoric al Armatei, fond Microfilme, rola F II 5.174, c. 574.

[21] *Ibidem*, c. 575-576.

[22] *România în Războiul Mondial 1916-1919* (în continuare se va cita *RRM),Volumul I*, Imprimeria Națională, București, 1934, anexa 35.

[23] *România în anii Primului Război Mondial*, *Volumul I*, Editura Militară, București, 1987, p. 429.

[24] Serviciul Istoric al Armatei, fond Marele Stat Major-Serviciul Istoric, dosar nr. 249, fila 25.

[25] Serviciul Istoric al Armatei, fond Microfilme, rola F II 1.2457, c. 176-179.

[26] *Ibidem,* p. 198-199.

[27] *Ibidem*, c. 231.

[28] Serviciul Istoric al Armatei, fond Microfilme, rola F II 5.182, c. 803-804.

[29] *RRM, Volumul III. Partea I. Documente – Anexe*, Imprimeria Națională, București, 1940, pp. 433-434.

[30] *RRM, Volumul III, Partea II*, Imprimeria Națională, București, 1941, p. 473.

[31] *RRM, Volumul IV, Partea I,* Imprimeria Națională, București, 1946, p. 66.

[32] *Ibidem*, p. 95.

[33] *Ibidem*, p. 207.

[34] Serviciul Istoric al Armatei, fond Microfilme, rola F II 5.174, c. 579.

ROMÂNIA ŞI DECIZIA DE A INTRA ÎN RĂZBOI ÎN AUGUST 1916. BALANSARE, SUB-BALANSARE, ALINIERE

ȘERBAN F. CIOCULESCU *

Abstract

The Great War from 1914-1918 has clearly been first a hegemonic war, if one uses the words of Neorealist author Robert Gilpin: the great powers prepared for it and fought it in order to get new spheres of influences and territories, resources, populations, and also to prevent the rival ones to become too strong in the near future. On the other side, small and medium-sized states like Romania prepared for war and entered into it with the aim of receiving those territories and populations inhabited by their ethnic-kin populations and belonging to multinational empires like the Austro-Hungarian and the Tsarist ones. The author asks the question if Romania entered the war after two years of neutrality aiming at balancing against the enemies, against the most threatening state (Russia), or to align with the likely victors, as both the Triple Entente and the Central Powers coalition promised it to offer territories from the defeated enemy empires. But in August 1916 no likely victorious coalition had emerged and Romania finally did chose to ally with the Entente, thus also with Russia, which had been previously seen as the biggest danger for its national security.

The collective desire to get the rich and beautiful Transylvania, the Bukovina and the Banat (or at least part of it) prevailed against the fear of Russia (and the alternative scenario of receiving Bessarabia), but the decision was not a bandwagon-like calculus as Russia was not at all superior in military forces, technology and economy to Germany, the leading state of the Central Powers.

Keywords: *Romania, World War 1, alliances, balance, bandwagoning, hegemony, revisionism, national unification, decision-making*

Marele Război din 1914-1918 a fost desigur un „război hegemonic", în terminologia teoreticianului realist Robert Gilpin[1], marile puteri rivalizând pentru redesenarea sferelor de influență și dobândirea de teritorii și resurse cu valoare strategică, și astfel a rezultat la final o succesiune a marilor puteri dominante pe mapamond. Statele mijlocii și cele mici s-au alăturat celor două mari blocuri, Antanta și Puterile Centrale, spre a obține teritorii și populații,

* Doctor în științe politice, cercetător științific gr. II, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

spre a își „reîntregi" națiunile, dar și în scopul de a balansa contra unor vecini de talie similară considerați periculoși. Mediul internațional între anii 1914-1916 evoluase categoric către o structură bipolară, menținută prin acțiuni repetate de balansare, cu toate că exista un număr semnificativ de actori neutri.

Înainte de a analiza prin prisma paradigmei actorului rațional decizia României de a deveni cobeligerant în Marele Război trebuie să identificăm corect contextul specific lunilor verii anului 1916 și configurația de putere și securitate în care se găsea România în acel timp. Deși pare tentant să le atribuim decidenților de acum un secol modul nostru de a gândi, în realitate trebuie să ținem cont de faptul că noțiuni precum balanța de putere și echilibrul amenințării nu reflectă o realitate obiectivă, perfect măsurabilă, ci se bazează pe percepții. Te aliezi cu cineva contra cuiva pentru că percepi un risc sau o oportunitate, iar acest lucru se bazează pe valori, norme, interese, deci pe idei socializate și pe identități strategice.

Politologul Andrei Miroiu, probabil primul teoretician român neorealist care a încercat, acum circa unsprezece ani, să aplice modelul balansare-aliniere României în august 1916, afirma că a balansa înseamnă fie a ajuta tabăra mai slabă să se redreseze fie a contribui la victoria unei dintre tabere și astfel a răsturna balanța, dacă interesul național o cere. Scopul poate fi echilibrul restaurat sau intervenția spre a facilita victoria uneia dintre tabere, nu neapărat cea mai slabă.[2] Dar sensul bazic este de a contracara o putere regională prea semnificativă. În acest moment introducem și conceptul waltian de „echilibru al amenințării" („balance of threat")[3], adică dorința unei mari puteri de a balansa contra unui stat care e perceput ca periculos, fiind vecin, puternic militar (dotat cu capacități ofensive) și cu intenții ostile.[4] Așadar capabil să atace rapid și prin surprindere, eventual prin acțiune pre-emptivă. În schimb micile state preferă să se alinieze celui puternic, știind că nu pot modifica balanța dacă ajută tabăra opusă și oricum riscă pedepse drastice din partea actorului agresiv, aflat în proximitate. El afirma că decizia de beligeranță a României s-a bazat pe logica balansării.

În ce ne privește, credem că noțiunea de „underbalancing" (sub-balansare) a realistului neoclasic Randall Schweller e utilă. E vorba de situația în care un stat care se confruntă cu provocarea unui alt stat sau coaliție, cu interese opuse, nu reușește să aplice strategia de balansare sau de descurajare – "a state does not balance or does so inefficiently in response to a dangerous and unappeasable aggressor, and the state's efforts are essential to deter or defeat it."[5] Sub-balansarea se explică prin vulnerabilități la nivel intern, de pildă lipsa consensului de gândire strategică al elitelor, fragmentarea identitară sau economică a societăților, tensiuni societale, instabilitate a regimului.[6] Astfel, Grecia a intrat în Marele Război abia în iunie 1917 și nu în august 1914, așa cum și-ar fi dorit premierul Venizelos, deoarece regele Constantin susținea Puterile Centrale (și a optat pentru neutralitate ca soluție de compromis) pe când premierul era pro-Antantă. Atena nu a putut ajuta Serbia asediată de armatele „centralilor", deși aveau un tratat defensiv antibulgar. Scindarea executivului a paralizat decizional statul elen, astfel încât Bulgaria a ocupat teritorii în nordul acestui stat teoretic neutru, fără ca acesta să o poată împiedica deoarece nu era beligerant, cu toate că permisese Antantei să deschidă un front la Salonic în toamna lui 1915. Abia după ce Constantin a abdicat fiind urmat de tânărul Alexandru, Venizelos a reușit să se alăture Antantei, exilând-și mulți adversari din tabăra germanofilă în Italia și Franța. România a avut șansa de a nu trece prin ceva similar, mai ales că regele Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, susținător al alianței cu Germania, decedase încă din octombrie 1914, astfel încât acei lideri conservatori ce se opuneau alăturării la Antantă (P.P. Carp, Al. Marghiloman, Titu Maiorescu etc) pierduseră un sprijin valoros, poate cel mai important.

Trebuie să stabilim ce tip de grilă teoretică ar explica decizia de beligeranță a României în 1916.

Aflată în al doilea an de neutralitate, România se manifesta ca un stat revizionist în ce privește teritoriile pe care le râvnea în Ardeal, Banat și Bucovina, lucru ce se explică prin sentimentul de legitimitate populară asociat dorinței elitelor politico-militare și economice de a aduce în cuprinsul țării acele teritorii populate majoritar de români, dintre care unele făcuseră parte din trupul istoric al țărilor ro-

mâne, fiind desprinsă samavolnic de către un mare imperiu, Rusia – e vorba de Basarabia, și Imperiul Austro-Ungar – Bucovina de Nord, altele nu dar existau factorul demografic și mitologia legată de persecuțiile (altfel reale) pe care românii le îndurau din partea elementului maghiar.

Aplicând grila de analiză a neorealismului clasic și ulterior pe cea a realismului neoclasic, putem încerca să încadrăm decizia din august 1916 într-un comportament de tip balansare a puterii, balansare a amenințării sau aliniere, ori urmărirea instrumentală a intereselor. Neorealiștii sunt atenți la structuri și la sistem, pe când neoclasicii se apleacă și asupra factorilor interni și transnaționali de tip opinie publică, elite, grupuri de interes etc.

România a ales în 1916 o alianță (Antanta) și a acceptat implicit costurile foarte mari ale luptelor și riscul înfrângerii de care Ion I.C. Brătianu, A. Duca, E. Costinescu și ceilalți fruntași liberali erau conștienți. Premierul Ion I.C. Brătianu a fost foarte anxios și frământat de grija de a fi nu făcut calcule greșite, ne spune și istoricul Glenn Torrey, și înainte dar și după semnarea convenției cu forțele Antantei, până în momentul în care trupele române au atacat Imperiul Austro-Ungar. Cu o populație de circa 8 milioane locuitori, țara noastră a reușit să mobilizeze 833.758 de soldați (18.000 de ofițeri), cu posibilitatea de a mai aduce sub arme și alți 400.000. Forța de luptă propriu-zisă era formată din 440.000 militari, restul fiind rezerve și forțe auxiliare. În total cam 23 de divizii de infanterie și două de cavalerie.[7] Țara noastră era unul dintre principalii producători de petrol al Europei, de asemenea mare producător de alimente (cereale și nu numai), dar nu produceam arme și muniții moderne, fiind obligați să importăm. Dotarea României nu era la nivel înalt, lipseau în mod cronic mitralierele (existau și batalioane cu o mitralieră sau niciuna), iar puștile relativ eficiente și moderne modelul Manlicher 1893, nu erau prezente în rândul tuturor regimentelor și diviziilor, unele având doar modelul mai vechi 1879. Artileria nu era nici ea suficient de prezentă. Nici muniția nu era suficientă, iar România nu fabrica decât cantități limitate, fiind obligată să importe de la aliații din Antantă, după ce inițial cumpărase mai ales de la Puterile Centrale, până în 1914.

Numeric, România putea arunca destule forțe în luptă spre a cuceri pe moment Ardealul și Bucovina deoarece Austro-Ungaria nu avea destule forțe spre a le apăra eficient iar ajutorul german deja prezent pe alte fronturi nu lăsa multe opțiuni suplimentare în acest caz. Berlinul nu putea lua rapid câteva divizii de la Verdun sau din Galiția spre a le aduce în Ardeal, însă pe termen lung, dacă Rusia, Marea Britanie și Franța pierdeau lupta, Germania și Austro-Ungaria ajutate de Sofia și Istanbul ar fi avut forțe spre a recuceri Ardealul și Bucovina. Calculând la rece, România putea obliga Viena să piardă teritorii și forța Berlinul să aducă în grabă trupe de la Verdun și din Galiția, dar trebuia sa aibă liniște pe frontul de Sud, descurajând Bulgaria (și Turcia) de la un atac. Dacă nu ea, măcar aliații, prin frontul de la Salonic. Însă psihologic vorbind, Bulgaria era însetată de revanșă după umilința din august 1913, de aceea doar o suită de lupte grele în Tracia, chiar o infrângere brutală pe frontul din Salonic, puteau opri armata bulgară de la atacul spre nord. In plan militar, strategic, atacarea Bulgariei în septembrie 1915, eventual prin surprindere, fără vreo declarație, ar fi permis poate salvarea Serbiei și ar fi dus la distrugerea unei bune părți din armata bulgară. Dar România lui Brătianu acționa legalist, negociind foarte dur cu aliații, nefăcând concesii, producând iritare la Londra și Petrograd și descumpănire la Paris. Dorința de a obține tot Banatul ne-a alienat și ce mai rămăsese din Serbia, trupele aflate în exil și care nu mai vedeau vreun motiv să sprijine luptele noastre cu bulgarii. Doar în Dobrogea au luptat voluntari sârbi, la dorința Rusiei.

Bulgaria era văzută la București încă de la cele două războaie balcanice ca un rival periculos la dominația regională și oricum devenise „pionul" Austro-Ungariei în jocurile de putere din zonă – țarul Ferdinand și premierul Radoslavov favorizau distanțarea față de interesele Rusiei în Balcani, spre disperarea taberei pro-ruse (Uniunea Agrară a lui A. Stamboliyski) și marxist-internaționaliste (D. Blagoev, V. Kolarov, G. Dimitrov). Luarea Cadrilaterului a calmat în mare măsură anxietățile României mai ales ca în doi ani de neutralitate a fost fortificat acest teritoriu, pregătit pentru apărare. În 1913, România a ajutat Serbia și Grecia să refacă balanța de putere cu Bulgaria și

să o schimbe apoi în favoarea lor prin luarea de teritorii in Tracia şi Macedonia, pentru că nici elitele conservatoare şi nici cele liberale nu acceptau ideea unui mare stat slav la graniţele sudice şi sud-estice, pion al Rusiei sau al Dublei Monarhii – ulterior în 1915-1916 crezând cu naivitate că Bulgaria poate fi convinsă să nu atace România (a se vedea cererile bulgare şi franco-ruse de retrocedare a Cadrilaterului, neagreate de partea română) prin presiunile franco-britanice şi ruseşti sau că atacul bulgar va fi doar „de formă", cât să dea o minimă satisfacţie puterilor centrale. Brătianu ar fi vrut 200.000 de soldaţi ruşi în Dobrogea ca garanţie contra Bulgariei, dar a trebuit să se mulţumească cu sub 50.000, în schimb Antanta nu a mai cerut Bucureştiului să declare război Sofiei şi s-a angajat să demareze o mare ofensivă pe frontul din Salonic („offensive affirmée").[8] Brătianu a intuit faptul că acţiunile corpului aliat condus de francezul Sarrail nu vor avea darul de a trimite cam toată armata bulgară spre sud dar a trecut peste acest aspect.

Trebuie spus că Bulgaria, începând cu deceniul de dinaintea Marelui Război, investise o proporţie mai mare din PIB pentru apărare (comparativ cu România), pregătindu-se să recupereze teritoriile locuite cu bulgari de la Imperiul Otoman, în timp ce România se baza se prea mult pe sprijinul Puterilor Centrale cu care avea acel acord secret defensiv şi neglijase oarecum nevoile armatei. Eventuala recuperare a Basarabiei s-ar fi făcut în cadrul unei campanii de anvergură germano-austriacă, pentru care exista planificare. Tunuri şi mitraliere performante ar fi trebuit cumpărate înainte de 1914 nu după ce războiul începuse iar beligeranţii aveau nevoie ei înşişi de arme şi muniţie (cazul Rusiei). Repet, în 1913 triumful militar contra Sofiei s-a bazat mai ales pe implicarea masivă a Bulgariei în lupta contra grecilor şi sârbilor, ea nemaiavând destule forţe spre a opri avansul românesc. După Pacea de la Bucureşti (1913), se considera că dacă Bulgaria ne devine inamic, putea fi atacată cu succes dinspre Turtucaia spre Sofia (repetarea scenariului august 1913) iar fortificaţiile construite din ordinul Marelui Stat Major românesc permiteau apărarea Dunării, implicit a Bucureştiului. Nu s-a construit un pod permanent peste Dunăre şi nici nu au fost aduse trupe active, valoroase, ci mai degrabă miliţii teritoriale şi ofiţeri în rezervă. Piesele de artilerie şi mitralierele erau insuficiente.

În vara anului 1913 decizia de a intra în război contra Bulgariei a fost bazată de logica balansării, iar în august 1916 decizia guvernului bulgar de a declara război României, deşi aceasta se abţinuse de la acest gest, a fost una tot de balansare şi de restabilire a status quo-ului – luarea Cadrilaterului înapoi – dar şi din dorinţa de a acumula putere luând Dobrogea în întregime, după cum dorea o bună parte a clasei politice sofiote şi a populaţiei. Nu s-a produs fenomenul de „sub-balansare" nici în cazul României in 1913 nici în cel al Bulgariei în 1916, societăţile (naţiunile) fiind dornice să împlinească idealurile naţionaliste ale elitelor sau doar pasive (cazul ţărănimii în mare parte analfabete din cele două state). Ce observăm? Bulgaria nu îşi dorea război cu România în august 1913 (dorea status quo la Dunăre) dar l-a avut, iar România nu îşi dorea război cu Bulgaria în august 1916 (accepta status quo-ul la Dunăre) dar nu l-a putut evita. Pe rând, statul revizionist l-a atacat pe cel satisfăcut, profitând în fiecare caz de dispersarea forţei militare pe două fronturi şi de lipsa sau slăbiciunea aliaţilor celui atacat. E drept că Bulgaria în august 1913 nu a avut aliaţi efectivi, Viena fiind doar sprijinitor diplomatic, pe când România în august 1916 avea aliaţi care puteau zdrobi singuri Bulgaria cu o mică parte a forţelor lor dacă nu ar fi avut nevoie de acele forţe pe alte fronturi, cele principale. Bulgaria a fost front secundar pentru toate statele Antantei, la fel şi România pentru Puterile Centrale.

Nici una dintre ţări nu a putut descuraja adversarul, de asemenea nici una nu a avut aliaţi destul de puternici spre a descuraja ei adversarul sau a-l opri în loc, şi nu s-a manifestat sub-balansarea ca scindare internă a elitelor, a societăţilor, tensiuni societale sau instabilitate a regimului. De pildă, pe 1 iulie 1914, când Dubla Monarhie se decidea să atace Serbia, premierul maghiar Tisza nu era de acord cu acest plan, opunându-se contelui Berchtold, premierul de la Viena – Tisza considera că întâi trebuie atrasă Bulgaria într-o alianţă deoarece opinia publică şi clasa politică din România se tem de Bulgaria şi ar accepta astfel să îşi onoreze angajamentele faţă de alianţa existentă încă

din 1883. Tisza miza pe alinierea Bucureștiului față de Viena și Budapeste, din teama față de Bulgaria[9], așadar în logica „bandwagoning"-ului. În relația româno-bulgară, balansarea s-a produs eficient dar cu o distanță de trei ani , nu simultan. Desigur ca nu toți bulgarii au fost de acord cu intrarea țării lor în război contra României, care alături de Rusia ajutase Bulgaria să înceapă efortul de independență contra otomanilor în 1877, după cum nici toate elitele românești nu au fost de acord cu atacarea Bulgariei în 1913. Dar grosul populației a fost de acord iar elitele au luat decizii care nu au stârnit controverse majore, pe plan intern, și nu au fragilizat regimurile celor două state. Credem că România ar fi trebuit să atace întâi Bulgaria spre a îi diminua categoric capacitatea de luptă și a restaura balanța de putere pe flancul estic al Antantei. Bulgaria putea fi doar balansată, nu convinsă prin forță sau avantaje să adopte strategia de aliniere față de România.

În sensul dat de teoreticianul neorealist Stephen Walt în volumul său despre formarea alianțelor[10], a balansa înseamnă a contracara prin alianță (balansare externă) sau prin sporirea puterii interne un alt stat care devine prea puternic și astfel amenințător. Iar alinierea rezultă din decizia de a te alătura unui stat văzut ca periculos spre a îl determina să se comporte pozitiv (neagresiv) și a obține beneficii. Nu întotdeauna statul cel mai puternic e și cel mai amenințător. De pildă creșterea demografică și întărirea militară, navală și economică a Germaniei imperiale între 1890 și 1914 nu au fost văzute cu teamă de România deoarece îi eram aliat, în schimb Marea Britanie a perceput puterea navală și comercială germană ca extrem de deranjantă. România se temea în mod tradițional de Rusia după 1878, de aceea și alesese alianța cu Puterile Centrale din 1883. Ulterior, după anii de neutralitate, deși teama de Rusia persista în rândurile multor politicieni români, s-a aceptat alianța cu ea, contra foștilor aliați Berlin și Viena, care totuși în plan geopolitic nu urmăriseră să își impună dominația asupra României în maniera în care Rusia se considera că dorește, spre a avea acces liber la strâmtorile Mării Negre. Germanii și austriecii nu ne luaseră teritorii și nu ne amenințaseră în secolul al-XIX-lea și până la războiul mondial. Bucovina fusese luată de Viena în secolul al-XVIII-lea, pierderea ei era mai puțin resimțită decât a altor provincii.

Elitele decidente de la București știau desigur foarte bine că Rusia dorea să scoată Austro-Ungaria din spațiul sud-slav, din Balcani, așadar prin victoria militară a Rusiei în Primul Război Mondial, România s-ar fi trezit prinsă între marele aliat rus expansionist către direcția sudică (Strâmtorile) și o Serbie (Iugoslavie) pro-rusă la Vest, dornică să capete Banatul austriac. Exact ceea ce voise să evite între 1883 și 1914! Riscurile unei Rusii agresive, invocate de conservatorul P.P. Carp sau basarabeanul C. Stere, erau reale și ușor de sesizat. În ciuda acestui fapt, Brătianu considera că alianța va determina Rusia să se comporte pozitiv față de România, iar Franța și Marea Britanie urmau să fie garanți impliciți ai noului status quo postbelic.[11]

Liderii decidenți de la București în mod cert nu aveau control asupra decupajului sferelor de influență între marile puteri ale Antantei, la nivel global. De pildă, România nu știa de existența acordului Sykes-Picot, de împărțirea teritoriile otomane din Orientul Mijlociu între Petrograd, Paris și Londra. Nici de accesul pe care Rusia urma să îl obțină la strâmtorile turcești, fapt care urma să limiteze marja de manevră a comerțului românesc prin Marea Neagră.

Așadar alianța cu statele principale ale Antantei și cu Italia a fost una de balansare față de Viena, Budapesta și Berlin și de aliniere față de Petrograd? La nivel local puteam balansa obligând Dubla Monarhie să aducă forțe spre a ne face față, și desigur, Bulgaria, deși nu ne doream ca acest stat să ne fie inamic efectiv. Nu a funcționat mecanismul de balanță a amenințării care ar fi presupus alierea contra Rusiei, care se prezenta ca fiind mai periculoasă geografic și istoric decât Germania și Austro-Ungaria. Teama lui Brătianu că Rusia va zdrobi singură Dubla monarhie și va ocupa cu armatele Transilvania l-a determinat să accepte finalmente semnarea acordului cu puterile Antantei, pe 17 august 1916. Așadar probabil că în ochii săi și nu numai, Rusia părea puterea prevalentă în Europa estică iar a te alătura ei conducea la dobândirea teritoriilor locuite de români din dubla monarhie – ***un comportament de aliniere (bandwagoning),***

mai degrabă decât de balansare. Dar credem că România nu a ales Rusia ca aliat deoarece se temea de ea ci pentru că îi putea oferi acces la teritorii ale „Dublei Monarhii", aşadar o perspectivă preponderent instrumentală.[12] România a balansat făcându-şi atât calcule de putere cât şi calcule de oportunitate. Cum în vara lui 1916 Puterile Centrale nu erau pe câmpul de luptă în inferioritate vădită faţă de cele ale Antantei şi nici o tabără nu ameninţa cu hegemonia în Europa central-estică, cum ofensiva Brusilov tocmai se împotmolea, credem că ceea ce a contat decisiv a fost câştigul teritorial promis. Iar Rusia, care ar fi acceptat să luăm Ardealul şi o parte din Bucovina, era mai atractivă decât Dubla Monarhie care ne promitea Basarabia şi eventual o mică parte din Bucovina. Balansarea nu apare în mod automat, ca o lege nescrisă a naturii, ea are nevoie de decizii voluntare luate de oameni politici cu o anumită viziune asupra lumii.[13]

Din contră, germanofilii din ţară adoptau un comportamnt de tip „echilibrul ameninţării", cerând o alianţă contra Rusiei, care ne-ar fi adus şi ea un teritoriu mare iar aliaţii ar fi fost de încredere (comuniune de valori şi cultură clamată de aceştia). Rusia le apărea ca periculoasă, dornică să aibă acces la gurile Dunării, la strâmtorile pontice, gata să creeze un stat slav puternic pe graniţa noastră (Bulgaria apoi după 1912 Serbia) etc. În general un stat cu nivel de putere regională nu se aliniază cu altul mult mai puternic şi ameninţător ci cu unul puternic dar nu foarte agresiv. Cand acesta devine prea agresiv, se manifestă logica balanţei ameninţării. Avea România motive să se teamă de imperiul rus? Da şi nu. Ştim acum că unii factori politici din anturajul ţarului Nicolae şi-ar fi dorit o alipire la Rusia a Moldovei cel puţin până la Siret şi a gurilor Dunării (a se vedea negocierile secrete purtate de ministrul de externe Boris Stürmer cu Berlinul în varatoamna lui 1916, dezvăluite în aprilie 1917 de noua putere bolşevică din Rusia).[14] Rusia şi Germania riscau să se înţeleagă şi să pună capăt războiului devastator, împărţindu-şi sferele de influenă, în dauna Bucureştiului. România risca să fie redusă doar la Muntenia, iar Franţa, principalul „protector" al ţării noastre în acea perioadă, nu ar fi putu face prea multe spre a ne fi de ajutor. Decidenţii români nu cunoşteau acest aspect, eventual îl intuiau mai ales că Rusia ceruse să vină casa regală a României cu tot cu armată şi guvern pe teritoriul lor, spre a le oferi chipurile protecţie şi a scurta frontul...[15] O Rusie mai liberală, scăpată cu bine după revoluţia „burgheză" din februarie 1917 poate că ne-ar fi fost mai favorabilă decât una ţaristă sau comunistă, deşi nu cred că ar fi cedat Basarabia.

La mijlocul lunii august 1916, deja liderii politici de la Paris, Londra şi Petrograd erau profund iritaţi de insistenţele lui Brătianu de a obţine atât de multe teritorii şi de a cere atât de multe garanţii, de pildă cele două clauze conexe prin care se interzicea pacea separată cu inamicii şi se cerea egalitate între toţi aliaţii la încheierea păcii finale. Negocierile timp de aproape doi ani le duseseră răbdarea către punctul limită. După cum spune istoricul Glenn Torrey, politicienii aliaţi ajunseseră să îl considere pe liberalul român „un cămătar" căruia, în cuvintele rusului Vinogradov, urmau să „îi plătească cu aceeaşi monedă".[16] Adică marile puteri urmau să modifice balanţa de putere pe continent prin război şi să o consacre la final, fără să îi acorde României statut egal, ci doar să îi împlinească aspiraţiile teritoriale exact în măsura contribuţiei sale la efortul militar comun.[17] Ne putem imagina o situaţie în care ţara noastră primea doar o parte din teritorii, de pildă Ardealul fără Banat şi Maramureş, sau Bucovina şi eventual o mică parte din Ardeal (fără Basarabia dacă Imperiul Ţarist se conserva), caz în care e perfect posibil să fi urmat traiectoria Italiei, stat care a abandonat rapid sistemul versaillez şi s-a alăturat taberei revizioniste structurate în jurul Germaniei.

România cu toate forţele sale din anul 1916 ar fi putut eventual să învingă singură Bulgaria, cu mari sacrificii, dar nu Austro-Ungaria (fie şi epuizată de război), nu Imperiul Otoman şi sub nici o formă Germania. Luptând de partea Antantei s-a calculat că va slăbi numeric forţele austro-ungare, ceea ce a fost adevărat în primele zile de ofensivă. Statul major din Viena acceptase ideea că nu poate apăra Ardealul eficient până la linia Mureşului, până ce nu intervin germanii, din lipsă de efective (avea acolo doar puţine trupe, contingente de jandarmi, grăniceri, divizii în refacere etc). Prin lupte, armata română (ajutată de cea rusă şi de misiu-

nea franceză) a slăbit și forțele germane în vara lui 1917, pentru că Germania a fost obligată să trimită trupe spre a ajuta Viena și Budapesta (inclusiv Corpul Alpin). În acest fel Franța și Marea Britanie au avut un avantaj material, vizibil, până ce SUA au intrat în luptă și au înclinat balanța decisiv spre Antantă. Poate că francezii și britanicii, având imense colonii și putând recruta trupe noi, aducând materii prime, ar fi putut învinge prin epuizare Germania și Dubla Monarhie[18], dar istoria contrafactuală nu ne este de un mare ajutor.

În final, vreau să arăt că nu e sigur deloc că România ar mai fi putut conserva scenariul neutralității până la finalul războiului, spre a ocupa apoi teritoriile locuite de români din cele două mari imperii rivale, cu armata intactă și bine antrenată, cum sugera istoricul Lucian Boia.[19] În primul rând deoarece Viena și Berlinul se gândeau deja la un atac preventiv, care să împiedice România să mai poată decide alianța cu Antanta, locul și momentul atacului peste munți. Rusia ar fi putut și ea pătrunde armat pe teritoriul românesc invocând diverse argumente, greu de probat în acei ani tulburi, de pildă scurtarea drumului către Ungaria via trecătorile românești din Carpați. Ca să nu mai spunem de revoluția bolșevică, care probabil ne-ar fi aruncat din nou către alianța cu Berlin și Viena. Există și opinia că Bucureștiul a fost practic forțat să intre în război, în caz contrar riscând invazie și pierderea suveranității. Din păcate Ion I. C. Brătianu nu a lăsat un jurnal din care să îi cunoaștem percepția asupra acestui episod.

România a dorit să modifice status-quo-ul teritorial în ce privește Dubla Monarhie și a balansat contra ei, dar alianța cu Rusia nu ne apare în mod clar ca fiind de tip aliniere[20], pentru că Rusia nu era semnificativ mai puternică decât Germania ca trupe și ca economie, în vara lui 1916, din contră, fermentul revoluționar și imensele pierderi suferite în război o sleiseră vizibil. Dacă teama de Rusia ar fi prevalat am fi continuat să sprijinim „tabăra Centralilor" fără probleme încă din 1914 (adică s-ar fi păstrat vechea alianță). Dorința de a mări țara cu noi teritorii și milioane de locuitori a prevalat asupra fricii de vecinii ruși. Să mai spunem, în spiritul adevărului istoric, că fără sprijinul militar rusesc, fără armele și munițiile livrate de aliații occidentali, și mai ales fără ajutorul Misiunii Militare Franceze probabil că nu am fi putut obține victoriile din vara anului 1917. Legitimitatea „Marii uniri" se bazează în bună parte și pe victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Așadar, considerăm că tabăra pro-Antantă condusă de premierul Brătianu a avut o viziune mai degrabă instrumentalistă (s-a servit de Antantă ca să își atingă obiectivele teritoriale)[21], colorată de mitul politic al românilor ce trebuie „dezrobiți" de sub asuprirea Budapestei.[22]

NOTE

[1] R. Gilpin, „The Theory of Hegemonic War", *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 18, No. 4, The Origin and Prevention of Major Wars (Spring, 1988), pp. 591-613.

[2] A. Miroiu, *Balanță și Hegemonie*, Ed. Tritonic, București, 2005, p. 120.

[3] S. Walt, *"The Origins of Alliances"*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1987, pp. 1-17.

[4] *Idem*, p. 263. "The evidence presented in this book demonstrates the value of balance of threat theory, which should be viewed as a refinement of traditional balance of power theory."

[5] Randall Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton University Press, Princeton, 2006, p. 10.

[6] *Idem*, pp. 11-12.

[7] http://filedinistorie.blogspot.ro/2015/05/romania-in-primul-razboi-mondial.html, accesat pe 28 august 2016.

[8] G. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, traducere Dan Criste, Meteor Publishing, București, 2014, p. 25.

[9] Anastasie Iordache, *Reorientarea politică a României și neutralitatea armată*, Ed. Paideia, București, 1998, p. 82.

[10] S. Walt, op. cit., pp. 263-266.

[11] Anastasie Iordache, *op.cit.*, p. 177. Iordache amintește că P.P. Carp, liderul conservator, afirmase în ziarul fondal de el, numit „Moldova": „dacă luăm Transilvania și pierdem Gurile Dunării, suntem pierduți și Transilvania cu noi."

[12] Walt spune că o lume a balansării e una in care marile puteri se auto-restrâng și își

cenzurează agresivitatea, pe când una a alinierii este marcată de competiție, cu mari puteri devenind agresive spre a atrage aliați. S. Walt, *op. cit,* pp. 112-113.

[13] William Wohlforth et al. "Testing Balance of Power Theory in World History", *European Journal of International Relations,* Vol. 13, No. 2 (2007).

[14] În noiembrie 1916, Stürmer avea să fie demis de țar la cererea Marelui duce Alexandru și a membrilor democrați ai Dumei, în scandalul legat de Rasputin și de colaborarea secretă cu Germania, apoi arestat de revoluționari. Sturmer, numit prim ministru în februarie 1916, făcea parte din „camarila" creată în jurul Țarinei și a călugărului Rasputin, jucând un rol nefast în politica internă și externă a Rusiei până la demiterea sa. Vezi Nicholas Goldenweiser, Antecedents of the Russian Revolution, *The American Political Science Review* Vol. 11, No. 2 (May, 1917), pp. 383-385.

[15] Unele surse arată că în ianuarie 1916 secretarul de stat american Colonelul House vizitase Londra. Se punea problema medierii de către americani a unei păci separate cu Germania. S-au discutat mai multe variante posibile. Rusia punea însă condiția să i se permită ocuparea și înglobarea Romaniei.

[16] Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, traducere Dan Criste, Meteor Publishing, București, 2014, p. 27.

[17] *Ibidem*. Colonelul Maurice Pelle, aidemajor al faimosului general francez Joffre, afirma: „recunosc cu inima deschisă că pretențiile românești sunt ridicole", însă, continua el, nu destul de absurde spre a întrerupe negocierile. Fapt ce arată că forțele Antantei prețuiau la adevărata valoare intervenția militară a țării noastre dar erau pregătite să interpreteze clauzele într-un mod care să le lase libertatea de acțiune în toate etapele războiului și după aceea.

[18] Avantajele materiale ale Antantei sunt evidențiate de R.L. Di Nardo, D. J. Hughes, "Germany and Coalition Warfare in the World Wars. A Comparative Study", War in History, vol. 8, 2002, pp. 166-190, citat de Andrei Miroiu, *Balanță și hegemonie*, p. 122. Miroiu menționează nu doar limitarea resurselor Puterilor Centrale dar și lipsa coordonării efortului militar între aliații „centralilor" prin comandamente unice, de aceea el afirmă că în august 1916 nu se profila clar niciun învingător.

[19] Lucian Boia, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, Editura Humanitas, București, 2014.

[20] O opinie similară are și A. Miroiu care consideră că România în 1916 a vrut să balanseze „de partea puterilor vechiului status-quo", ca stat revizionist (față de Austro-Ungaria), în condițiile în care nu se profila un învingător cert. El spune că a fost balansare nu raliere. Totuși, remarc că strategia de balansare a fost incompletă în lipsa diminuării voluntare a puterii Bulgariei (Brătianu nu a vrut să îi declare război), care se consolidase prin zdrobirea Serbiei și achiziții teritoriale în Grecia. A. Miroiu, *op. cit.*, p. 132.

[21] R. Schweller folosește sintagma de „aliniere pentru profit" spre a descrie decizia unui stat mic sau mediu de a se alătura unuia mai mare spre a obține avantaje pe care singur nu le-ar obține vreodată. Vezi Randall Schweller. "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", International Security, Vol. 19 No. 1 (1994). El spune că – "Calling for a new order, dissatisfied states are attracted to expanding revisionist powers." Idem, pp. 104-105.

[22] Se știe că și înainte de Marele Război, Germania pusese presiune asupra Dublei Monarhii spre a convinge Budapesta să acorde mai multe drepturi politice etnicilor români, dar primul ministru maghiar Tisza se opunea acestei idei, dorind să conserve supremația elementului maghiar în acea parte din imperiu pe care Ungaria o administra. Eșecul Berlinului și al Vienei a determinat România, mai ales casa regală (regele Ferdinand I) și o mare parte din clasa politică, să ceară alipirea teritoriilor românești stăpânite de Dubla Monarhie la România. Proiecte precum cel al românului ardelean Aurel C. Popovici, autorul volumului *Die Vereiningten Staaten von Gross-Österreich*, apărut la Leipzig în 1906, și în care propunea modelul federalist ca salvare a acestui imperiu multi-etnic, au rămas doar în istoria gândirii politice europene.

IZBUCNIREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ŞI NEUTRALITATEA GRECIEI, ÎN LUMINA RELAȚIILOR DIPLOMATICE CU ANTANTA ŞI PUTERILE CENTRALE (IULIE 1914 – MARTIE 1915)

DANIEL FOCŞA *

Abstract

Once with the outbreak of World War 1, the system of alliances that resulted following the Balkan Wars proved its futility. The Greek-Serbian alliance of 1913 did not compel Greece to enter the war when Serbia was attacked by the Austro-Hungarian Empire, in 1914. The Balkan stage became polarized and the desire to maintain neutrality proved to be illusory. In Greece, the pro-Entente political forces, coagulated around the charismatic liberal prime-minister Eleftherios Venizelos, opposed the forces who favoured the Central Powers, represented first and foremost by King Constantine I. The ambassadors to Athens of the states from the two major alliances played an important role, as they exerted their influence on the decision makers of the Greek state: the Crown, the Government, the General Staff, the Parliament, the political parties and, secondary, the public opinion, the Orthodox Church, the press. The present article analyses in detail the first phase of the events, from the start of the war to the operation in the Dardanelles.

Keywords: *Entente, treaty, war, alliance, neutrality*

Debutul primei conflagrații mondiale a găsit Grecia epuizată de efortul susținerii celor două războaie balcanice din 1912 și 1913. Dacă în momentul în care regele George I a fost asasinat la Salonic, viitorul statului elen întregit se anunța strălucit, datorită sporirii teritoriului și a populației, precum și datorită situației geopolitice promițătoare din sud-estul Europei, anii care vin vor contrazice aceste previziuni[1]. La începerea războiului mondial, opiniile în

* Născut la 26 martie 1976, la Constanța, este licențiat al Facultății de Istorie, master în Istorie, cu specializarea «România în secolul XX» și absolvent al Facultății de Filosofie, toate la Universitatea din București. Este autorul volumelor: Escadrila Albă. O istorie subiectivă (2008; 2013), Dan Vizanty. Destinul unui pilot de vânătoare (2010) și Aviatori de altădată (2012). A publicat, de asemenea, peste 100 de articole de specialitate, recenzii și interviuri, majoritatea tratând subiecte legate de istoria aviației. A susținut comunicări științifice și a semnat traduceri literare din limba franceză.

Constatin I al Greciei

interiorul statului elen erau extrem de divizate, iar din punct de vedere militar și economic, nu se poate spune că țara era pregătită pentru un conflict de asemenea proporții.

În fruntea curentului de opinie care cere intrarea în război de partea Antantei, se găsește șeful liberal Elefterios Venizelos.

Deși inițial prudent, se observă cum ulterior dorința lui Venizelos de a face ca Grecia să intre cu orice preț în război devine o idee directoare a politicii sale. Convins de puterea invincibilă a Angliei și prea puțin informat despre cea a Imperiului german, iar pe de altă parte, convins de teoria destrămării, mai devreme sau mai târziu, a Austro-Ungariei, omul politic liberal a căutat să orienteze politica externă elenă către Antanta[2]. Georgios Melas, secretar al regelui Constantin și autorul unor memorii politice de referință, afirmă că la începutul războiului nu era nici un germanofil în Grecia. În Consiliul de Coroană, toți șefii de partide erau pentru Antanta. Însuși colonelul Metaxas, mai târziu un dușman de moarte al Aliaților, va elabora un plan de atac al Dardanelelor[3] care, dacă ar fi fost urmat, expediția din 1915 ar fi avut poate altă soartă. Potrivit aceleiași surse, opțiunile antantiste erau predominante printre ofițerii din Statul Major grec. Însuși regele Constantin împărtășea aceste opțiuni, împreună cu întreaga familie Regală, mai puțin regina[4]. Regele, vorbind de aliați, în 1914, îi numește „οι φιλοι" (iubiții).

Ulterior, când s-a văzut că suveranul nu se hotărăște totuși să intre în război, s-a vorbit despre influența nefastă pe care regina ar avea-o asupra lui, și despre germanofilia sa. S-a mai afirmat ca un lucru sigur că dacă tatăl său, George I, nu ar fi fost asasinat în 1913, Grecia ar fi intrat probabil imediat de partea Antantei, căci George, ca danez, s-ar fi împotrivit necesarmente germanilor[5]. Însă cei care l-au acuzat pe Constantin de germanofilie au comis o eroare. Regele, care își începuse domnia înconjurat de un prestigiu până atunci neatins, nu dorea decât conservarea câștigurilor din războaiele balcanice. Bulgaria fusese înfrântă complet de alianța greco-sârbă, încheiată la Salonic la 1 iunie 1913[6]. Constantin nu dorea decât prezervarea unei situații care în 1914 era foarte favorabilă Greciei, în urma păcii de la București.

În vara anului 1914, în „Journal de Geneve", apărea un articol semnat de directorul ziarului, Georges Wagnière, unul dintre puținele în care Constantin nu era zugrăvit potrivit acelorași imagini-șablon care în reduceau la statutul de „cumnat al Kaiserului", o formulă care voia să spună totul. Wagnière scria:

„S-a exagerat influența împăratului german asupra cumnatului său. Acesta, fiu al unei prințese rusoaice și al unui danez anti-prusac, nu avea nici gustul nici interesul de a se ataşa orbește la politica germană. Ca toți suveranii, el căuta înainte de toate avantajul coroanei și al statului său. Ca toți principii balcanici, trăia într-o continuă temere de vecinii săi și în particular de Bulgaria. Iar, ca orice grec, avea ochii ațintiți către Constantinopol, gata să se alăture acelora care i-ar asigura această supremă deposedare a imperiului turcesc"[7].

Așadar, politica externă a Regatului elen nu era, nici atunci și nici mai târziu, decât pur grecească și urmărea interesele grecești. Este ilustrativ modul în care ambasadorul francez la Viena, Dumaine, definea la acea dată (1914) poziția Greciei: avea nevoie de Anglia contra slavismului, de Franța contra imperialismului italian, poate de Antanta contra ambițiilor Triplei Alianțe în Mediterana și Asia Mică[8].

Într-adevăr, aceste interese și ambiții nu erau deloc de ignorat. Încă în martie 1914, consilierul von Mutius de la ambasada germană de la Constantinopol, se duce la Atena în calitate

de trimis special al Germaniei pe lângă regele Constantin, cu scopul de a-l sonda pe acesta din partea Turciei (şi, desigur, a Germaniei), dacă Grecia ar fi dispusă să cedeze turcilor insulele situate aproape de litoralul Asiei Mici (este vorba de insulele Mitylene, Chios, Samos etc). Regele nu a dat, din prudenţă, un răspuns clar, şi von Mutius a plecat din Atena fără să obţină nimic[9]. În orice caz, grecii din teritoriile stăpânite încă de Imperiul otoman continuau să reprezinte o problemă serioasă şi un obstacol în calea unor relaţii turco-elene normale, iar amestecul Imperiului german a complicat şi mai mult lucrurile.

În 1914, tratamentul rău la care erau supuşi grecii din Asia Mică era pe punctul de a constitui cauza unui nou război greco-turc[10]. În ajunul războiului mondial, turcii fac expulzări de populaţie grecească din Asia Mică, iar Germania sprijină aceste acţiuni[11], desigur pentru a păstra Turcia în tabăra ei. În ianuarie, Berlinul refuzase categoric să participe la manifestaţia navală propusă de Venizelos (şi acceptată şi de Anglia), pentru a impune de comun acord Turciei decizia luată în privinţa insulelor din arhipelag, de a li se acorda o anumită autonomie (ele fiind locuite cu preponderenţă de greci)[12]. În aprilie, în timpul ultimei vizite a Kaiserului în Corfu, la vila pe care o avea acolo, Wanhenheim îi spunea lui Venizelos, în prezenţa cancelarului german Bethmann-Hollweg şi a ministrului elen de externe, Streit, că era absurd din partea grecilor să insiste atât pentru insulele de pe litoralul asiatic, de vreme ce oricum ele vor fi luate într-o zi de puterea care va ocupa Asia Mică (aluzie la Imperiul german).

Însă, prin toate manifestările sale, populaţia din insule a arătat că dorea indiscutabil alipirea la statul elen[13].

După începerea războiului, atunci când s-a văzut că grecii nu intră în război împotriva Turciei, au început masive deportări de populaţii din Thracia şi Asia Mică, la instigarea Germaniei. Generalul baron Liman von Sanders a afirmat brutal, adresându-se autorităţilor otomane: „Câtă vreme vor mai fi aici clopote de biserici şi şcoli greceşti, nu veţi fi pe deplin stăpâni”[14].

În timp ce Turcia începuse o persecutare sistematică a grecilor din Thracia şi Asia Mică, ce va trezi vii proteste în toată Grecia, Italia oprima la rândul ei populaţia elenă din Dodecanez care ceruse unirea cu Regatul Grec prin declaraţia din 1 iulie 1912.

De asemenea, Epirul de Nord (sudul Albaniei), care era locuit de o populaţie mixtă, greacă şi albaneză, fusese anexat de Albania prin protocolul de la Florenţa (decembrie 1913). Armata elenă se retrăsese de aici, dar o revoltă a locuitorilor greci, ajutaţi mai mult sau mai puţin clandestin de guvernul de la Atena, a dus la crearea unui guvern independent în regiune, care rezistă trupelor albaneze susţinute de Italia, şi obţine recunoaşterea autonomiei acestui regim local, sub suzeranitatea Albaniei[15].

Aşadar, problemele teritoriale ale Greciei nu erau nici pe departe rezolvate în 1914, iar alternativa care se iveşte după începerea războiului (Antanta / Puterile Centrale / neutralitate) complică şi mai mult situaţia. În momentul izbucnirii conflictului, regele – afirmă secretarul său personal – nu era în legături strânse cu reprezentanţii Antantei, în timp ce relaţiile cu reprezentanţii Puterilor Centrale erau constante[16].

Nu ar fi deloc lipsit de interes să arătăm cine erau de fapt aceşti ambasadori acreditaţi la Atena, ei influenţând ulterior cursul evenimentelor, chiar prin personalitatea şi felul lor de a fi.

De partea Antantei se remarcă ministrul Franţei, Deville, care va fi mai apoi înlocuit (neinspirat) cu Guillemin.

Deville era un erudit; totodată era şi un republican intransigent, detesta Curtea, fără a-şi ascunde aversiunea sa profundă faţă de regalitate. Această trăsătură de caracter a făcut ca relaţiile sale cu Casa Regală a Greciei să devină dificile. Deville a fost printre puţinii care şi-au dat seama încă din 1914 către ce tabără se îndreaptă Bulgaria[17], dar nu a fost ascultat.

Ulterior a fost înlocuit, după cum am precizat, cu Guillemin.

Din partea Marii Britanii, remarcăm figura ministrului ei, sir Francis Elliot. Acesta avea o poziţie diferită în comparaţie cu colegul său francez. Era destul de ataşat de persoana regelui Constantin, la care ţinea cu adevărat, dar era un adevărat englez, adică rezervat şi puţin volubil – de unde Melas trage concluzia că era timid. Soţia sa, lady Elliot, organiza uneori

serate la Legația britanică, secretarul regelui insista ca acesta să fie invitat, desigur cu gândul de a-l pune în contact cu reprezentantul britanic, și cunoscând de asemenea gustul lui Constantin pentru recepții și serate. Lady Elliot și sir F. Elliot erau încântați de prezența regelui, temându-se în același timp mereu că nu va veni din considerente politice[18].

Constantin I avea o simpatie deosebită pentru sir Thomas Cunningham, ataşatul militar britanic. Deși puțin cam gafeur, era o companie plăcută, iar când a fost rechemat, l-a invitat să dejuneze într-un cadru restrâns cu Familia Regală. Suveranul a telegrafiat personal la Londra, pentru a-l ruga pe George al V-lea să-l lase în continuare pe Cunningham la Atena. Monarhul britanic i-a răspuns simplu că aceasta era treaba miniștrilor săi, el neputând (sau nevoind) să facă nimic[19].

Italia era reprezentată la Atena de contele Alessandro Bosdari. Era un om extrem de cultivat, mergând până la erudiție, un perfect cunoscător al lui Dante și poet el însuși. Avea o antipatie specială pentru Venizelos.

Legația Rusiei strălucea cel mai mult prin recepțiile fastuoase date de soția ambasadorului, prințesa Demidoff.

În fine, Puterile Centrale erau reprezentate de către baronul von Quadt pentru Germania, și von Szlaczy din partea Austro-Ungariei. Aceștia doi au făcut tot posibilul pentru a face să se creadă la Atena în victoria Centralilor. Ministrul german avea obiceiul să arboreze la balconul legației, cu ocazia fiecărui succes militar, drapelul german. El, împreună cu ataşatul militar Falkenhausen, veneau se pare destul de des la Palat, menținând astfel legături strânse cu regele[20].

Izbucnirea Primului Război Mondial l-a surprins pe primul ministru, Elefterios Venizelos, la Bruxelles, unde trebuia să se întâlnească cu unul dintre „triumvirii" turci, cu Talaat. Însă acesta declină întâlnirea. De aici, premierul grec merge la München, unde îl ajunge o depeșă a primului ministru sârb, N. Pașici, în care era vorba despre pretenția Serbiei ca Grecia să între în război de partea acesteia, confirm tratatului de alianță din 1913. Venizelos îi răspunde: „Vom ține cont de caracterul defensiv al tratatului greco-sârb și de eficacitatea aplicării lui în aceste împrejurări"[21]. Deci, alianță, dar condiționată (teoretic, de respectarea tuturor prevederilor tratatului, de către ambele părți; practic, de împrejurări și oportunități). Intrarea în război a Greciei este condiționată de declanşarea unui atac bulgar. Ezitările lui Venizelos sunt clare, în această primă fază a războiului. Bineînțeles, fie că participă la război, fie că rămâne neutră, Grecia va păstra o atitudine favorabilă față de Serbia.

Este ceea ce rezultă și din afirmația lui Venizelos către ministrul său de externe, Streit: „În nici un caz Grecia nu trebuie să intre în tabăra adversară Serbiei"[22].

La începutul războiului, situația militară a elenilor era destul de precară. Grecia era pe cale să-și pună la punct materialul de război și să își completeze marina[23]. După istovitoarele războaie balcanice, prea puțini se gândiseră că nu va urma o lungă perioadă de pace, care să ducă la refacerea resurselor țării și la prosperitate.

După declanşarea ostilităților austro-sârbe, atitudinea Aliaților nu a fost constantă față de Grecia. Inițial, aceștia sperau în participarea Bulgariei de partea lor, ceea ce ar fi fost mult mai profitabil. Armata bulgarilor, aceşti „prusaci ai Balcanilor", cum au fost numiți, era, se poate spune, cea mai puternică din regiune, atât prin număr cât și prin dotare. O cooperare bulgară era aşadar mult mai tentantă pentru Aliați. Astfel că, la începutul războiului, Antanta sfătuieşte Grecia să rămână liniștită, în timp ce promite Imperiului otoman (care nici el nu se alăturase încă Centralilor) integritatea teritorială, cu condiția să rămână neutru. Însă în curând otomanii vor declara război puterilor Antantei. Abia ulterior, aceasta devine interesată de participarea Greciei și de acord asupra comunității lor de interese[24]. Aliații vor solicita ca Grecia să părăsească neutralitatea, promițându-i teritorii în Albania. Însă Venizelos, care la acea dată nu era atât de ataşat politicii antantiste, le răspunde că o atare acțiune ar echivala cu o sinucidere pentru țara sa.

Venizelos pune atunci Aliaților câteva condiții *sine qua non*, pentru participarea Regatului elen: intervenția simultană a României, supravegherea Bulgariei de două corpuri de armată franco-britanice trimise în Macedonia, garantarea integrității teritoriale. Însă – poate din cauza acestor condiții, care au părut Alia-

ților exagerate, dar care nu reprezentau decât exigența unor minime garanții pentru integritatea teritorială a statului – negocierile nu au avut nicio urmare, Aliații fiind puțin dispuși să accepte condițiile rezonabile puse de guvernul elen. Ei au căutat numai, din momentul în care Serbia a fost serios amenințată de invazia generalului Potioreck (toamna lui 1914) să antreneze Grecia în combinațiile lor, prezentându-și oferta ca avantajoasă, dar recunoscând totodată că niciun acord internațional nu putea forța această țară să participe la război (contrar a ceea ce vor susține ulterior, în noiembrie 1915). În același timp, garantarea frontierelor Imperiului otoman de către puterile Antantei, la 13 septembrie 1914, produsese la Atena o impresie penibilă[25].

Căutând să evite complicațiile care ar putea apărea ulterior, guvernul elen încearcă că clarifice relațiile sale cu Italia, care nu intrase încă în război de partea Centralilor, așa cum era de așteptat. Printr-un acord reglat de Venizelos în octombrie 1914, Vallona a fost cedată Italiei, în schimb aceasta recunoștea legitimitatea pretențiilor elene asupra Epirului de Nord (sudul Albaniei), regiune eminamente grecească, etnic, lingvistic și istoric.

La 11-24 noiembrie 1914, Antanta promite în scris Bulgariei Cadrilaterul românesc și Tracia orientală. Cabinetul de la Atena, față de această situație, afirmă că va rămâne neutru în cazul ocupării Traciei de către bulgari. Se urmărea deci, în mod evident, rămânerea în afara conflictului, deși în teritoriile oferite cu anticipație Bulgariei (Tracia orientală) limba greacă era predominantă iar sentimentul elenic avea rădăcini adânci.

Era deci imposibilă satisfacerea Bulgariei fără a se da Greciei continentale o lovitură de moarte[26]. Când Elefterios Venizelos a aflat pentru prima dată, în august 1914, de proiectele antantiste de cedare de teritorii din Grecia unei Bulgarii aliate cu Anglia și Franța, el a afirmat că Grecia ar trebui să intre în război de partea germanilor. Era cu siguranță o afirmație făcută sub imperiul dezamăgirii de moment. Streit, ministrul Afacerilor Externe, îi arată însă că neutralitatea este calea cea mai bună, căci o intrare în război de partea Centralilor ar fi pus în pericol orașele de coastă, vulnerabile față de un atac al flotelor Antantei[27].

Venizelos și-a întemeiat încă de la început politica pe principiul echilibrului balcanic stabilit de tratatul de la București. În momentul în care a fost nevoie de ajutorul grecesc pentru Serbia, se poate spune că elenii și-au urmărit în primul rând interesul de conservare, ceea ce nu era condamnabil.

La începutul conflagrației, Venizelos, cu asentimentul regelui, propusese de două ori Antantei să pună la dispoziția sa toate forțele militare navale ale Greciei. Englezii resping propunerea, pentru că doreau înainte de toate să obțină angajarea Turciei și a Bulgariei de partea lor. Însă, la 28 octombrie 1914, otomanii declară război Antantei[28]. După ce războiul cu Turcia a devenit realitate, Aliații recunosc, destul de tardiv, dreptul Greciei de a ocupa sudul Albaniei (Epirul de nord), cu condiția să intre imediat în conflict, în ajutorul Serbiei. De asemenea, ei promit grecilor coastele Asiei Mici. Venizelos, tentat de asemenea mănoase propuneri, îl sfătuiește pe regele Constantin să accepte, făcând sacrificiul de a ceda Bulgariei, în schimb, Drama și Cavalla (Antanta sconta în aderarea Bulgariei la alianță). Însă proiectul a fost abandonat după ce s-a văzut că Bulgaria se îndreaptă spre Puterile Centrale[29]. Colonelul Metaxas protestase vehement față de ideea cedării Dramei și Cavallei către bulgari.

Ambiguitatea Antantei s-a reflectat, de-a lungul acestei perioade inițiale, în atitudinea sa oscilantă față de Grecia. În loc să se declare de acord, de la început, cu justele pretenții elene, Antanta tergiversa continuu, amenința sau ruga Grecia, în același timp flatându-i pe bulgari, lăsând flota otomană să se fortifice cu Goeben și Breslau, spunând, în fine, că nici soarta Salonicului nu este clară la sfârșitul conflagrației (în ipoteza unei victorii a Antantei). Înainte de bătălia de pe Marna, când Franța părea zdrobită și ulanii germani erau aproape de porțile Parisului, Venizelos îi propune regelui Constantin ca țara să intre în război de partea Aliaților, „pentru a-și arăta recunoștința față de Anglia și Franța". În fața acestei propuneri hazardate, regele răspunde că acest lucru ar fi „o nebunie". Tot în aceeași epocă, reține atenția afirmația lui Venizelos făcută într-o discuție cu G. Melas și Benachi: „...Și apoi, mai ales acum, când Aliații sunt în pericol, este de datoria

noastră să alergăm în ajutorul lor". „Dar, adăugă el, Antanta va învinge"[30].

Trebuie precizat că nu toți membrii cabinetului împărtășeau fidelitatea necondiționată a primului ministru față de „puterile protectoare". Este cazul ministrului de externe, G. Streit, care în final va părăsi guvernul. Totul a început atunci când ministrul Rusiei la Atena, Demidoff, în cursul unei conversații private, l-a întrebat pe Streit dacă Grecia ar fi dispusă să trimită 150.000 de soldați contra autro-ungarilor, pe frontul sârbesc. Streit îi răspunse că aceasta ar fi contrar intereselor Greciei, care preferă să rămână neutră. Ministrul a povestit discuția, cu titlu anecdotic, de față cu Venizelos, care auzind a exclamat pe loc: „Iată ce așteptam!". El ceru imediat lui Streit să-l contacteze pe Demidoff pentru a-i notifica participarea Greciei alături de Antanta. Streit a refuzat și a demisionat[31]. Aceasta i-a atras imediat aversiunea venizeliștilor. Melas afirmă că Streit este mai mult german decât grec, „un al doilea ambasador al Kaiserului la Atena" și că ar ține în permanență Berlinul la curent cu tot ce se petrece în Grecia. Se pare, potrivit aceleiași surse, că regele nu-l simpatiza în mod special, dar îl aprecia pentru că se împotrivea primului ministru. Același Melas acreditează ideea că Venizelos „l-a dat afară pe ușa Consiliului de Miniștri" pe Streit, constatând că acesta face politică pro-germană[32]. Secretarul regelui merge până la a-i nega cinstea, curajul și onoarea.

Adevărul în privința demisiei ministrului de externe este altul, și acesta îl enunță în articolul apărut trei ani mai târziu (2 septembrie 1917) în ziarul „Secolo", la Milano:

„Am demisionat în plină ședință a Consiliului de Miniștri, la 5/18 august 1914, pentru că Venizelos dorea, contrar cursului politicii de până atunci, să abandoneze neutralitatea (după ce refuzase de două ori să ajute Serbia). Venizelos a declarat în mod fals în cameră că m-am retras pentru că aș fi supus Regelui rapoarte ignorate de el și contrarii politicii sale"[33].

Venizelos sesizase deja primejdia de a avea voci care să-l contrazică în Cabinet. Aceasta ar fi întreținut și sporit probabil opoziția tronului la brusca sa aliniere la interesele Antantei. La o lună după demisia ministrului, premierul îi vorbește regelui despre „opoziția dintre tendințele și preferințele lui Streit și cele ale celorlalți membri ai guvernului, care chiar după demisia acestuia (și menținerea sa provizorie în cabinet) pare să deschidă o opoziție între Coroană și guvern"[34].

Totuși, orice au afirmat apoi partizanii lui Venizelos, nu se poate spune că regele a fost un germanofil încrâncenat. El a căutat mai degrabă să evite țării imensele pierderi cauzate de o participare prematură la marea conflagrație mondială.

Când kaiserul Wilhelm cere regelui să intre imediat în război, Constantin I i-a răspuns: „Împăratul știe că simpatiile mele personale și opiniile mele politice se îndreaptă către el. Nu vom uita niciodată că datorită lui avem Cavalla. Totuși, nu știu cum aș putea să-i fiu de folos dacă mobilizez acum armata. Mediterana este la bunul plac al flotelor unite britanice și franceze. Ne-ar distruge vasele, ne-ar lua insulele și ar împiedica concentrarea armatei mele, care poate fi făcută doar pe mare, neexistând încă o cale ferată… Sunt nevoit să cred că neutralitatea ni se impune"[35].

De altfel, nici în rândurile Antantei părerile nu concordau perfect. În timp ce Anglia la început afirmase că ajutorul Greciei nu era necesar (se spera încă atragerea Bulgariei), iar pe urmă l-a solicitat, Rusia, prin vocea ministrului Sazonov, refuză inițial categoric sprijinul grec. Rușii nu numai că au refuzat ideea intrării trupelor elene în Constantinopol, în cazul unei victorii, dar a căutat să-i îndepărteze pe greci de desfășurarea evenimentelor, sperând în păstrarea Constantinopolului doar pentru ei[36].

O problemă care necesită o atenție specială este poziția Greciei față de conflictul european în general și față de conflictul austro-sârb în special, din punctul de vedere al tratatului de alianță dintre Grecia și Serbia din 1913.

Acesta fusese încheiat la 19 mai /1 iunie 1913 și prevedea intervenția uneia dintre cele două puteri semnatare, în cazul în care cealaltă parte ar fi atacată. Și tratatul de la București, și cel greco-sârb au fost contractate pe baza juridică (precară) și pe principiul echilibrului balcanic, dorindu-se păstrarea lui doar între statele balcanice. S-a vorbit despre nerespectarea acestui tratat de către Grecia, care s-a eschivat în 1914, neajutându-i pe sârbi. Totuși interpretarea acestui tratat trebuie făcută în spiritul în care acesta a fost redactat, adică într-un cadru

strict balcanic. Concret, el se referea (în special) la un atac din partea Bulgariei.

În momentul agresiunii austro-ungare, abținerea României și intrarea Imperiului otoman în război au dus la nulitatea *de facto* a acordurilor și angajamentelor anterioare. Tratatul stipulează alianța contra atacului „unei a treia puteri", dar nu vorbește despre atacul mai multor puteri[37]. Cel puțin, aceasta a fost interpretarea care i s-a dat de către partizanii neutralității elene.

Totuși Serbia, în momentul în care a fost atacată, în baza trataului de alianță, cere ajutorul Greciei. La Atena are loc un Consiliu de Miniștri sub președinția regelui, în urma căruia este adresată la 20 iulie/ 2 august 1914 o depeșă guvernului de la Belgrad, în care se arată:

«Guvernul își va îndeplini obligațiile de prieten și aliat prin decizia de a păstra o atitudine de neutralitate binevoitoare și de a fi gata să respingă orice pericol venit din partea Bulgariei». «Guvernul regal reiterează că este gata să înfrunte primejdia unui atac bulgar»[38]. În fond, guvernul de la Atena nu a făcut decât să se conformeze spiritului și literei tratatului, au spus partizanii neutralității. Spiritul era cel al echilibrului balcanic, iar litera acestuia prevedea anumite condiții care nu erau îndeplinite. Astfel, în august 1914, Statul Major grec întreabă la Belgrad, prin ambasadorul Alexandropoulos și atașatul militar, colonelul Vlachopoulos, dacă Serbia ar fi dispusă, în cazul mobilizării Bulgariei, să trimită la frontiera sa orientală 100.000 de soldați (adică mai puțini chiar decât prevedea tratatul din 1913 : 150.000). Serbia răspunde că nu, deoarece își asumase anumite obligații față de Antanta și începuse deja o ofensivă pe frontul austriac. De aici rezultă clar că noile obligații ale Serbiei nu îi mai permiteau să își îndeplinească obligațile balcanice ce decurgeau din tratatul greco-sârb din 1913[39].

În ciuda acestor considerente, primul ministru Venizelos socotește că a fost declanșat *casus foederis* (situația de alianță) și că Grecia trebuie să meargă alături de Serbia. Regele și Statul Major susținând contrariul, această opoziție va duce în final la căderea cabinetului Venizelos.

Însăși Serbia va accepta în final punctul de vedere al Greciei. Balongcici, ministrul Serbiei la Atena, declară: «Niciodată nu s-a pus mai puțin problema unui sprijin furnizat Serbiei de către Grecia decât în împrejurările actuale»[40].

În octombrie 1914, apoi la 11/24 ianuarie 1915, Antanta se adresează din nou guvernului elen pentru a-i cere participarea, în schimbul unor vagi compensații în Asia Mică, prezentate de sir Edward Grey (care în scrisoarea sa nici nu menționează clar care ar fi acestea). Venizelos, dorind aceste teritorii, se arată gata să satisfacă în schimb cererile Antantei, de cedare a unor teritorii grecești către Bulgaria. Prin două lungi memorii către rege, el îl sfătuiește pe acesta să cedeze Bulgariei districtele macedonene Sari-Chatan, Cavalla și Drama. Practic, cedarea Macedoniei orientale. Ulterior, el și-a recunoscut eroarea și a respins propunerile Antantei. Însă Grecia nu putea ceda teritorii câștigate prin luptă în timpul războaielor balcanice, și mai ales, nu putea renunța la „marea idee": redobândirea Constantinopolului[41].

În acest timp, țarul Bulgariei își negustorește intrarea în război, întreținând speranțele guvernelor puterilor Antantei, că, fără îndoială, li se va alătura. Bulgarii sperau însă mai mult de la Centrali decât ceea ce le oferise Antanta (Drama, Cavalla și Cadrilaterul românesc): ei sperau dobândirea întreagii Macedonii, Constantinopolul imperial și dominația asupra întregii Peninsule Balcanice[42].

NOTE

[1] Louis ANDRE, *Les Etats chretiens des Balkans depuis 1815*, Paris, Librairie Alcan, 1918, p. 251.

[2] P.D. PLATYKAS, *La Grèce pendant la guerre de 1914 – 15 – 16 – 17 – 18. Etude de politique extérieure*, Berne, Edit. Ferd. Wyss, 1918, p. 24.

[3] Georges M. MELAS, *Lex-Roi Constantin. Souvenirs d'un ancien secrétaire*, Paris, Ed. Payot, 1921, p. 165.

[4] *Ibidem*, p. 152.

[5] William MILLER, *Greece*, London, Ernest Benn Ltd., 1928, p. 53.

[6] *Ibidem*.

[7] P.D. PLATYKAS, *op. cit*., p. 333.

[8] Edouard DRIAULT, Michel LHERITIER, *Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours*, tome V, *La Grèce et la Grande Guerre. De la Révolution turque au traité de Lausanne (1908 – 1923)*, Paris, Les Presses Universitaires de France, 1926, p. 141.

[9] Georges M. MELAS, *op. cit*., p. 219.

[10] William MILLER, *op. cit.*, p. 54.
[11] Michel LHERITIER, *La Grèce*, Paris, Ed. F. Rieder et C-ie, 1921, p. 19.
[12] Georges M. MELAS, *op. cit.*, p. 226.
[13] Edouard DRIAULT, Michel LHERITIER, *op. cit.*, p. 142.
[14] Georges M. MELAS, *op. cit.*, p. 155.
[15] Nicolas SVORONOS, *Histoire de la Grèce moderne*, Paris, Presses Universitaires de France, 1972, p. 88.
[16] Georges M. MELAS, *op. cit.*, p. 136.
[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*, p. 137.
[19] *Ibidem*, p. 139.
[20] *Ibidem*, pp. 140-145.
[21] P.D. PLATYKAS, *op. cit.*, p. 17.
[22] William MILLER, *A History of the Greek people (1821 – 1921)*, London, Maethuen et Co., Ltd., 1922, p. 150.
[23] P.D. PLATYKAS, *op. cit.*, p. 15.
[24] *Ibidem*, p. 116.
[25] *Ibidem*, pp. 27-28.
[26] *Ibidem*, p. 35.
[27] *Ibidem*, p. 25.
[28] Apostolos VACALOPOULOS, *Histoire de la Grèce moderne*, Editions Horvath, 1975, p. 219.
[29] William MILLER, *A History of the Greek people (1821 – 1921)*, p. 193.
[30] Georges M. MELAS, *op. cit.*, pp. 147-149.
[31] P.D. PLATYKAS, *op. cit.*, p. 25.
[32] Georges M. MELAS, *op. cit.*, p. 123.
[33] P.D. PLATYKAS, *op. cit.*, p. 26.
[34] *Ibidem*, p. 31.
[35] William MILLER, *A History of the Greek people (1821 – 1921)*, p. 151.
[36] Georges M. MELAS, *op. cit.*, p. 153.
[37] P.D. PLATYKAS, *op. cit.*, pp. 97 – 99.
[38] *Ibidem*, p. 18.
[39] *Ibidem*, pp. 104 – 105.
[40] *Ibidem*, p. 22.
[41] Michel LHERITIER, *op. cit.*, p. 19.
[42] Edouard DRIAULT, *La Grande Idée. La Renaissance de l'Hellénisme*, Paris, Librairie Felix Alcan, 1920, p. 200.

PRIMII OFIȚERI ROMÂNI LA NATO. ANUL 1998, ANUL CÂND AU FOST SELECȚIONAȚI ȘI NUMIȚI ÎN FUNCȚII LA COMANDAMENTELE NATO (II)

CONSTANTIN-DUMITRU MOISA *

Abstract

After the Madrid Summit in 1997, regarded as a politico-military failure, or at least a semi-failure, if we take into account that at least in the military domain, the three invited countries to join NATO – the Czech Republic, Poland and Hungary – did not have achievements well above our country, NATO has initiated the Partnership for Peace Enhanced Programme for Education and Training, has started to developing the Persistent Partner Simulation Network Capability and has begun to implement the concept of Partnership Staff Elements (PSE) Development of a Persistent Partner Simulation Network Capability, as one of the main vehicles necessary to ensure the participation of staff officers from PfP countries to "NATO-led PSO operations with the participation of partners".

Also within this concept, NATO has intended to offer various positions in some of its commands, subject for selection and appointment of partner officers and NCOs, both as an opening of the Alliance and as a method of enhancing military training in the armed forces of these countries. In this context, in the summer of 1997, NATO has sent to Romania a significant and consistent dossier with positions that will be assigned to Romanian staff officers and NCOs.

The article highlights some of the unknown details regarding the first Romanian officers selected and appointed in various positions to NATO HQs, national and the Alliances' efforts and difficulties they have to manage to implement the PSE concept, as well as duties, responsibilities and the activities performed by the first Romanian Staff Officer for Operations and exercises, officer selected and assigned to Commander In Chief Iberian – Atlantic Area. Some of personal thoughts, visions and points of view are also highlighted.

Keywords: *Romanian officers, NATO, 1998*

În continuare, doresc să prezint principalele aspecte, cele cu caracter general valabil, cu care ne-am confruntat primii ofițeri de stat major internațional selecționați pentru posturi la NATO. Ceea ce am să prezint a fost, în general, valabil pentru toți dintre noi atât în țară, cât și la toate locațiile NATO, cu unele mici diferențe generate de specificul local al regiunii unde era dislocat comandamentul NATO și legislația statului gazdă.

* Expert, Ministerul Apărării Naționale.

Încă de la început, subliniez că în primele luni, atât autoritățile naționale cât și NATO au avut de rezolvat multe probleme, preponderent legislative și de logistică.

Să vedem ce a fost necesar să se rezolve în țară.

Nu există nici un suport legislativ care să prevadă condițiile și termenii în care militarii români pot să lucreze în străinătate, încadrați în structurile NATO. Practic, nu există nici o lege, hotărâre de guvern etc., care să legifereze acest lucru. Asta în condițiile în care, pe de o parte, avem trupe angajate în operații NATO, iar, pe de altă parte, se cunoștea despre solicitarea NATO, astfel că mai devreme sau mai târziu, și România va avea militari care vor lucra în comandamentele NATO.

Și atunci, sub presiunea timpului și a angajamentelor asumate de țara noastră, a fost emisă H.G. nr. 919 din 16.06.1998 (la această dată, rapoartele de plecare la post erau deja avizate și aprobate).

Raportul de plecare la posturile selecționate de NATO a fost înaintat ministrului apărării naționale, de secretarul de stat și șef al SMG.

Ca apreciere pur personală: atunci, șeful SMG era și secretar de stat, că doar era nevoie de armată, singura instituție care avea (cum are și astăzi) o imagine serioasă, care se situa pe primul loc ca încredere a populației în instituțiile statului (dacă nu luăm în calcul, între instituțiile statului, biserica) și care era singura ce putea asigura și garanta intrarea în NATO. Acum, dacă nu mai avem nevoie de ea (ferească Dumnezeu să avem nevoie de ea, în contextul de securitate actual), ce ne mai trebuie încă un secretar de stat în plus.

Deci, raportul a fost semnat/aprobat de ministrul apărării la data de 25.04.1998, iar Curtea de Conturi a României a avizat favorabil acest raport pe data de 25.05.1998, cu mențiunea că se avizează cheltuielile numai după emiterea hotărârii de guvern și în conformitate cu aceasta. Adică după ce H.G. a fost emisă în data de 16.06.1998. Aș râde, dar, de fapt, trebuie să plâng de slăbiciunile sistemului.

Termenul inițial comunicat de NATO privind prezentarea noastră la posturi era de 01.06.1998 (mai puțin lt.col. Corneliu Dobrițoiu, solicitat în regim de urgență să se prezinte la post până la 28.04.1998).

La nivelul SMG, a fost întocmit un singur raport, în care se prezentau datele principale ale misiunii și prin care se solicita aprobarea ministrului apărării naționale pentru plecarea la posturi a celor cinci ofițeri de stat major nominalizați de IMS. Scuze, între timp, României i-a fost alocat încă un post, atribuit lt.col. Florin Boștină Bratu, deci șase ofițeri de stat major apar în raportul menționat.

De plecat, am plecat fiecare cum am reușit să finalizăm pregătirile, să obținem aprobările de rigoare și fondurile necesare aprobate prin raport înaintat prin Secția Cooperare Militară Internațională, care va gestiona relația cu noi pe durata misiunii la posturi.

Detaliile privind data de deplasare, modalitățile de deplasare și transport internațional, calculul costurilor aferente deplasării și cele de transport a echipamentelor și materialelor necesare misiunii, toate elementele necesare prezentării la post, au fost în responsabilitatea fiecăruia dintre noi și au fost incluse în raportul menționat mai sus, sub forma anexelor pentru fiecare post/ofițer.

Trebuie să fim corecți și să subliniem că, la vremea respectivă, nicio structură a SMG nu avea o experiență similară sau un precedent pe care să se bazeze în gestionarea acestei situații de pionierat. Cum de pionierat avea să fie și prezentarea la post și intrarea noastră pe funcții. Nici Secția Financiară din SMG nu avea un suport legislativ pe baza căruia să stabilească datele și condițiile de finanțare ale plecării noastre. S-a apelat la singura structură din MApN care avea militari în afara teritoriului național, iar până când SMG a aprobat propriile regulamente de funcționare, am lucrat după prevederile acestei structuri.

De asemenea, nici datele concrete despre comandamentele și țările unde urma să plecăm nu erau de natură să ne ajute la pregătirea deplasării și intrarea pe funcții, deși atașații militari au fost solicitați să sprijine sosirea noastră la posturi.

Structurile de specialitate nu aveau elaborat un ghid de pregătire pe linia securității noastre în misiuni internaționale permanente. Orientările primite au avut caracter general.

Nu am primit, cel puțin eu, materiale de reprezentare și nici însemne și cadouri simbolice privind armata României, așa cum era

precizat în raportul aprobat de ministrul apărării naționale, cu excepția a câtorva fluiere, șervețele cu motive naționale și farfurii ceramice. Nici fonduri pentru evenimente de interes militar (Ziua Armatei sau Ziua Națională).

Pregătirile s-au desfășurat în paralel cu executarea atribuțiilor de serviciu și în funcție de bunăvoința fiecăruia dintre șefii noștri direcți.

În ce mă privește, am avut deplină înțelegere din partea col. Mircea Mândru și Nicolae Dohotariu (astăzi generali), astfel că, în jurul datei de 15 iunie, m-am ocupat numai de plecare și am fost solicitat la COPSIC numai în cazuri de urgență. Le mulțumesc tare mult pentru tot ajutorul. Am beneficiat și de sprijinul colegilor de la Secția Cooperare Militară Internațională, sub conducerea col. Feraru Gheorghe și Matei Dumitru, secție care a gestionat plecarea noastră și unde oameni de mare probitate profesională și un caracter deosebit ne-au ajutat să finalizăm pregătirile de plecare.

Cei care plecam, urma să fim trecuți pe un stat anexă al SMG, pentru a rămâne în evidență.

Deși majoritatea eram pe funcții de șef birou/similar, încadrarea în anexa prevăzută în raport era de ofițer 1 sau ofițer 2 (cu clasă de salarizare mult sub cea de șef de birou, fără să mai vorbim de sporurile pierdute). Atunci nu a contat. Dar asta avea, însă, să ne coste scump pe toți, atunci când guvernul Boc a aplicat legea privind recalcularea pensiilor pe principiul contribuității, după cum a vrut măria sa să schimbe și să aplice legea. Sigur că da, că doar noi am fost prin lumea bună și am văzut și știm multe. Sigur că da, că doar noi ne calculaserăm singuri pensiile, că noi ne-am ales singuri ce contribuție lunară să avem la asigurările sociale și că înșelaserăm. A uitat sau nu a vrut să știe că toate aceste calcule privind pensiile noastre erau făcute conform legislației în vigoare de instituția militară autorizată. Iar liderii militari au tăcut. Scaunul, bată-l vina, să fi fost de vină? A urmat și legea care interzicea cumulul pensiei cu salariul. Pentru cei curioși, le spun că tatăl fostului șef al ODC… fost militar în armata SUA – acum pensionar – avea patru pensii, din care trei în urma activităților în instituții de stat americane, după ieșirea la pensie (deci, a cumulat mai multe venituri). Acolo munca e apreciată și binevenită pentru societate. Ah… Am uitat; cred că de aceea se cheamă „pământul făgăduinței".

Back to business.

Despre salariile noastre la post… Poate odată am să povestesc și despre salariile noastre (alea nesimțite), ale ofițerilor români la NATO, dar și despre cele ale celorlalți ofițeri parteneri (adică despre cei din țările foste comuniste). Poate ar fi chiar bine să se știe măcar atât, că în multe cazuri, colegi tot din țările partenere, aveau salarii aproape duble.

Pentru instalarea la post, mi-a fost aprobată suma apreciată ca necesară închirierii unei locuințe nemobilate și, separat, suma necesară achiziționării mobilierului și altor echipamente și materiale necesare pentru utilarea acesteia. Totalul alocat pentru primul an era de circa 55.000 USD.

Am primit pașapoarte de serviciu, deși de la NATO se recomandaseră cele diplomatice (vă las dvs. curiozitatea de investiga în mass-media anului 1997-1998 ce evenimente au creat neplăceri MAE privind pașapoarte diplomatice care au fost date nu știu cui căror nepoți, prietene și altor persoane fără acest drept; eu știu bine, dar mai bine spun că nu știu). Astfel că noi, cei care am plecat „la plimbare" la NATO, a trebuit să ne „descurcăm" cu cele de serviciu. Pentru mine, noroc cu MAE portughez, care ne-a acordat Carduri de Identitate Diplomatică (vom reveni). Despre ceilalți colegi, nu știu care au avut pașapoarte diplomatice și care pe cele de serviciu.

Așadar, aproape am terminat pregătirile în țară și gata de plecare.

NATO a avut de rezolvat, în principal, două probleme:

a. Pregătirea concretă a ofițerilor selecționați la specificul (intimitatea) procedurilor de stat major NATO și al comandamentelor unde urma să activăm;

b. Statutul nostru în țările de dislocare, drepturi, privilegii și obligații.

a. În perioada 06-17 aprilie 1998, la SACLANT (Supreme Allied Command Atlantic), unul din cele două comandamente strategice

NATO (dislocat la Norfolk, SUA), a avut loc Seminarul de Pregătire / Orientare al ofițerilor partenere ce urmau să încadreze posturi în comandamentele subordonate SACLANT. Cursul a avut patru componente principale:

– proceduri de stat major NATO; dislocare, structură, misiuni, activități, atribuții, proceduri stabilite și accesul la informații etc.;

– specificul comandamentelor unde urma să activăm și al funcțiilor de încadrare;

– specificul țărilor de dislocare și briefing de securitate;

– scurtă pregătire în domeniul informatic.

Ni s-a precizat că SACLANT a solicitat prezența la post până pe data de 15 iunie 1998. Asta înseamnă că, deja, erau semnale că nu vom respecta termenul de prezentare și NATO dorea să ne ferească de o situație neplăcută.

Turul de serviciu stabilit pentru ofițerii parteneri era de doi ani, cu posibilitatea de a fi prelungit de NATO cu încă un an.

Aș sublinia pregătirea informatică executată la ExecuTrain, care mi-a completat cunoștințele în Windows 98 și mi-a permis să intru direct în activitate atunci când am ajuns la post. Acest curs a avut loc în cadrul Seminarului de Pregătire menționat mai sus.

Tot acum am avut șansa de a vedea două locuințe ale personalului care încheia turul de serviciu la SACLANT, împreună cu recomandările organizatorilor privind câteva criterii/condiții ce trebuie avute în vedere la alegerea locuințelor. Eu am primit detalii de la reprezentatul IBERLANT.

Am vizitat Baza Militară de la Norfolk – o impresionantă imensitate –, am vizitat portavionul nuclear G. Washington și am văzut nava Mount Whitney, care va fi Comandamentul cu Baza Navală pentru SOUTHLANT.

Am avut prilejul de a vedea muzeul coloniștilor englezi precum și primele nave britanice sosite pe pământul făgăduinței, acum muzee (Williamsburg area).

Aș mai menționa că eram singurul ofițer român încadrat în cadrul structurilor SACLANT, toți ceilalți colegi români fiind în subordinea IMS și SACEUR.

b. Statutul nostru în țările de dislocare.

Nu cunosc detalii, dar știu că la Bruxelles au fost discuții aprinse. Nu eram membri NATO și nu puteam primi statutul legal al ofițerilor din statele membre. Fiecare stat gazdă a avut libertatea de a alegere statutul care ni se conferă și să emită Carduri de Identitate corespunzătoare. Mulțumesc MAE și MApN portughez pentru acordarea statutului de atașat militar al României la NATO, statut care mi-a conferit drepturi egale cu diplomații militari străini și ofițerii de stat major din statele membre NATO, cu aceleași privilegii și imunități dar și obligații. Nu cunosc deciziile celorlalte țări privind ofițerii parteneri.

Deci, cu raportul de plecare aprobat de ministrul apărării naționale, cu bagajele făcute și pregătirile încheiate, atât la NATO cât și în țară (nu doresc să fiu răutăcios, dar mulți din cei solicitați să facă pregătirea noastră au recunoscut că nu… există un precedent, nu există deci expertiza necesară… că nu au ce să ne învețe prea mult, că noi știm despre NATO mai mult decât ei și că de aceea am fost selecționați; că așteptau revenirea noastră pentru a valorifica experiența și a organiza primele perioade de pregătire; vom vedea însă că nu a fost chiar așa la revenirea noastră) am așteptat sosirea zilei de plecare.

Drept urmare, am ridicat biletele, banii, am predat bagajele companiei de transport[1] (în limita celor 175 kg aprobate) și, cu încredere și speranțe, **toate pânzele sus spre IBERLANT, spre țara marilor descoperiri geografice, Portugalia**.

Eu și familia am plecat pe data de 29 iunie 1998. Nu cunosc datele de plecare ale celorlalți colegi.

Sosirea și prezentarea la IBERLANT HQs

Fără NATO Security Clearance Certificate (certificat trimis ceva mai târziu), am aterizat la Lisabona.

La sosire pe aeroportul internațional Lisabona, am fost așteptat de cdr. Fernao Malaquies PERREIRA, șeful Secției Plans and Policy din IBERLANT (SJ-51) și de atașatul român al apărării, col. Ionel Bucuroiu. După primul contact și discuții preliminare, mi s-a comunicat că **voi fi prezent pe data de 1 iulie ora 09:00 la sediul IBERLANT**, pentru prezentare și famili-

arizare cu comandamentul. O mașină a NATO va fi la ora 08:00 în fața hotelului pentru a asigura transportul.

Am plecat împreună cu familia la hotelul Estoril Eden, din celebra stațiune Estoril[2], unde am primit cu vedere spre Atlantic (rezervare prin amabilitatea col. Bucuroiu). O frumusețe pe malul Atlanticului. „Minunea" a durat însă doar… trei zile. Atât a fost aranjamentul atașatului apărării. De acum am rămas pe cont propriu. La un hotel Ibis din Oeiras, pe autostrada Lisabona-Cascais.

Prezentarea la IBERLANT a fost scurtă.

Am avut discuții cu ACOS[3] pentru Operations, Plans and Policies, cu COO, cu CPLANO, cu CMPO[4] și cu șeful securității. Ne-au fost prezentați ofițerii direcționali (numiți sponsors, de fapt un NATO counterpart) pentru perioada de acomodare.

Ofițerul bulgar sosise solicitării NATO pe data de 15.06.1998.

Mi s-au acordat, teoretic, zece zile pentru housing (de fapt, atât am spus eu că SMG mi-a asigurat plata hotelului, timp în care trebuie să găsesc locuință).

Urma perioada de pregătire, stabilită pentru zece zile (Indoctrination Period, termen care suna ciudat – ca și cel de sponsor –, dar asta era terminologia aici). De fapt, perioada de pregătire a început mai devreme decât cele zece zile. Zilnic, la ora 08:00, un autoturism de serviciu mă lua de la hotel și soseam la comandament în jurul orei 08:20. Cam în jurul orei 11:00 – 11:30, același autoturism mă ducea la compania de imobiliare, de unde plecam cu reprezentatul acesteia să văd diferite oferte cu locuințe pentru închiriat.

Ca toți ceilalți ofițeri români sosiți la post, trebuiau rezolvate cât de urgent posibil, și asta singuri[5] (sau prin bunăvoința străinilor), cam următoarele:

– închirierea unei locuințe;

– deschiderea conturilor bancare;

– înscrierea copiilor la școală;

– stabilirea statutului în Portugalia și primirea cardurilor de identitate;

– asigurarea și asistența medicală;

– autoturismul postului;

– primirea de la direcția financiară a numărului de contributor fiscal;

– cardul de scutire de taxe la achiziționarea de carburant;

– cardul de scutire de taxe (în final, aveam să folosesc cardul și numărul alocat ambasadei noastre).

Au urmat câteva zile de agitație pentru găsirea locuinței și încheierea contractului de închiriere a acesteia. Au apărut primele ajutoare, simpatii și gesturi colegiale. Maj. Eduardo Faria din Direcția Operații și Maggy Dorothy, o scoțiancă simpatică din US Support Unit, au fost cei care ne-au ajutat să găsim casă și să semnăm un contract de închiriere care să ne ferească de surprize ulterioare. A fost modelul folosit de ofițerii americani.

Dar nu a fost chiar așa simplu. Chiar din primele două-trei zile, am constatat că locuința nemobilată (aprobată prin raportul de plecare) nu era o soluție bună. Diferența de preț între cele mobilate și nemobilate era foarte mică, circa 200-300 USD. Mobilarea și achiziția de alte echipamente pentru casă presupuneau cumpărături serioase, transport și montaj – deci cheltuieli suplimentare –, facturi, evidență contabilă etc. Și, în plus, nimeni nu garanta că peste doi ani, pe acest post, va fi selecționat din nou un ofițer român, ceea ce ar fi impus cheltuieli de transport mobilă spre țară etc. Am transmis raport urgent la șeful SMG, care a aprobat solicitarea de a închiria locuință mobilată.

Din cauza lipsei unui autoturism al postului (și perspectivelor nu foarte sigure de a primi fondurile necesare de achiziționare), am optat pentru un apartament situat la circa 30 de minute de mers pe jos până la comandament. Un apartament nu foarte mare, dar suficient de elegant ca să pot organiza mai târziu unele activități sociale cu prietenii de la NATO. Aici rolul soției a fost deosebit de important. Și nu numai acum. Categoric colegii de suferință vor confirma cât de mult a contat ajutorul soțiilor noastre pe toată durata misiunii.

Contul în bancă pentru cheltuielile de la post a fost deschis pe numele ambasadei, respectiv contul nr. 3 (bineînțeles că am deschis și un cont personal). Am primit cardul bancar și un set de 20 de cecuri cu care puteam face plăți. Aproape incredibil, un petic de hârtie, fără elemente de securizare specifice bancno-

telor, pe care, cu numai o semnătură, puteai cumpăra și un autoturism (așa avea să se întâmple peste câteva luni, la achiziționarea autoturismului personal)[6]. Educația și gradul de civilizație al cetățenilor țării gazdă nu impuneau acest lucru.

Investigațiile pentru înscrierea copiilor la școli internaționale au durat aproape trei săptămâni. Practic, mi-au rămas două variante: British College, excelent ca locație (foarte aproape de locuință), și American International School, puțin departe, dar OK. Prețurile erau însă prohibitive chiar și pentru ofițerii britanici sau americani[7]: 10-12.000 USD. Diferența era că la ei plătea Pentagonul. La noi… nimeni. Știu însă că cei de la Bruxelles și Mons au avut șansa școlilor americane. SUA și-au dat acordul ca partenerii să aibă copiii înscriși la școlile americane.

Drept urmare, am solicitat Ministerului Învățământului din Portugalia înscrierea copiilor mei la școlile de stat din Oeiras. Am primit aprobarea cam în trei săptămâni, dar de mare ajutor a fost statutul diplomatic acordat de autoritățile portugheze. Deși școli de stat, și aici se plăteau niște taxe, numite propina. Dar oricum, erau sume suportabile, sume de circa 300 USD/an pentru fată (liceu) și 220 USD/an pentru băiat (școala primară).

În privința asigurării medicale, lucrurile nu erau clare. Dacă doream și aveam bani, puteam face asigurări medicale pentru întreaga familie. Suma anuală era de circa 2.000 USD, pe familie, este drept, cu acoperire inclusiv a intervențiilor chirurgicale și tratamentelor în străinătate (până la 30.000 USD).

Sistemul militar de sănătate funcționa cam ca la noi. Am căutat deci să văd ce posibilități aveam. Una dintre acestea o reprezenta acordul NATO – PfP Sofa. După îndelungi discuții și din nou cu sprijinul direct al amiralului Rodrigues, am primit acordul de a folosi serviciile medicale ale spitalelor medicale ale celor trei categorii de forțe.

Realitatea a demonstrat însă că Punctul Medical al SUA a fost întotdeauna deschis pentru mine și familia mea. Prima intervenție stomatologică pentru fiul meu a fost aici. Ulterior, am aflat că medicul șef al US Medical Office solicitase de la Pentagon aprobarea pentru această intervenție. Ați citit bine, de la Pentagon. Acesta era nivelul la care se lucra pentru a oferi partenerilor tot sprijinul. Da, aici omenia nu are limite. Mulțumesc SUA, mulțumesc cdr.dr. George Daniel Forman.

Urmare a solicitării adresate de Comandantul Șef al IBERLANT, amiralul Alexander Reis Rodrigues, autorităților portugheze, mi s-a comunicat că voi avea statut de atașat militar al României. Am întreprins diligențele necesare prin secretariatul ambasadei României și, în circa o lună, eram deja în posesia ID-urilor diplomatice.

Despre autoturismul de serviciu… am primit de acasă indicații să… mai aștept încă. Deși aprobate prin raport, nu existau fonduri disponibile… poate la iarnă, când, ca de obicei, vor rămâne bani necheltuiți… Anticipez că, de fapt, mașinile pentru posturile încadrate de ofițerii români la NATO vor fi cumpărate la Bruxelles, prin grija gl. Gheorghe Rotaru, și le vom primi abia în aprilie 1999. Până atunci… vreo patru luni (pentru a merge la activități sociale mai ales, inclusiv celebrul Thanksgiving Day, găzduit de amiralul american) am fost ajutat de câțiva colegi portughezi și colegul bulgar, care din septembrie 1998 a avut mașină. Am închiriat de câteva ori un autoturism, prin secția de transport a comandamentului, bineînțeles pe banii proprii, dar beneficiind de prețurile promoționale acordate IBERLANT de o companie de profil, mai ales pe perioada de weekend, pentru activitățile socio-culturale și rezolvarea problemelor familiare.

În decembrie 1998, nu am mai suportat rușinea de a fi singurul ofițer fără mașină din tot comandamentul IBERLANT și am cumpărat mașină personală.

Am uitat să menționez că moneda oficială în Portugalia era Escudosul, cu o rată de schimb de aproximativ 200-220 Esc = 1 USD (cu o stabilitate în aceste limite). Din anul 2000, Portugalia a început pregătirea pentru intrarea în zona Euro, dar nu am fost afectați.

Salariul în valută, conform HG 837 / 1995, liberă la publicare, era de 250.000 Escudos (aprox. 1.250 USD în funcție de rata de schimb escudos/dolar).

Cert este că, începând cu luni, 12 iulie 1998, am terminat perioada de pregătire și am început munca la IBERLANT.

NOTE

[1] În lista de materiale am trecut și un serviciu de cafea argintat/placat. Era achiziționat din Belgia și se vedea că modelul nu era tradițional românesc. Mi s-a cerut însă să aduc adeverință de nu mai știu unde că nu este din tezaurul țării. Am plecat în viteză la minister, am modificat lista și am trecut doar serviciu de cafea și... totul OK. Stăpânul își învață sluga hoață...

[2] Istoria contemporană ne spune că aici și-au petrecut mulți ani din viață regele Carol II și Elena Lupescu. Vom reveni.

[3] Assistant Chief of Staff.

[4] COO=Chief Operation Officer; CPLANO= Chief Planning Officer; CMPO=Chief Military Personnel Officer.

[5] La IBERLANT funcționau Support Units pentru contingentele USA, UK, spaniol și chiar țara gazdă, Portugalia.

[6] Acesta era nivelul de conștiință și corectitudine la care ajunseseră unele țări occidentale.

[7] Counterpartul meu mi-a confirmat că nici cu salariul său nu poate suporta cheltuieli de școlarizare de cca. 21.000 USD pentru doi copii. DoD suporta aceste cheltuieli fie prin înființarea de școli acolo unde contingentele erau numeroase, fie prin decontarea directă acolo unde efectivele erau reduse. Aici, la IBERLANT, decontarea era valabilă și pentru britanici, germani și spanioli.

REUNIUNEA ȘTIINȚIFICĂ CU TEMA: „ROMÂNII ŞI BĂTĂLIA DE LA VERDUN”

În ziua de 26 mai 2016, la Cercul Militar Național, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, a organizat masa rotundă cu tema: *Românii şi bătălia de la Verdun”*, în colaborare cu Muzeului Militar „Regele Ferdinand I”, care a inaugurat expoziția „Bătălia de la Verdun”, cu documente și fotografii inedite despre marea bătălie.

Reuniunea a fost onorată cu prezența generalului de brigadă dr. Cristian Eremia, locțiitor al șefului Departamentului pentru Politica de Apărare și Planificare, a colonelului dr. Cristophe Midan, ataşatul militar al Franței la București, și a comandorului dr. Olimpiu M. Glodarenco, directorul Muzeului Militar Național, care au susținut și alocuțiunile de deschidere. Aceștia au subliniat importanța reuniunii, ca parte integrantă a programului național de comemorare a Primului Război Mondial, jalonând principalele teme care stau la baza întregii manifestări științifice: rolul important al bătăliei de la Verdun în conflagrație și în decizia României de aderare la Antantă, cât și relațiile politice și militare dintre România și Franța. Generalul Mihail. E. Ionescu, directorul ISPAIM a subliniat preocupările Institutului legate de cele două programe – Centenarul Primului Război Mondial și programul „România-100”, cât și inițierea site-ului verdun.mapn.ro de către acesta.

La cele două sesiuni ale mesei rotunde au participat istorici, profesori, muzeografi și cer-

cetători militari, care prin tematica abordată au atins o gamă variată și largă a aspectelor care au definit „bătălia de la Verdun" – considerată cea mai lungă și mai sângeroasă din istoria Primului Război Mondial.

În prima sesiune au prezentat comunicări col. dr. Petre Otu, dr. Sergiu Iosipescu, dr. Alexandru Madgearu, dr. Șerban Pavelescu, din cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, care au relevat o diversitate tematică și de idei referitoare la subiectul activității. Au fost explicate și evidențiate, de pe poziții strategico-tactice, motivele alegerii Verdunului, ca zonă de străpungere a frontului, tactica militară folosită de germani (a războiului de uzură) și de francezi, au fost

menționate etapele desfășurării bătăliei. Din jurnalele și însemnările președintelui Franței de la acea dată, Raymond Poincaré și din corespondența regelui Albert I al Belgiei, inclusiv cu regele Ferdinand I al României, au fost dezvăluite informații legate de ieșirea din neutralitate a României, desfășurarea bătăliei de la Verdun, ca si despre situația ingrată a statelor mici, în cadrul conflagrației. A fost, de asemenea, prezentat felul cum s-a reflectat bătălia de la Verdun în presa bucureșteană, comparând stiri, comentarii și imagini din cotidienele mari Universul, Adevărul și Minerva, plus suplimentul Săptămâna războiului, dar și în istoriografia românească, studiată din perspectiva „lecțiilor" învățate, îndeosebi de către teoreticieni și istorici din perioada interbelică, și din perspectiva legăturii cu decizia României de intrare în Război de partea Antantei.

Comunicările amintite au suscitat un deosebit interes, care au dat naștere unor dezbateri și completări deosebit de interesante, cu abordări inedite, privitoare la rolul Franței și Rusiei în decizia luată de România de a se alătura cat mai grabnic Antantei, precum și despre reflectarea Primului Război Mondial în istoriografia perioadei comuniste.

Între cele două sesiuni, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I" a inaugurat o expoziție tematică despre bătălia de la Verdun, prezentată de directorul instituției, comandor dr. Olimpiu Manuel Glodarenco și de muzeograful Vladimir Șerbănescu.

A doua sesiune de comunicări, la fel de bogată în informații, a fost susținută de dr. Mihail Dobre, cc. Diana Gheorghiță, dr. Cătălin Fudulu, muzeograf Vladimir Șerbănescu, și cc. Lucian Drăghici, de la instituții de profil civile și militare, implicate în Programul național de comemorare a Primului Război Mondial, precum Universitatea București, Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I", Serviciul Istoric al Armatei.

Registrul tematic abordat a fost divers, pornind de la percepția italiană asupra perioadei de neutralitate a României, precum și ecourile intrării acesteia în război, semnalate de diferite ambasade ale Italiei în Europa, la situația cimitirelor prizonierilor români din Alsacia și Lorena, îngrijite cu atenție de autoritățile franceze, și mormintele eroilor francezi din România.

Nu a lipsit din cuprinsul sesiunii eforturile făcute de statul român, în vederea procurării

și dotării armatei române cu echipament și armament de proveniență franceză, în timpul campaniei din 1916. Sunt evocate în special misiunile colonelului Vasile Rudeanu în Franța, Anglia și Spania din cursul anului 1915 dar și apariția spre sfârșitul anului 1916, și ajutorul neprețuit acordat armatei române de Misiunea Militară Franceză, condusă de gl. H. M. Berthelot. Un al subiect, participarea batalioanelor de miliții la campania din 1916, a evidențiat, de asemenea, o slabă pregătire, o dotare deficitară și o capacitate combativă redusă, vizibile și în bătălia de la Turtucaia.

În încheiere, directorul ISPAIM, gl.mr. dr. Mihail E. Ionescu a precizat viitoarele acțiuni preconizate a avea loc până la sfârșitul anului, consacrate împlinirii unui secol de la intrarea României în Primul Război Mondial și a propus publicarea pe site-ul verdun.mapn.ro a unor documente prezentate la sesiunea științifică.

CERASELA MOLDOVEANU *

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

CONFERINȚA ANUALĂ A GRUPULUI DE LUCRU PRIVIND STUDIEREA CONFLICTELOR (CSWG) DIN CADRUL CONSORȚIULUI PFP AL ACADEMIILOR DE APĂRARE ŞI INSTITUTELOR PENTRU STUDII DE SECURITATE

În perioada 4-7 iulie 2016, Carmen Rîjnoveanu, cercetător științific în cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, a participat la conferința anuală a Grupului de Lucru privind Studierea Conflictelor (CSWG) din cadrul Consorțiului PfP al Academiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate. Tema conferinței a abordat problematica: "Veterans and society, demobilization and reintegration of ex-combatants through history".

Activitatea a fost organizată de Ministerul Apărării Naționale din Slovenia în parteneriat cu Universitatea din Ljubljana, Facultatea de Studii Politice, împreună cu Biroul Veteranilor și Victimelor de Război din cadrul Ministerului Apărării din Franța. Lucrările conferinței au fost deschise de ministrul apărării din Slovenia, Andreja Katič.

În cadrul conferinței au fost prezentate 24 de comunicări științifice. Lucrările susținute au abordat o serie de subiecte și tematici care au vizat rolul veteranilor în promovarea procesului de reconciliere națională după cel de-al Doilea Război Mondial, percepții naționale cu privire la rolul veteranilor, experiențe naționale specifice privind problematica demobilizării după cele două războaie mondiale, nivelul și modul de implicare al statului în gestionarea situației veteranilor de război, statutul și situația veteranilor din teatrele de operațiuni post-1990, dinamica percepțiilor publice legate de veterani și măsuri de conștientizare a traumelor emoționale asociate cu experiențele din teatrele de război.

Un punct important pe agenda reuniunii a vizat inițierea unor discuții cu privire la alegerea unei noi echipe de conducere a CSWG în condițiile în care cei doi co-președinți, din partea Franței – Andre Rakoto și Austriei – colonel Christian Ortner, au anunțat încheierea mandatului. În urma unor discuții informale, membrii grupului au propus ca cc.șt. Carmen Rîjnoveanu să preia conducerea CSWG, urmând ca discuțiile pentru alegerea celui de-al doilea co-președinte să aibă loc în perioada următoare.

ISPAIM este membru fondator al CSWG și s-a implicat activ în proiectele științifice și activitățile de cercetare ale acestuia. România, prin ISPAIM, a organizat în două rânduri reuniunea anuală a CSWG: în 2001, împreună cu Centrul de Istorie Militară din SUA (aceasta a constituit și reuniunea inaugurală, de lansarea a CSWG) și în 2009, împreună cu Institutul de Istorie Militară din Potsdam, Germania. De menționat că acest grup a funcționat, inițial, sub titulatura de Grupul de Lucru de Istorie Militară (MHWG). În 2009, a fost adoptată o nouă denumire, respectiv Grupul de Lucru privind Studierea Conflictelor ca parte a asu-

mării unei noi viziuni axate pe dezvoltarea unei sinergii sporite între problematicile de istorie militare şi dinamicile de securitate contemporane.

În 2017, conferința anuală a CSWG se va organiza la Bucureşti, în perioada 29 mai-2 iunie, în coordonarea României și Danemarcei prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Colegiul Danez Regal de Apărare. Tema conferinței va fi: **"The use of military forces in domestic affairs: Lessons from the past, current issues and future developments".** Sunt așteptați să participe aproximativ 40 de specialişti, istorici militari, experți și cercetători din peste 15 state din Europa, SUA și Canada.

CARMEN RÎJNOVEANU*

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

AL 23-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE STUDII BIZANTINE, BELGRAD, 22-27 AUGUST 2016

Între zilele de 22 și 27 august 2016 s-a desfășurat la Belgrad al 23-lea Congres Internațional de Studii Bizantine, la care am avut plăcerea să particip. Congresele de bizantinologie, cu o periodicitate de cinci ani, sunt din ce în ce mai ample ca număr de comunicări și de state reprezentate, dovadă a interesului crescând pe plan global pentru această civilizație și pentru moștenirea ei. Aceste congrese sunt organizate de Asociația Internațională de Studii Bizantine (afiliată la UNESCO), cu sprijinul asociațiilor sau societăților din țările respective. Au fost înscriși și 28 de cercetători români, cu precădere specializați în teologie și istoria artei. Congresului de la Belgrad, a cărui deviză a fost „Bizanțul – o lume a schimbărilor", i s-a dat o importanță deosebită și din partea autorităților statului, care au găsit în organizarea lui un prilej de a atrage atenția asupra pericolului la care este supus patrimoniul cultural sârb din Kosovo. Aceasta a fost ideea principală a mesajului de deschidere al președintelui Republicii Serbia, Tomislav Nikolić, distribuit în traducere engleză tuturor participanților. Pentru întreaga sa îndelungată activitate științifică, președintele i-a conferit o decorație profesorului Ljubomir Maksimović, directorul Institutului de Studii Bizantine din Belgrad. De asemenea, șeful statului a oferit o recepție participanților la palatul prezidențial.

Lucrările congresului s-au desfășurat la Universitate și la Academia de Științe, în sesiuni plenare, secțiuni tematice și mese rotunde, cu subiecte extrem de variate, inclusiv de istorie militară. Din păcate, numărul neașteptat de mare de comunicări a impus în unele secțiuni reducerea timpului de prezentare la 12 minute. O deficiență majoră a fost programarea concomitentă a unor secțiuni care prezentau subiecte înrudite, astfel că nu am putut urmări toate comunicările ce m-ar fi interesat. De exemplu, se puteau programa succesiv toate secțiunile de istorie politico-militară, sau cele de arheologie etc.

Eu am prezentat comunicarea *The war of 971 in Bulgaria: a model of conflict resolution for present superpowers*, în care am încercat să arăt că acel conflict oferă unele lecții pentru prezent, în legătură cu acțiunile de *peace-building*: recunoașterea temporară a conducătorului legitim al statului invadat, ori amnistia acordată acelor forțe interne care au luptat de partea inamicului. În cadrul aceleiași secțiuni prezidate de profesoara Athena Kolia-Dermitzaki de la Universitatea din Athena (*War and Peace in Byzantium: Changes and Turning-Points in the Middle and Late Byzantine Period (7th–15th Centuries*) am reținut ca mai importante comunicările lui Salvatore Cosentino despre organizarea militară bizantină în Sicilia și cea a lui Georgios Theotokis despre confruntările cu arabii în Cilicia. Și în alte secțiuni s-au prezentat comunicări legate de istoria militară bizantină, respectiv despre diverse fortificații sau orașe fortificate, despre cruciade, ori despre conflictele Imperiului Bizantin cu arabii, bulgarii sau rușii. De asemenea, comunicările de sigilografie au adus date noi referitoare la organizarea militară a provinciilor balcanice, din Crimeea și a celor din Asia Mică. În privința fortificațiilor, remarcabilă a fost prezentarea reconstituirii tridimensionale a orașului Justiniana Prima (Caričin Grad), pe baza cercetărilor de teren și a săpăturilor din ultimele cinci decenii.

Şedința de închidere: Johannes Koder, John Haldon, Athanasios Markopoulous, Nevra Necipoğlu.

Universitatea din Belgrad, Rectoratul.

La încheierea congresului a fost aleasă noua conducere a asociației. În locul profesorului austriac Johannes Koder, președinte a devenit domnul John Haldon, profesor la Princeton și probabil cel mai mare specialist în viață în istoria militară a Imperiului Bizantin (aceasta fiind doar una dintre direcțiile sale de cercetare). Viitorul congres se va ține la Istanbul, în 2021, ca urmare a acceptării propunerii centrului de studii bizantine din Turcia, susținute de doamna Nevra Necipoğlu, profesor la Universitatea Boğaziçi din Istanbul (au mai candidat München și Nicosia). Ca secretar general al asociației a fost reales Athanasios Markopoulous (Universitatea din Athena).

Călătoria la Belgrad mi-a prilejuit, între altele, și vizitarea cetății Kalemegdan și a muzeului de istorie militară găzduit în interiorul ei. Situată pe locul fostului castru de legiune Singidunum, ea a cunoscut mai multe etape de fortificație: bizantină, sârbă, otomană, austriacă, fiind în prezent în mare măsură restaurată și consolidată.

ALEXANDRU MADGEARU*

* Cercetător științific gr. I, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Mlitară.